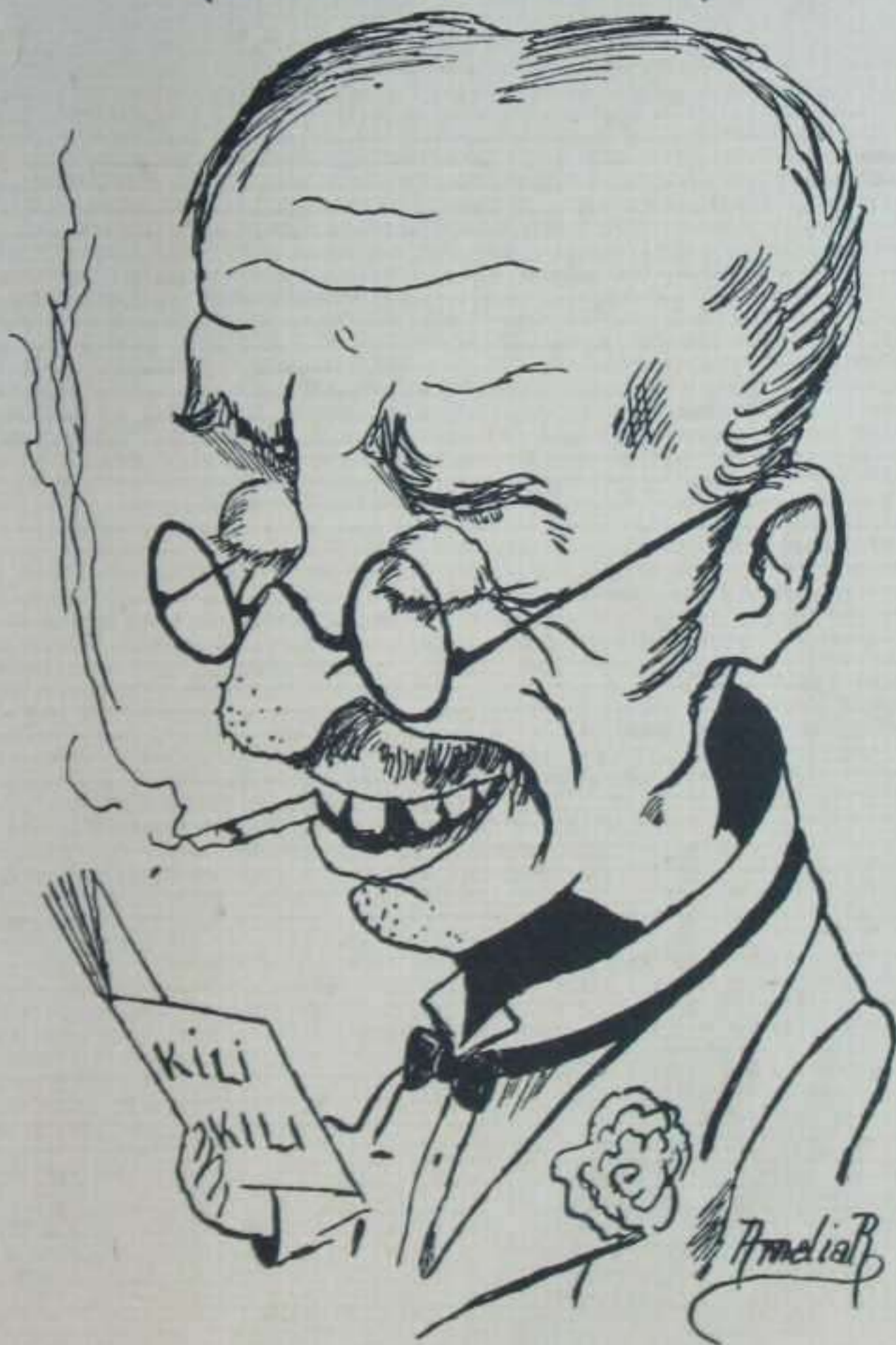

KILI-KILI

(BAÑE-IPUIÑAK)

ZAMAÑIPA ABADEAK EGIÑIKO
BIGAÑEN LIBURU BAÑE-ZALEA

KILI-KILI

1
5-11

KILI-KILI

KILI-KILI

1
2
3
4
5

JAUBEDUNA DA

Euskeraz, bakizu,

ge ta **gi**, erderaz **gue** ta **gui** irakurten direan erara irakurten dira;

tx, erderazko **ch** legez;

f, erderazko **rr** legez;

ī, erderazko **ll** legez;

ta **x**, prantziataren **ch** legez.

M-17585

R-39281

ATV
1.436

KILI-KILI

BAÑE - IPUÑAK

ZAMAÑIPA ABADEAK

EGIÑIKO

BIGAÑEN LIBURU BAÑE-ZALEA

BERMEO'N

GAUBEKA'REN IRARKOLAN

1930

Nihil obstat.

JOSEPHUS MICHAEL DE BARANDIARAN

Censor

Imprimi potest.

Victoriæ, 16 Aprilis 1930.

✠ *MATTÆUS,*

Episcopus Victoriensis.

Opalmena

**Txorieñi maiteari ta
Añain-erñ maite biri**

¡Oñ, neure Txorieñi maitea ta neure Añain-erñ maiteok!

*¿Nori opaldu neyo neure bigañen bañe-ipuin-
dun liburu au zuei baño zer geyagogaz?*

*Ortze... zeure altzoan, Txorieñi maitea, egin
dodaz... bañe egiten dodala konturaturik egin
dodazan neure lenengo bañeak.*

*Badaukot bañeka jayo nintzalakoa... eguna
eguno lenengoz Laredo-izeneko Añain-erñ politean
ikusi nebanean, ta bañeka jayotetik yatordala
uste dot onako bañe egiteko daukodan berezko
eñeztasun zorioneko au.*

*Baña, Jainkoaren laguntasunaz, neure bio-
tzeko aita-ama Zamañipa Bernardino ta Uraga
Teresa sondikañak, neu Sondikaturik, zeuga-
natu ninduenetik gorakoa etedodan nago bañe
egiten dodala jakiñik bañe egitea.*

Bañe egiteko eñeztasun au berezkoa dodala,

ta afañak uretan ibiltea lez bear daula nire gogo bañekor onek, ... beronen senean egoteko, ... bañe - artean ibiltea... emen, Bermeo - izeneko beste Afain-eñi maitegañi onetan, ikasi dot. Eta sinistu zeinke, bañeka badiñotsut be, eztodala damu yakituri gozo onetara eldua.

Jaungoikoak gura izan dagiala, or nai emen, neure gogo bañe-zale au bañeka zañi ta pekatutik urun beti ibiltea; ta zuk eukizuz ortxe bizirik urte askotan, Bere laguntasunaz, neure izateaz gamera, beste gauza on askon artean, Zamañipa ta Uraga abizenok zor deutsiedazan ta zeu lez maite maite dodazan neure aita-ama on maitegañi biok...

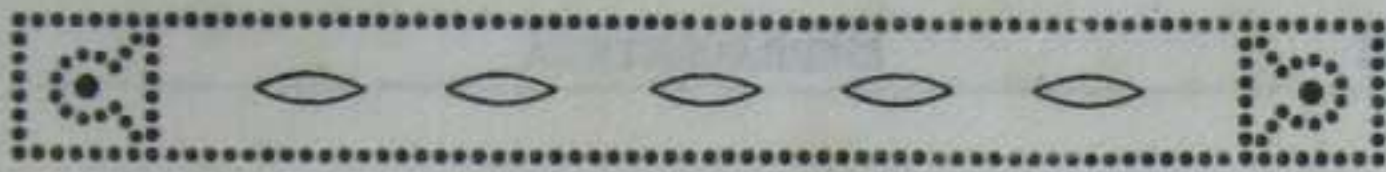
.....

Eta zeuk, Txorieñi, ta zuk, Bermeo, ta zuk, Laredo, artu egizue, eurak legez, iribañetxu maitekor gozo banagaz, beronen burua guztion semetzako daukan, liburu-egile euskalzale bañezale onen opalmen berau, ta deutsuedan maitetasun andi onen ezaugañi izan dagizuela.

Bermeon, 1930-eko Joñalean.

Berbaufetxua

Berbaufetxuan egingo baneu,
alan nai olan, berba lar,
bat edo batek... edo geyayok...
egingo leuskit *mar-mar-mar*.

. . . . .

Eta *mar-mar-mar* eiteko edonok
arazoya eukiko leuke.

¿Zeitik? Ara ba; *berbaufetxuan*
berbaufetxu au lar luze...

edo, *lar luze* barik, luzegi...

agertu ein eztakigun ze,
osterantzean, irakurlea,
zeitik bere esango neunke.

Berbaufetxua deituko zer au
berbaufettoa litzake;

ta olan, gauza bat neuk agindu... ta
beste bat ikusko zeunke.

. . . . .

¡Oba bakea! Eztot neuk gura
ibili ezeitik *dar-dar-dar*...

liburu onen gauzaren batek
eraingo ete daun *mar-mar-mar*.

Gura dodana da imiñitea
zeu ta guztiak *kar-kar-kar*,
liburu berau irakurteaz,...
bafe-gauzarik badakaf.

Eztakit neuk, irakurlea, zeure eritxian, liburu onek naikoa lan bafe-eragilerik *badakar...* edo euskera obeaz esateko,... emen esan bear dan lez,... *dakafen...* ala ez.

Esan neizuna da naikoa lan emon deustiela eurotariko batzuk.

Eta eurok guztiok baño geyago emon deuste, ufean, eurok batuta dagozala egiten daben liburu beronentzat izena bilatuteak.

Aurkitu gura izan dot beronentzat izen egoki egoki bat, egoki egokia izanez ganera, ulertuten ez gatxa ta iminten efeza, oso efeza izango dana.

Iminten efeza izatea ondo da, gauza baten ordez beste bat izentzat imiñi eztagien irarkolako (inprentako) langileak.

Pekatuen ganeko liburu baten egileari, bere liburua irafi zan irarkolako langiletariko batek, DE PECCATIS imiñi-beafean, DE PECCATIBUS imiñi eutsan liburu beraren izentzat azalean.

Banago ni egileari irarkola-langile ofek, okefe-ko DE PECCATIBUS ori izentzat liburuari, azalean atan be, imiñiaz, *pekatu* txikiren bat eragingo eutsala.

Mustufa beintzat... ez eban gitxi okertuko, okefeke izen ori bere liburuan, atan be azalean, ikusi ebanean.

Neuk, alan nai olan, ez neunke imiñi gura neure burua beronen mustuía okertuteko ańiskuan, iñoren mustuía okertuteko barik, bańeak egiteko estuagaz, matrail-ondoak igituteko egin dodan liburu beronegaz.

Ta alango ańiskurik ez emoteko, bere bizikoa da KILI-KILI izena.

Izen au iminteko, KILI biritan imintea baño eztauko irarkola-langileak.

Alantxe egingo al dau neure liburu onen irarkizunaren ardurea artu daunak.

Eta, alan nai olan, mustuía okertutetik, eta gogoa okertutetik atan be, urun ibili gaitezala guztiok.

Eta bańearen bitartez, biztu dagiala liburu onek, beronen irakurla guztien biotzetan, Euskereaganako zaletasuna.

Jainkoak ondo daki asmo onegaz berau egin dodana.

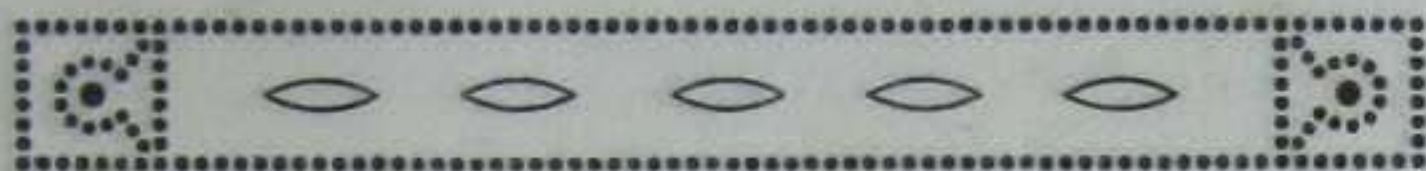
Berak emon daiskula bańe asko emen, negańezko erbeste onetan, egiteko doya; geure bańeokaz... ez beste ezegaz... Txerñenari bańerik eragin barik... pozalditxuak izateko eran.....

Eta gero... beti bańeka egotea... edo beintzat... beti negańik bako poz baten bizi izatea... an Bere ondotxuan emon daiskula.

Gura gura dau auxe liburu beronen

EGILEAK.

KILI-KILI

I

ANTXIÑATIKO BERBEA

KILI-KILI berbea antxiñatiko berbea da.

Ta guztiok arin ulertuten doguna.

Oregaitik, kili-kili egitea adierazoteko eztago zetan berba bafirik asmau.

Kili-kili ibiltea ondo da (kili-kolo ibiltea baño oba), kili-kili egin gura yakonari kili-kili egiteko.

Ta kili-kili egiten ibiltea adierazoteko, ¿ze berba politagorik ez egokiagorik KILI-KILI berba bikotxa bera baño?

II

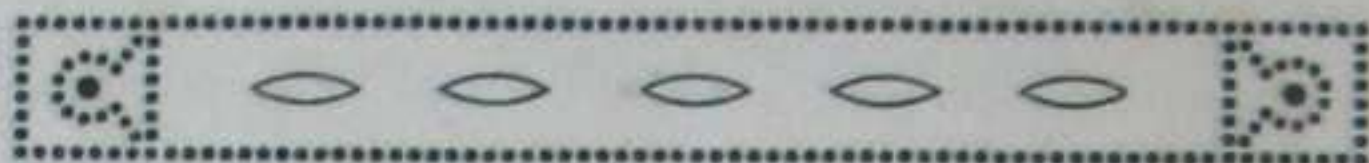
¿KILI-KILIAK ZERTARAKO?

Kili-kiliak, geyenetan, iratzartuteko edo bafeak eragiteko izaten dira.

Gauza biotarako eztiranean, izan beitez baterako edo besterako nire kili-kili onek... eta gerokoak.

Iñoiz bere ez iñor minduteko.

KILI - KILI

III

BERBA BAÑIAK

Berba bañiak asmatzeko «berarizko» yaza daukie euskalzale batzuk.

Baña eztira makalak onetan **linotipista** esaten yakien irarkola-langile batzuk bere batzuetan.

Niri onetariko batek edo batzuk neure oraintsurengo lan baten,

baña-ren ordezkotzat **bañana**

ta **emoñearen**-en ordezkotzat **ameñearen** asmau deustie.

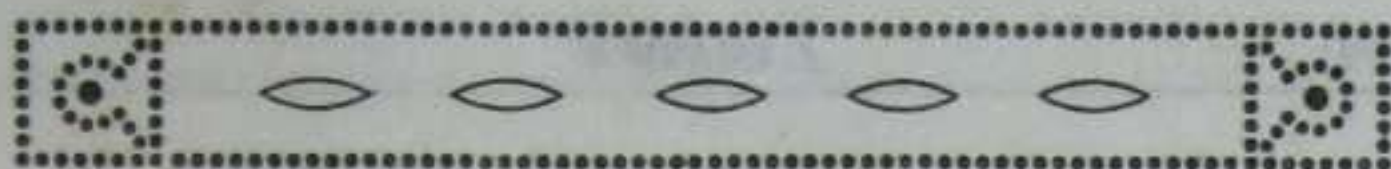
Ta alantxe imiñi be.

***

Nik, txartzat eztabela artuko jakiñik, onei gizonoi KILI-KILI bat egingo neuskie, auxe diñotsiedala:

Gizonak, ez eidazue berba bañirik asmau.

Ba euskalzale batzuk asmauriko berba askon antzera, zeuek asmaurikoak be... okertxu asmaurikoak izaten dira... geyenetan.

KILI-KILI

IV

EGUNEROKO BIEN EZTABAIDEA

Bakizu *egunerokoa* esaten deusaguna erderaz «diario» esaten yakon albistariari.

Baña, bear-bada, eztozu jakingo Txorieñin eguneroko bi daukaguzanik.

Bear-bada, aofetxegaitik eztozu jakingo euron eztabaidearen bañi.

Nigana eldu dira biak, edo obeto esateko, irurak: egunerokoak eurak eta eurok alkañegaz darabilen eztabaidea.

Eguneroko bataren izena *Neguri zar* da, ta besteari *Sondika bañi* deritxo.

¿Zer deritxezu euron izenoi?

Politak dira, ¿oi ez?

Ba polita da, zelanbestean, euron eztabaidea bere.

Eztago olango eguneroko asko Euskal-erian.

* * *

Orain eskuan daukadana *Neguri zar* da, ta ikusi daigun zer diñotsan onek *Sondika bañi*-ri.

Ona emen:

«Arinkeri anditxua egin dozu, *Sondika bari* maitea, zeure atzoko zenbakian, Euskal-eriko egunerokorik euskalzaleena zeu zareala esateaz.

Gatx eukiko dozu Euskal-eriko egunerokorik euskalzaleena zareala erakusten, Txorieñin bertan zeu besteko euskalzalea dan beste eguneroko bat (auxe berau, esate baterako) dagon-artean.

¡Ixilik zagoz, ixilik, Jainkoaren, lagun maitea, olango gangarkeriakaz irakurleari bareak eragin barik!»

* * *

Artu daigun orain *Sondika bari*-ren gaurko zenbakia.

Baña... ¿zelan artuko dot, ezpada oindiño eldu?

Baña elduko da... ta umotu bere bai.

¡Et! ¿Zertzuk dira oñek zaratok?

—¡*Sondika bari!* ¡*Sondika bari*, atzoko *Neguri zar*-eri erantzuten!

—¡*Sondika bari!* ¡*Sondika bari*, atzoko *Neguri zar*-eri erantzuten!

Saltzale biok deituten dabe bardin. Eta alantxe egingo dabe, aurki, *Sondika bari*-ren beste saltzale guztiak bere.

Lenengo datoñenari artuko deusat...

Baña oneri aúre artu deutso besteak.

¡Tira ba!.. ¡Orduan, oneri!

—Txo, ekak neuri bat.

—Beutso, jaune.

—¿Asko saldu dok?

—Alan ba... Saltzaleak be asko gara ta... Nik ogei besarkada, oingo... Mile iyeki inguru.

—¡Tirok ba! ¡Arin ibili, denporarik galdu barik!

—Eskeñik asko, jaune. Beutso...

—¿Zer emoten deustak?

—Txakur txiker bat baño ezta bakotxa, jaune.

Eztakit mutilkoak atzera emon gura izan deustan txakur txikia artu deustadan ala berantzat gordetako esan deustadan; baña bakit ondo merke be merke eritxi deustadana; atan be, bere ingoskiak zeinbat direan ikusita. ¡Ogetaamabi ingoski andi! ¡Ikusteko be!.. ¡Denporatxua bear da ainbeste ingoskitan diñoan guztia ikusteko!.. Guk ikusi gura doguna lenengo zerendan dakañ, Jainkoari eskeñak. Eta erdi-erdian, lekurik agirienean, ta izki (letra) andiakaz. Burukoak, zetan esan be ez, besteak baño be andiagoak dira, ta auxe diño:

EUSKAL - ERIKO EUSKERAZ

Ta buru onen azpitik datozenak... nik olan

irakurten dodaz,... idatzita ikusten dodazan era onetan:

«Ixilik egoteko diñosku *Neguri zar* albistari euskalzale *argiak*.

Baña ixilik egonda ezta berba egiten.

Ta guk bañiz gauza asko esan giñei *Neguri zar* euskalzale *argiagaitik*.

Gu besteko euskalzalea bada, ¿zetan dago gu bestekoa badala erakutsi barik?

Bear dan euskalzaletasuna ezta erakusten ijito (jitanu) batzuk dirua emoten dabela euron otzaralako otzarak... euron berbeitean iragarteañen ta, alantxe, ijitoen euskeraz iragañiaz.

Emen, albistari onetan, ezta iminten iragarrik ez beste gauzarik... Euskal-eriko euskeraz baño.

Ta irakurleari bañerik eragin barik, ixilik egoteko, diñosku berak.

Berak ezin eragin izango deutesie, gura izanda bere, guk daukagun beste irakurleri.

¡Lekutan yagok Barakaldo!

¿Zeinbat irakurla daukoz berak, ofek ijitook eta guzti?

¿Berogei mila?

Oñenbeste daukazala, bosteun gora bera, ondo dakian batek esanda dakigu.

Ba guk berogei mila Txorieñin berton daukoguz.

Ta egunerik egunera milaka doaz geituaz gure irakurlak.

Uste dogu ofetarako bafe eragin baño zeozer-
txu geyago egiten dogula.

Ta beti Euskal-eriko euskeraz.

Ta guztia Euskal-eriko euskeraz».

¡Ori dok eta!, —esan dot neuk ona eldu-orduan,
pozaren pozak erasonda.

Ta pozaren pozez, txistua baño ariñago zutun-
durik, txalo andi bat jo gura izan deusat *Sondika*
bari-ri.

¡Ta baita jo be!

¡Ta zelan jo be gero!

Esku bien erdian esku biok baño zarata andia-
goa egiteko gauzea atrapatzen dodala.

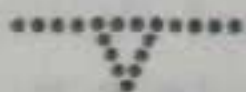
¡Olango txalo-otsik!..

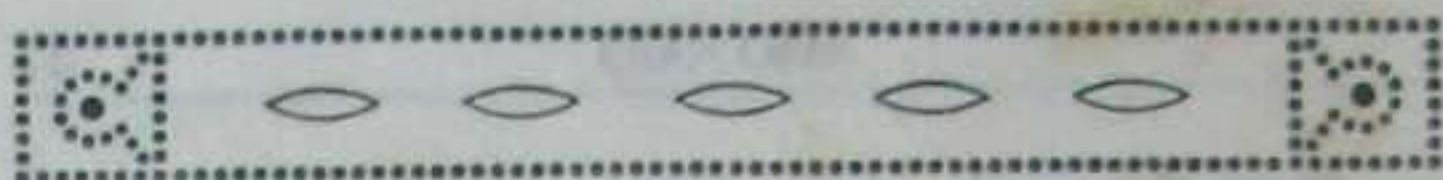
Iratzartu nau txalo-ots ofek, eta emen naukazue
txaloagaz apurtu dodan argi - bonbileari begira,
beste argi bat biztuta.

Argi-bonbila apurtu onen ordeez... amesetan
agertu yatan *Sondika bari* eguneroko amesgaria
itzañik ikustearen... emongo neunke neuk zerbait.

Eta beste batzuk be bai, aurki.

¿Ezta egia, euskalzale lagun maiteak?

KILI-KILI

V

EUSKALZALE-JOKOA

Gora-bera txiki bat gora bera apur bat gora bera irauten dau maitetasun zintzoak.

Kirikiñok eta nik be izan dogu gora-beratxu bat, berak gauza bat alan dala uste ta nik olan dala uste izanetik sorturikoa.

Gora-bera txikia.

Gora-bera andirik ezin legoke egon be gure artean.

Euskereaganako maitetasuna... bai... izan da beti andia bion biotzetan.

Eta izango be bai, Jainkoaren laguntasunagaz.

* * *

Neure liburu bari *Zapañadak* eta izenekoari txalo-zapañada bat egin deutso Kirikiñok.

Biotz-biotzetiko eskeñak emoten deusadaz berari, liburuari jo deusazan txalookaitik, liburu beronen izenean.

* * *

Baña neure izenean be eskeñak berari emon-beañoeko nago.

¿Badakizue zegaitik?

Neutzat neure liburu guztiak baño atsegingariago dan *gauza bat aitatu deustalako*.

Neure liburuon iyekiak (ejenplarak) asko dira, ta bat ez beste guztiak salgei daukadaz; baña oren iyekirik bera baño eztaukat,... bakaña dot,... eta eztaukat bera salduteko.

¿Ze gauza dan?

¡Zer izango da? *Gaztetxutatik euskereari deustadan zaletasuna*.

Ori aitatuaz, burutara ekañi deustaz ainbeste ta ainbeste gomuta gozo gozo...

Neure abadegei-aldia... Neure orduko sasoya... Azkue eguno lenengoz ezagutu neban aratsaldea... Bere EUSKALZALE begi-begikoa ezagutu neban eguna... (Azkue bera baño lenago; Durangon, bere agertualdiko lenengo urtean; latin ikasten nenbilela)... Bertarako egin neban lenengo lantxua... Azkuek egin eustan arera gozoa, neure lenengo lantxu oren azpian neure ezizentzat neuk imiñiriko *Txiñiskila* kenduta, *Artatxori* iminten eustala...

Ainbeste ta ainbeste gomuta gozo ekañi deustaz burutara aorixe *gauza ori* aitatuteak.

* * *

Gomuta gozo guztiok burutan dodazala sartu nintzan oyan txalo-zapañada ori Kirikiñok egin eustan eguneko gaubean.

Eta eztakit noiz, baña andik laster... ikusi neban ikustekoa.

Gelan sartu yatan euskalzale-piġo ikaragaŕi bat. Aŕetik, atzetik eta inguru guztietatik ikusten nebazan ainbeste ta ainbeste euskalzale.

Azkue bera, Kirikiġo bera, Arzubiaga, Eguski-za, Inzagaraġ, Kanpion, Landeŕetxe, Intxaufondo, Zinkunegi, Daranatz, Alzaga, Artola, Mujika, Barandiaran, Oleaga, Garaitaonandia, Uŕeta, Altube, Etxegarai, Urkijo, Gabel, Lakonbe, Manteroġa, Lande, Olabide, Ormaetxea, Aŕuza, Gorostiola, Garbizu, Lopez Mendizabal, Barbier, Inza, Esparza, Lekuona, Gurasobide, Aŕese, Jauregi... ta eztakit zeintzuk geyago. (1)

Guztiz, ogetaemeretzi.

Oŕetarako, oartu eustien danontzako lekurik eneukela yakiġik, kanpoan geratu zireala beste piġo ikaragaŕi bi.

Ta zabaldu teko leyoak, ayek be ikusi... edo entzun dagien geuk zer erabagiten dogun.

—¿Zer da ba erabagi bear doguna?,—itandu neuntsien.

—Beŕogei gara zugaz ta... beŕogeirotatik nor dan euskalzaleena.

—¿Zelan?

—Musean yokatuaz. Andira edo pareetara geyen daukana eukiko da euskalzalerik andientzat.

(1) Ipuin au emen baġo lenago *Jaungoiko-zale* aldizkingian argitaratu zan. 1927-ko urtean.

Ta aŕezkero —atsekabez diġot— ipuin beronetan aitatuten doguzan euskalzaleetatik batzuk il dira. Neuk dakitala, aonetxek: Kirikiġo bera, Landeŕetxe, Artola, Garbizu ta Garaitaonandia.

Jainkoak zeru zabaletan euki dagizala euron arimak.

—Ba nik *andira*, euskereaganako maitetasun *andira*, oingandik egiten deutsuet ¡ordago! edo, obeto esateko, ¡emen dago!: ¡onako biotzean!

—Kartak esango dute,—erantzun eustan euskalzale giputz batek.—¡Atera, ia, kartak!

—¿Kartak? ¡Txitxuk atarako deutzuez eztaozan lekutik!

Au esan dodanekoxe, atean ots andi bat izan da.

—¡Dran, dran!

Urten dot (ezin dot esan *urten naz...*) urten dot atera ta, ¡o ikusteko gauzea!, agertu yat... Txitxu bera, eskuan befogei ofiko liburua ta besapean beste liburu bat daukazala.

«Gaubon» egin ta beingorako, badiñost, befogei ofikoa erakutsiaz:

—Ona emen kartak. Goazen orain ofek besteok dagozan lekura.

—Kartak ez ezeze, maya ta yesarlekuak be beafko dira.

—¡Ez estutu! Guztirako dao denporea.

Gelarantz gatozala, begiratu deusat Txitxuri arpegira.

Bařeka dator ta, elei esan asafe andirik dakařenik.

—¡Gaubon, jaunak!—esan dau gelara sartutakoan.—¡Ona emen kartok! Baña gabiltzan geldi geldi. Zuetatik zein dan euskalzaleena ebatsiduteko danok yokatuta, zer-egin andia ta luzea legoke. ¿Gaurko ezta naikoa yakitea zurotatik zeintzuk direan iru euskalzaleenak? Auxe eřez eřez

yakin geinke sei-lagunean lenengo iru éregeak eta lenengo iru zaldia urteten deutsienak yokatuaz. Éregedunak zaldidunen kontra.

—Ondo dao, — erantzun gendun guztiok ao batez.

—¡Tira ba! Asi gaitezan. Baña lenao lenao esku nor izango dan ikusi bear dogu, danori karta bana botata. Befogei zarie. Bateko ufea urteten deutsana izango da esku, ta izango da esku bira guztietan.

Oi-bañeneko eskefeko aldetik, orma-alderditik, boskañen egon da Azkue, ta oía or... Txitxun boskañen karta-yaurtikadan, or doa ¡dras! bateko ufea... Azkuentzat.

—¡Aorixe eztago ondo!—urten dot nik.— Azkue buru ta Azkue esku ta Azkue guztia... ta bira guztietan... lartxu da. Buru izan daitela, oretarako dauko besteok ez lango burua ta;... baña ganera esku, ta beti esku...

—¡Suertetxua, gizona!—diño Txitxuk.—Suer-teak ebatsi dau olan ta ¡zer egingo yako ba?

—Oretara eztaukat zer-esanik.

—Yañaitu dayogun ba geure beañari. Azkue yokolarietariko bat izango dala eztago esan-beañik. Ikusi daigun nortzuk izango dituzan lagun.

Ta ikusi dogu lenengo éregeak Kirikiñori urten deutsal.

Ta bigañenak... neuri.

Eta olantxe ikusi dogu alkañen yoko-lagun garena... Azkue, Kirikiño ta... neu.

Orain ixilik nagoala ikusirik, badiñost Txitxuk, lepoan yota:

—Orain eztago *protestamenturik*, ¿ezta?

—Enagizu yo lepoan, umorea daukat bertone eta.

—Zuk beti umore ona.

* * *

Azkue, Kirikiño ta ni alkañen yoko lagun, bateko urearen ta lenengo eñege bien indañez, imiñi ta gero, artu dituz bañiro Txitxuk kartak eskuan.

Ta kartok ondo nastau ta erabagi ta gero, asi da gure inguruetakoi banan-banan emoten, ia nortzuri lenengo iru zaldia urteten deutesen ikusteko.

¡Ze polito daki gero kartak emoten gure Txitxuk! ¡Mutila da bera ofetan!

Bera kartak emoten dagon bitarte guztian, ixiltasun andi bat dago guztion artean.

¿Zek eragiten dau ixiltasun andi ori?

¿Berak zer-egin ofetarako erakusten deuskun berarizko yaz egokiak?

¿Geure alkañenagako bilduñak?

¿Jakin-gureak?

Eztakigu oraindiño ziur esateko.

Baña jez estutu! Jakingo da denporeaz.

Euskerea il baño apurtxu bat lenago.

¡Ixo! Urten dau lenengo zaldia.

¿Nori urten deutson yakin gura dozue?

¡Nori urtengo eutsan! *Kartak esango dute* esan daun euskalzale giputzari.

Bere izenik ez niri itandu; bada eztakit.

Eta yakin be eztot egin gura; ba bera aurkari (kontrario) dodala ikusi dodan ordutik gora, ez naz lengoa.

Anditxua da niri ordu oretatik gora yazoten yatana.

Artega nabil nondik beragazkoa egingo dodan.

Bere bildur nazalako ala berak bildur lañegi neuri izan ez daidan bildur nazalako ala... eztakit zegaitik, iya iya bera lagun banau gurago dodala nago, kartai baño geyago berari begiratuten deutsadala.

Bigañen ta irugañen zaldia beste giputz biri urten ei deutsie.

Antza daonetik, Mujikari ta Inzagarairi; ba onek jañi yataz mayan beragaz, neu erdian artuten nabela.

Mujikan aurretik yesañi da Kirikiño ta Inzagarain atzetik Azkue.

Inzagarain atzetik esan dot, zeozelan esateagaitik, Mujikan aurretik Kirikiño yesañi dala esan dodalako.

Ostean, bakizue:... Azkue esku.

¿Ez yatzue aiztuko?

¡Neuri aiztu ezpalitzakit!

* * *

Aiztu yat esatea neure giputzagazko gogamenok burutan erabili dodazan bitartean, Txitxuk, besteok zutunik obeto daoza ta, suetetik sei yo-

kolariontzat sei yesar-leku ekañi ta gero bañaban-keri bat edo bi egin deuskuzala.

Artu dau oitik izara bat, eta Kirikiñori apur baten euki dagiala diñotsala eskura yaurtinda, badiño, danok entzuteko:

—Ori... zamutzat.

—¿Andiegia ezta ba?—diñotso Kirikiñok.

—¿Zelango andiegia edo? ¡Zelangoa maya, alangua zamua!

Ta au esanda, ta besapeko liburua kolkoan sartu ta gero, beingoan, eldu deutso oyari erdi-erditik, ekañi dau gelearn erdi-erdira, ta berton, gelearn erdi-erdian, apur bat gogoñago ta bera-gotik oratuta,... igañi-orduko,... goikoz bera imiñi deusku oya.

—Orain eztaukazue mai onen ganera kartak ekañi, mayaren alboetan yesarlekuak imiñi ta yesarlekuotan yesañi ta yokatutea baño, — diño berak. — Eta neuk egin-beañoeko gauzarik geyago badago, agindu. ¡A, bañiz, bakit zein dan orain nire zer-egia!.. Yokoa asitzat emon... eta kartak emoten asi. ¡Ia, ona kartok!

—¿Kartari atzeskua ezta izaten ba? — urten deutso Azkuek.

—Beste mus-yokoetan bai, baña zuron yoko onetan ez. Gauzeak bere antza bear dau. Ta zuron yoko onek garbi antzik geyen izan dagian, ondo da yokoan ezer ez yoakonak kartak emotea.

Guztiok esan bear izan deusagu ondo deritxagula bere eritxiari.

Ta asi da yokoa, Inzagarai atzesku, baña Txixu kartari dala.

* * *

Ta oraintxe asi da emen iñoizko ixiltasunik andiena.

Emen, orain dagoan ixiltasun onegaz, asmauko leiteke... ta entzungo leiteke,... eulirik balego,... euliaren ostikadea bera be.

* * *

Emon dituz Txixuk emon bear izan dituzan ogetalau kartak.

Yokolari bakotxantzat lau.

Nik neure lau kartak artuta, neure gogamene-tako giputzari begiratu deusat.

Eta esan be bai berari:

—Ta, lagun, ¿zer esango deutsegu onei ba?

Nire laguna zer-esan-ezean ikusi dot. Azkueri ta Kirikiñori bañiz euron ezpan-ganetan iribañetxu bana ikusi deusiet.

Azkuen ta Kirikiñon iribañetxuok asko daukie-lako ezaugaritzat artu dodaz, eta badiñot orduan:

—Mus ba.

—Eztago musik,—urteten deust Azkuek.

—¿Zelango «eztago musik»? Orduan *mus bako musa* da au.

—Ba emen eztago musik. Eta lagunik be ez zutzat Kirikiño ta neu baño.

—Ondo dao... ta parkatu. Albaditu (distraidu) egin naz ta...

—¡Egingo az i osterā be!

—Au beronen *zapañadakaz* dao pentsetan,—
urten dau Txitxuk albotik.

Urteyera onegaz guztiok imiñi gaituz bañeka
Txitxu bañabanak.

Eta Kirikiñori ta niri uts egiteko añiskuak imiñi
deuskuz.

Kirikiñori aiztu yako yokoa andira ta pareetara
dala, ta ogetamaikea gauza dalakoan, ogetamai-
kearen kiñua egin deutso Azkueri.

Nik, bañiz, ikusirik Kirikiñon ogetamaikearen
kiñua, ¿zer egin dot? Kirikiñon aldera buruari apur
bat eraginda, neure gogamenetako giputzari emon
ogetamaikearen kiñua.

Eztot iñoiz ointxe baño politoago neure begirik
itxi ogetamaikearen kiñua emoteko.

* * *

Biritan uts bardiña egiteari, añazoyaz ta, Az-
kuek ezteritxo ondo.

Ta badiño, neu nagoan lekura begira:

—Begiratuizu ondo, adizkidea... *Non bis in
idem.*

—Adizkidea *non bizi den...* emeko beaña in te
gero begiretu lei,—urteten deutso Txitxuk.

Baño onik egiten da Txitxun urteyera onegaz.

Azkue bera ta neure gogamenetako giputz
adizkidea ta Txitxu bera izan ezik, beste guztiok
baño-santzo baten gabiltz.

—¡Gizonak, entzuizue mezedez! — diñosku

berak, Txitxuk.—Esan eidazue: ¿astakeriren bat esan dot?

—Astakeririk eztozu esan, baña *selebrekeri* bat bai egin dozu,—diñotso Oleagak.

—¿Ze selebrekeri da egin dodana ba?

—Latiñezko berbak euskerazkotzat artutea.

—Ara ba; selebrekeririk egin badot, neuk gura eztodala egin dot. Selebrekeriak latin-euskera-gauzakaz berak gura daula egiten eztot ikusi mutil obagorik txorieñitar abadegei bat baño. Abadegei zala (ta abadegei il-artean izan zan; bada il zan, larogetaemeretzi urtegaz, mutilzar ta sakristau dala,... abade egin barik), yoan zan bein, orain dala... larogei urte, latiñean esamiñetan, Kalaofara, ta otu yakon esamiñatzaleen aúean selebrekeri bat egitea, erea agertu-ezkeroan. Ta agertu yakon erea. Esan eutsien biurtuteko erderara aonetxek latiñezko berbok:

Jam vero quisque illa teneret manu.

—Está bien. (Erderaz zan euron jarduna). Si a ustedes les da lo mismo, lo traduciré al vascuence.

Grasietan yausi yakien beronen urteyerau, ta erantzun eutsien:

—Puede usted hacerlo, que nosotros también ya entendemos esa lengua.

—Perfectamente. Pero habrá que suplir una palabra que se debe sobreentender.

—¿Cuál?

—La palabra *dagozanean*; después de *vero*, que, a mi modo de ver, es el *bero* vasco, que hasta estos días se ha venido escribiendo con *uve*.

—¡Muy bien! Súplase.

—Así, nada más sencillo... El texto a traducir es... ¿Cómo han dicho?

—*Jam vero quisque illa teneret manu.*

—Pues bien; ya está:

Yan, bero dagozanean, kiskilak tenedoragaz, Manu.

Txorieñitar abadegei selebre aren selebrekeri onegaz bañiro imiñi gaituz bañeka Txitxu bañabak, matralak eta sayatsak eta gorputz guztia apurtuteko arisku andiaz.

—¿Egin dozue naikoa bañerik?—diñosku olango baten.—¡Tira ba! Orain bañe barik entzun eidazue neure eritxia. Nik eztot uste izan olango euskalzale-batzar baten Azkuek latiñez berba eingo euskunik, euskera utsez baño;... ta aofetxegaitik ba... buruak ezin emon izan deust *non bis in idem* esan eikenik... Baña, antza daonetik, Azkue berau be noizean bein albadituten da... Ezta mirari. Latiñezko berbeite berean esanda dauko batabatek: *quandoque bonus dormitat Homerus.*

—Antza daonetik, kartak emoten ezeze, latiñez berba egiten be badakizu, Txitxu, — diñotso Azkuek.

—Aputxu bet.

—Ta, Txitxu, ¿jokuakin zertan gera?—itanduten deutso neure gogamenetako giputzak.

—Atzera egitea izango da onena.

—¿Zergatikan?

—Ogetamaikea eztala gauza sasoiz esan ezta-

lako. Ba aofetxegaitik egin dau Kirikiñok bere alpefeko ta kaltegarizko kiñua.

—Naikua da esatea jokua andia ta pareeta dala.

—¡Tira ba!

—¿Tira ba diozu? Zuk noski dezu zerofen zertxoá oyen alde.

—¡¡Ez oyen alde ez mayen alde!!

—¡Eztakit ba!

—¡¡Ezpadakizu, zagoz ixilik!!

Ixildu da nire gogamenetako giputza, Txitxugaz asafetik gura eztaulako edo Txitxu asafe ikusi gura eztaulako edo... berak daki zegaitik.

Eta bere ixiltasuna ikusirik, badiñosku Txitxuk jokolari guztioi:

—¡Gizonak! Jaun onek eztau gura yokoa atzera egiterik. Eta olan ba,... asi kantetan.

—¿Zer kantauko dogu ba? —diñotsat nik—
¿*Gernikako arbola?*

—Amaitu daigun noiz edo noiz,—diño Azkuek— ¡Ordago andira!

—¡Bota!—erantzuten dau garatzik nire gogamenetako giputzak.

Eta «¡bota!» berak esaganaz batera, beste iñok baño lenago botaten dodaz nik neure lau kartak bañuz gora mai-ganera, bere esana egiteafen.

Berak eñege bi, zaldia ta zazpikoa erakutsi dituz; Mujikak, txanka bi ta seiko bi; Inzagaraik, lauko bi ta bateko bi; Kirikiñok, ogetamaika edefa, iru zazpikogaz; Azkuek, eñege bi, zaldia ta txankea; ta nik, zaldi bi ta bosteko bi.

—¡Ene! Pareetara irabaziko gendun yokoa ta... ¡au tamala!—diñot nik.

—¡Irabazi dogu, lagun! — erantzuten deust Kirikiñok.

—¿Irabazi dogula diñozu? ¿Benetan?

—Bai, lagun; Azkuen karta edefakaz.

—¿Azkue lagun dogu ala?

Urteyera onek Txitxu ez beste guztiai eragin deustie bañe. Neure gogamenetako giputzari berari be bai.

Ta guztiok bañeka ito-beañean jardun daben artean (edo, obeto esateko, jardun dogun artean, ba neuk be bañe egiten izan dot, gatxaren andiaz), Txitxuk, *serio serio*, sei yesar-lekuak banan-banan suetera atzera eroan, ta mai biurtuko oya arteko senean iminteko lekua izan dau.

Bañeok amaitu diranean, etofi da neure ondora, ta guztiok entzuteko eran, badiño gañatz gañatzik:

—Dubarik egiteko, naikoa bañerik egin dozue, aurki, nire ta onen gauzakaz... ta beronen etxeon. Eta astirik be eztago emen bañe geyago egiteko. Eguna ganean dogu. Ta egunak argi egin bañe lenao esan bear deustuet onek beste gauzatxu batzuk eginda daukazala, zeuron etxeetan edo irakuñi nai dozuezan lekuetan, eurokaz zeurori bañeak eragiteko, ta liburu baten batuta eskeintzen deustuezala merke merke: amalau erlean. (Ataraten dau kolkotik besapean ekañiriko liburua). ¡Ona emen liburu eskergañi ori!

—¡Ene! ¡ZAPAŖADAK ETA! — urteten dau nire gogamenetako giputzak.

—Bai. Zuk kartak eskatu dozuzanean artu do-daz kartak ona ekarteko, ta liburu beronen egileak esan daunean Txitxuk atarako deutsuezala eztaozan lekutik, artu dot liburu au zeurori irakurteko. ¡Ai, astia bageunko..!

—Baña egilea bizkaitaŖa da noski, ta agian Bizkaiko euskeran daude liburu ortako lanak.

—¿Ta zer? ¿Bizkaiko euskeran ezin lei egin lan onik ala? Zurok, gipuzkoaŖok, parkatu baña, zeuron euskerea daukazue bakaŖik ontzat;... eta ori... ¡eztago ondo!

—¿Zertarako dirade liburu ortako lanak ba?

—¿Zetarako direan? BaŖeka-baŖeka, erdalzaleak euskalzaletuteko, ta euskalzaleak euskalzaleagotuteko. Euskalzaletzat euron burua daukien guztiak erosi bear leukie liburu onen iyeki (ejenplar) bana. ¿Bana esan dot? Ba eztot ondo esan. Biña erosi bear leukie. Bat, eurontzako; ta bestea, euron adizkiderik erdelzaleenari emoteko. Kartakaz, ikusi dogu nortzuk direan iru euskalzaleenak. Karta barik, egile beronen uŖengo, euskalzaleena izango da beroneri liburu onen iyekirik geyen erosten deutsana. Egilea ala egileari iyekirik geyen erosten deutsana... zein euskalzaleago dan ikusteko, asmauko da sasoiz beste yoko bat... egilea ez albaditutekoa (ez distraidutekoa). Ordu-rartean, zuron euskalzale-yokoa auxe da: zeñek iyekirik geyen erosi egile beroneri... ta zeñek zaŖiago irakuŖi beronen liburu onetako lanak. Lantxu

bat bakarik irakuriko dozue bein bakarik: lenengo *zapañadea*. Ta berau bein be irakuriko ezpazeunkie... obeto nitzat; nire gauzatxu batzuk lañegian bañegarituta daukazalako... Baña... egileak be esan daigula zeozer. Berbatxu bi; eurok entzunda, beingotxuan joan neintean.

—¿Zer esango dot nik? Eskeñik asko Txitxuri, beronek bota deustazan lorakaitik. Eskeñik asko guztioi, igaro-eragin deustazuen atsegiñaldi gozo-agaitik. Eta orain,..... berba bigaz amaituteko: ¡Gora Euskerea!

—¡¡Gora!!

—¡¡Gora!!

—¡¡Gora!!

.....

Gora ikaragari bat jaurtin da nire gelan. Eta beste *gora* ikaragariago bi kanpoan.

Eta onek gorok edo... lepoan daukadan umorearen dartadak... iratzartu egin nabe egin dodan... ames gozo gozotik.

¡Ai, lepoko umore *pestea*!

¡Ez eidazu kendu *beste*!

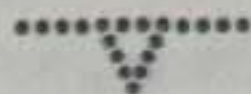
Beste umorea esan gura dot.

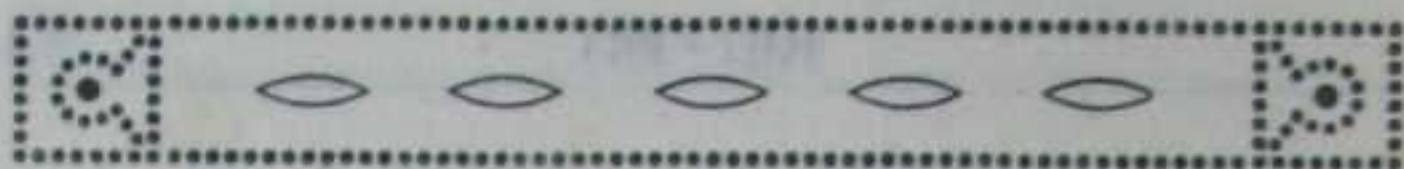
Au beste umore au, ona dot eta, bizi nazan arte guztian euki gura neuke.

Euskereari indara emoteko.

Euskerea maitegarriago egiteko.

Euskerea goratuteko.

KILI-KILI

VI

IAU DOK TESTAMENTUA!

Atzo aratsaldean, ibiltaldi bat egiten urten neban, beste aratsalde askotan legez.

Ta ibiltaldi-erdia egin nebaneko, sasi-arte baten, aizeak gora ta bera erabilera, papel zuri bat agertu yatan.

Zelango papera zan yakin-gureak bertara eroan nindun, ta esku eskoyan neunkan eskumakileagaz esku eskeñari arantza-artetik lekua eginda paper ori eskuratutea otu yatan,... ta alantxe egin neban.

Tolestuta egoan, toles baten ganean berba onek daukazala: *Begiratu ondo zer diñodan.*

Eskumakilea sasi-piloaren ondoan itxita, esku biakaz zabaldu neban paper begi-eskale au, zer ikusi bear etedodanezko lañagaz biotza taupadaka yabiltala,... eta ona emen zer agertu yatan idi-begiak baño letra andiangoakaz:... onetxek berba biok irakurburutzat: *Nire testamentua.*

Ta irakurburu onen azpitik araya bat, eta araya onen azpitik puntu-lefo bat.

Aolantxe:

.....

Ta puntu-leño onen azpian, letra zeago baña naikoa argigaz idatzita, emen neuk orain beste puntu-leño bien artean imingo dodazan gauza guztiak irakuri dodaz.

Irakuri zeinkez zeuk be, neure irakurle maitea.

.....

«Bizkaiko Diputaziñoari itxiten deusadaz *eun mile ogerleko*, euron koñiakaz urtean amar mutil euskalduneri maisu-kañerea emoteko, Gobernutik arturiko bear dan baimenaz, euskerazko eskoletan euskera utsez irakatsi dagioezan irakatsi-beañeko gauza guztiak euron ardurapean imiñiko mutilkoai.

Baita be itxiten deusadaz beste *beñogetamar mile ogerleko*, euskera utsezko izpañingí (periodiku) eguneroko bat egin dagian, zortzi ingoskigaz jai ta aste urtengo dauna.

Baita be itxiten deusadaz beste *ogei mile ogerleko*, euron koñiakaz urte guztietan, arteko urtean agerturiko olerki ta osteko erti-lan euskerazkoai, bear dabezan besteko sariak emoteko lain diru izan dagian.

Baita be itxiten deusadaz beste *ogei mile ogerleko*, Euskaltzaindiari barbarik añña irudigaz lztegi andia ta merke saldutekoa egin ta argitaratuten lagundu dagion.

Baita be itxiten deusadaz beste *iru mile ogerleko*, *gramática vasca*-batzaldi bat egin dagian, artezen, osoen ta eñezenaren egileari iru mile ogerlekook emoteko.

Baita be itxiten deusadaz Zorontzako *Jaungoi-*

ko-Zale deritxon euskel-aldizkingiari *beñogetamar mile ogerleko*, irurogetalau ingoskigaz ta astean astean argitaratu al izan deiten».

.....

¡Au dok testamentua! esaten egon naz ona -arteko gauzok irakurten egon nazan bitarte guztian.

Baña ona, puntu leño onetara eldu nazanean, nai ta nai ez esan bear izan dot, geyago eztaukala ikusirik:

¡Au tamala! ¡Testamentu edeña da, baña yaube bakoa! ¡Eztauko yauberik!

* * *

Yauberik iñoiz euki badau, ondo yaube itxia euki dau.

Ainbeste ta ainbeste diru itxiten daua ta..... bere izena itxi ez... ta papera bertan bera itxi.

Itxitasun andiak dira onek biok.

* * *

Oraitño, oraitño...

Afan min bakoa sasian usteldu zala da eskakunea.

Baña paper au ezta sasian usteldu, eskeñak aizeari, eskeñak neure eskumakileari, eskeñak bere... toles baten ganean «Begiratu ondo zer diñodan» esaten agertu yatan bere miñari.

Ta baleiteke aberats euskaldunen batek egitea,

biar edo etzi, min ofek bere testamentuan, yaube bako testamentuan, diñoan guztia, berofek diñoan guzti ofen bañi bein artu-ezkero.

* * *

¿Batek egiteko asko dala?
¿Zeinbat da guztia bere ba?

100,000	ogerleko
50,000	»
20,000	»
20,000	»
3,000	»
50,000	»

Guztiz: 243,000 ogerleko.

Beñeun ta beñogetairu miñe ogerleko baño ez.

Asko geyago daukanantzat ezta ori diru andirik.

Baña batek bakañik egitea baño askon artean egitea obeto bada,... guri ta dirua artuko dabena bardin deusku askon artean egitea ta... egin beye askon artean.

Egin beye ogeyen artean... edo ogetamañen artean,... edo ondo deritxien beste lagunaren artean...

Egin beye, ondo baderitxie, ilteko egunaren

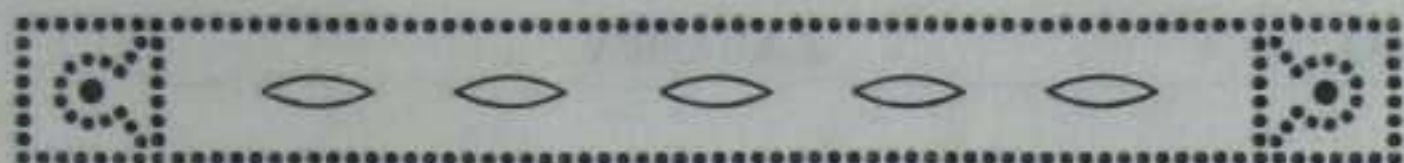
begira egon barik, ofetarako batzafa eginda, osasun ederaġaz... ta umore ederaġaz.

Bear ori egiteko *notarioa* bearko dala ta... *notarioari* be zeozer emon bearko yakola ta,... ezpeitez geratu bear ain ona egin barik.

Notarioaren alogera nok ordaindu... bilatuko dogu.

KILI-KILI

VII

DANTZA EUSKALZALEAK

ASTIROKOA

Laster dala il Euskerea
entzuten dozun guztian,
esaizu, Mari, eztala ilgo
geu bizi garan artean.

«Jainkorik ez dao» diñoenak
ez egotea nai dabe,
ta «Euskerea ilten dao» diñoenak
ilgo leukie, al balebe.

Laster dala il Euskerea
diñoen erdalzaleok...
yakin begie geituaz
goyazala euskalzaleok.

Maritxu on au maite dot nik
Euskerea bera beste,
Euskerea lez dalako
garbia ta ona neure ustez.

Ein dogu iya astirokoa,
ta laster da ariñekoa;
ta oindiño iñok eztiñosku
Euskerea ilgo dan ordua.

ARIÑEKOA

Ariñekoa arin eiten
eiten dogu alegin.
Geure Euskera maitea
ezta ilgo onen arin.

¿Euskel-izena euki ta
euskeraz ez yakin?..
Eztatoz gauza bi ořek
lar ondo alkařekin.

Neska, erderaz berba eiten
dozun bakotxeko
bizar bat bear zeunke
surpea apaintzeko.

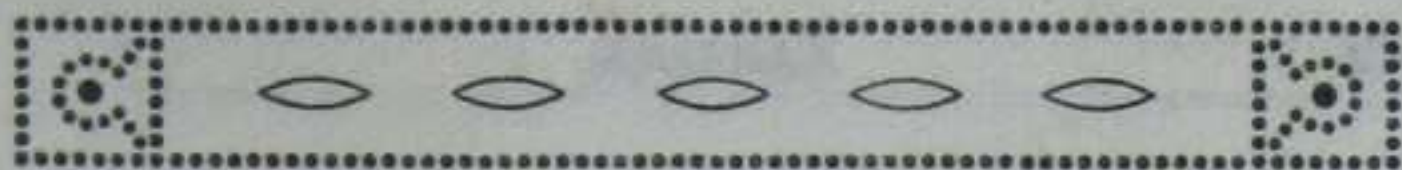

Bada-ezpadan, badiñot;
Bizařaz nai ain barik,
emaztegeitzat eztot
nai erdal-zalerik.

Ariñekoa be, ba,
asi da amaituten.
¡Euskerea il-arteko
bizia nok leuken!

KILI-KILI

VIII

OLAN BARIK... OBETO

«Yoan zan ba neskato au be oyanera ta ain zuzen be arako iru gixontxoen etxetxora. Iru gixontxoak begiratu eben berau...»

Ori... eztago ondo, nire eritxi argalean.

Eztiñot begiratuteagaitik.

Ba begiratutea utsa da, begiratute utsa, asmo txarik bakoa, danean.

Zeure esakera ofegaitik diñot, idazle adizkidea, ondo eztagola.

Iru gixontxoak begiratu eben berau...

Begiratu egiozu zeuk ondo esakera oneri, ta zeure adimen euskalzale zorotzagaz, auxe akats au ikusiko deutzazu:

begiratu eben berau

Euskera onaren esateko erearen aurka esan dala, ta ondo esateko,

begiratu eben berau esan barik,

begiratu eutsen beroneri

esan bear zala.

Esan gura dot ofaitiño, ta esan beaí dot, eta
pozaíen esan bere, ipuiña bera ederto dagola.

Egizuz olango asko, adizkidea.

Olango akatsik barik.

Olan barik... obeto beti be.

«Ume ta ume ez zeratenok, Ganbe-
luaren erakutsiak ikasi ta egin».

Olantxe amaituten dau beste idazle bizkor
batek bere ipuin polita.

Enei esan berak asmaurikoa ala berak euske-
rara biurturikoa dan.

Ori yakitea, gaur beintzat, izan be ezta nire
ardurea.

Alan nai olan, ipuiña, akats bat edo beste
kendu-ezkero, euskera onean agertuten da, ta
agertzalea atsegin yat, ezezeuna badot bere.

Baña *ume ta ume ez zeratenok* esatea ez yat
atsegin. Nire belafi bientzat (biok entzuten dabe
bardin gaur-arte),

ume ta ume ez zeratenok esatea

biñitan ume ez zeratenok esatea lez da.

Ta ezta au, antza, esan gura izan dana.

Esan gura izan dana esateko,

Umeok eta ume ez zeratenok esan beaí zan.

Neuk olan uste dot.

Eta idazleak berak be olan uste izango dau,
uñean, ondo begiratuten badeutso Euskerearen
esateko ereari.

Ekin begio bere lan euskalzaleari; ba badauko, agiri dau, ofetarako bear dan yaza ta gatza, Jainkoak emonda.

«Ongi dakizu, adiskide begiko ori, zure lanak atsegiñez argitaratzen ditugula».

Auxe diñotse euskerazko izpañingi ospetsu txalogari baten neure adizkide maite maite bateri.

Ta atsegin egin yat berau berari esatea.

Baña ez yat atsegin egin esaten yakon erara esatea... Esaten yakon legez euskera onean esanda eztagolako.

¡Erderazko *vocativo*-antzera *ori* artu bear dala? ¡Ipuiña da gero au be!

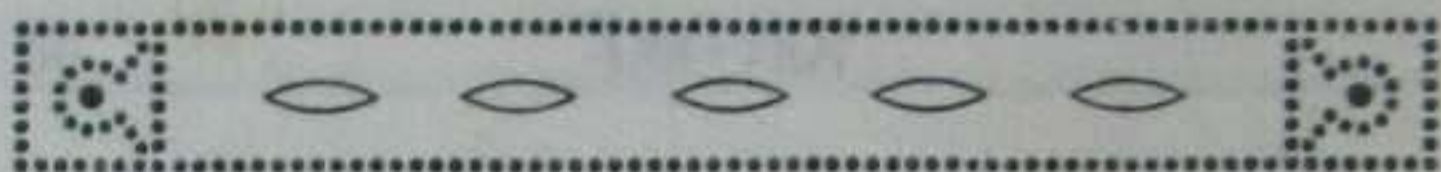
Ba ezta artu bear ofetara.

Ori izan leiteke or erderazko «tú»ren ordezkoa; baña *vocativo*-erara... iñoiz bere ez, euskerea erderatuten eztan-artean.

Euskera onean esateko, aolan esan bear da:

Ongi dakizu, adiskide (edo adizkide) begiko ofek, zure lanak atsegiñez argitaratzen ditugula.

Argitaratu adizkide maite maite ofen lan euskalzaleak eta beste asko ta askorenak, izpañingi ospetsu txalogaria, euskera onean, aitaturikoa lango akatsik barik, eta eldu laster laster eguneroko argi argi bat izatera. Ta *Eguzkia*'ren erderazko izenagaz dabilen egunerokoari *gerizea* bizkaitaiez ta *itzala* gipuzkoaiez egingo al deutzazu. ¡Uxela!

KILI-KILI

IX

¡ORI, ORI!..

Uzkudun Paulinori

¡Agur, Uzkudun,
burdin-eskudun
ukabilkari euskalduna,
ukabil-yoko
ori artu-orduko
euskerea ikasi dozuna!

Ukabilketan
zabiltzanetan
ukabilkari gogoía
beti eizara,
ta ¡izango al zara
berbaz euskaldun ziuía!

Zeure ukabiía
gurenda-biía
dabilen leku danetan,
¡zeure miña be
ikusko al dabe
guztiak euskal-izketan!

¡A! Zeure aúrean,
zeu jo-gurean,
dabilen arerioa
bigundukozu,
eiten botsazu
euskerazko agur beroa.

Ta aúfera euskeraz,
dakizun eraz,
gipuzkoárez agian,
yaíaitu-ezkero,
eztau luzaro
yaíaike zeu jo-gurean.

Euskeraz baki,
esangotsu aurki:
Neuk bere euskeraz bakit ba...
Askon antzeko
gogo txafeke
erdalzalea ezpada.

Ta nok euskera
obeto eitera
yokoa dala uste-izanik,
ez zaituz yoko;
ba otuko yako
itz ein bear daula, jo barik.

Ta irabazteko
berbaz asiko
ukabilketa-yokoa,
bada-ezpadako
bi mosuetako
emotea dozu naikoa.

¡Ala, alajaiña!
Neugaz ez baiña,
jokotxu ori ikustearfen,
artuko neuke
edozein neke,
al izanik. Bai, pozañen.

Ta ezpaki euskeraz,
zeuk gipuzkeraz
egiteaz, beste bagarik,
imingo dozu
¿nortzat naukozu?
esaten oso ariturik.

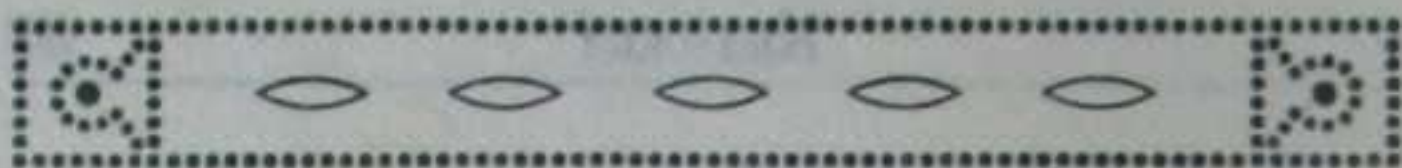
Aiztuko yako
zeugaz ze yoko
asita daukon auñean,
ta asiko yatzu
mosuka, mosu—
etakoak emon—beañean.

Ta zeuk orduan,
zeure moduan,
esangotsazu: «¡Neu nausi!
Ta ik ein ber doana
dok neure esana.
¡Ia, euskeraz ikasi!»

KILI-KILI

X

“MAITETXO”

EÑEBISTATXU POLITA

Onak,... Bermeo onetako Gaubeka liburu-irarle (inpresore) onak,... autsak daukoz.

Eta eurak onak.

Nire *Gramática Vasca* argitaratu ta gero,... geldirik ezin egon ta,... *Maitetxo* izenagaz, euskerazko zeru-usaindun liburu oñi biko bat eztau atara ba?

¡Ta zelangoa gero!

Azal barik.. ¡baña polit polita!

Eztauko azalik ez azuñik.

Mamin utsa da.

Ta irakaspén andikoa.

Bai. Oñi biko liburutxu polit onek gauza asko irakasten dituz.

Gizonak lez biziten, kristiñauaren bizikerea egiten...

Eta bañe egiten bere bai.

Beronen ipuin ta izkirimiri bañe-eragingariak

irakurita, bañe egiten eztaunak... eztau bere bizian ikasiko bañe egiten.

Bañe egitea, bañiz, osasunerako bererako be ona da.

Ni neu, bañe egiten eztodan egunean, ez nago ondo. Jakiñaren ganera berba egiten deutsut, irakurle maitea. Egunean iru bidar jaten dodan matrala eurokaz, egunean bein, gitxienez, egin bear dot bañe.

Txikitzat daukalako edo, umeentzat bere bizikoa dala uste dau bere *Maitetxo* au nire adizkide Gaubeka onek.

Bañia guztientzakoa da; guztiai yatorkie ondo berau artutea.

Irakurle maitea, ¿gurasoa zara? Erosi egizu *Maitetxo* au zeure umeentzat, zeuk irakurri ta gero eurai emoteko.

¿Abadea, prailea edo monjea zara? Zeure dotriñara dabiltzan umeentzat erebistatxu polit egoki bat gura badozu, ona emen bat, benetan bere bizikoa dotriñetarako.

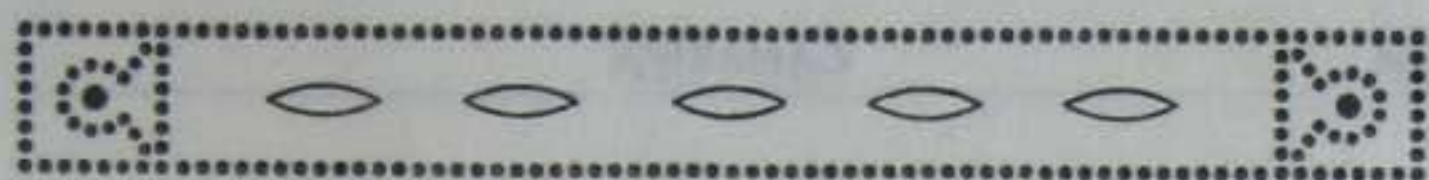
¿Mutil-zaña edo neska-zaña zara? ¡Tira, ori ezta desondrea, mutil-zar txaña edo neska-zar txaña izan-ezean! Bañia ez egizu esan zeure buruaren ardurea daukazula bakañik, eta zeuk zeutzat naikoa dakizula dotriñarik... eta eztozula olango gauzarik bear. Oñako zeure anai, neba, aña, aiza, lengusu edo lengusiñen umeentzako artuizu. Ta eurai emon baño len, zeurea dozu, bein zeuk erosi ezkerro ta,... irakurri zeuk bere.

Zareana zareala, irakurle maitea, itandu egiozu Gaubekari, Bermeora bere izenagaz eskutitz bat bialduaz, zeinbat kenduko deutsun astean *Maitetxo* bategaitik, zeinbat astean bigaitik, zeinbat astean irugaitik eta zeinbat astean laugaitik. Astean bostegaitik bakit 30 eREAL urtean kenduten dauna.

Ez egiozu itandu ze *politika* daukon *Maitetxok*.

Maitetxok, polita izateko, eztau bear politika-rik... eta eztauko.

KILI-KILI

XI

¡BETOR!

Euskaldun guztiak euskalzaletuteko, ondo izango litzake euskalzale guztiok aberatsak izatea.

Aberatsak bagara gu, zetan esan bear ze.

Gu guztiok gara aberatsak euskalzaletasunez.

Baña diruz,... ¡lekutan dago Barakaldo!

¡Lekutan dago Barakaldo! esaten da, Txorieñin, izatetik urun dagon gauzeagaitik.

Eta gure diruzko aberastasuna, nirea beintzat, izatetik urun-samar dago.

Baña gatozan arira, dirura ezkoazan bitarte onetan.

Euskaldun guztiak euskalzaletuteko ondo izango litzakela euskalzale guztiok aberatsak izatea... diruz, guztiok arin ikusi geinken gauzea da, oretarako dirua naikoa euki-ezkero.

Euskaldun erdalzalerik andienak euskalzaletuko geunkez; ba euskaldun erdalzaleak diruzaleak direana guztiok dakigu, eta dirua paña-paña euskalzale izateagaitik emotea izan-ezkero, jagertuko litzake ortik, euskaldun erdalzale-artetik, euskalzale bañi bakotxik!..

Baña, baña... ¡zorioneko baña!.. eztaukagu geuk ofetarako naikoa diru, ta naikoa diru daukon aberatsik be ez yaku agertuten ofetarako paña-paña opaka.

Euskaldun guztiak euskalzaletutea lartxu bada, beste gauza on baterako emon lei.

Euskerea bera aberastuteko.

Ez diruz, ba Euskereak eztau bear dirurik; eta ezta berbaz bere, ba berbaz, naikoa dauko aberastasunik beragan.

Euskerea aberastuteko diñodanean, bera ibiltez aberastuteko esan gura dot.

Euskereak bear daun aberastasuna ibiltezkoda. Dabilela, dabilela al bait lekurik geyenetan, al bait aborik geyenetan: auxe da opa bear deutsagun aberastasuna.

Euskaldun guztiak euskalzaleak izango ezpdira be, geyenak izan daitezala.

Ta au gauza ona izango litzake, nire eritxian beintzat.

Eta gauza onatarako dirua paña-paña emoten dakien aberatsak badagoz Euskal-erian, Jainkoari eskeñak.

Oía or Bilbon... Briñas jauna, esate baterako.

.....

Geure gauza on onetarako dirua paña-paña emoten Briñas bat agertuko balitz...

¿Baneunko ta balitz alkañen atzean dabiliz, diñozu, irakurlea?

Ori egia da; baña neuk diñodana bere bai.

Briñas bat bageunko...

Briñas bat Euskereantzat agertuko balitz...

¡Tira! Amesetan, amesa egi biurtuko dalako
amesagaz, eskutitz labur auxe egin eta bialdu dot:

B. Jaunari.

Bilbon.

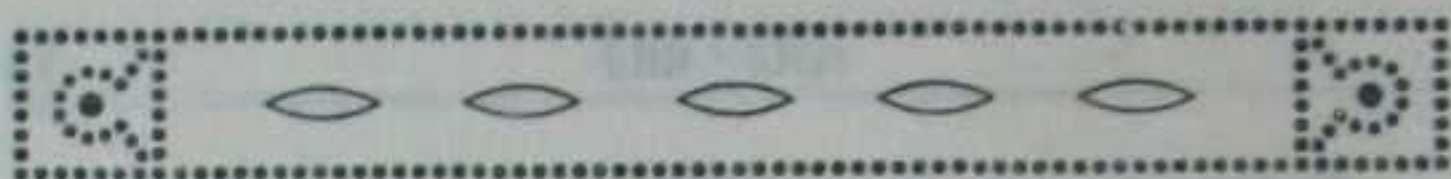
*Jauna: Beroñek baki gauza onatarako
dirua emoten. Bai, paña-paña.*

*Ona emen beste gauza on bat: Euske-
reari indaia emotea.*

*Beroñen esku emolearen begira dago
au gauza on au.*

¡Betor ordu onean!

KILI - KILI

XII

¡JAKIN BANEU..!

Liburuak bialdutea ta liburuak saldutea eztirala bat... jakingo dozu, irakurle maitea.

Ta ezpazenki, neuri jazoriko jazoera bařegaři bategaz ikusiko zeunke.

Ainbeste adizkiden artean, Bilbon daukot bat, adizkide on bat, neuk egiņiko libururik batxu bere berak erosi-ezafen, asko saldu dagidan gura leukena.

Ta adizkide on onek, neure liburu *Zapařadak eta* argitaratu zanetik ile bi bařu, Bilbo bertoko Goyenkale'n alkar aurkiturik, eskua luze-luze imiņita, iribaře gozo bategaz berbak gozotuten zitzuala, beragana deitu ta esan eustan:

—¡Chócala, amigo! ¡Te felicito!..

—¿Por qué?

—Por la publicación de tu último libro *Zigařadak eta*.

—Será *Zapařadak eta*.

—Dispensa. Como aun no lo he leído...

—No habrá sido por falta de tiempo; porque casi hace dos meses que se puso a la venta.

—Chico,... yo, ya sabes,... siempre tan ocupado...

—Y ganando siempre en tus largas partidas de tresillo.

—No creas... Pero dejémonos ahora de tresillos... Ya sabes que a mí me interesan siempre tus cosas. Y no puedo menos de aplaudir tu constante y provechosa labor por las letras vascas. ¿Cuántos ejemplares has tirado?

—¿A qué viene esa pregunta? ¿Quieres acaso comprarme todos los ejemplares que quedan por vender? Pues mira; no podré complacerte, sin antes hablar con el impresor, por cuya cuenta se ha hecho la edición.

—Pero ya te habrá regalado algunos ejemplares.

—¡Hombre..., sí, me ha regalado unos cuantos..!

—Pues mira... Tú debes buscar el modo de colocar esos ejemplares, sin ponerlos a la venta en las librerías; pues los librereros, indudablemente, te llevarán un descuento de bastante importancia. Yo te recomiendo que los remitas a amigos a quienes razonablemente puedes considerar compradores muy probables, por correo, a reembolso, acompañando a cada ejemplar que remitas a cada uno de ellos algún regalito adecuado y una carta escrita en tono amable y a tono con el tono jocoso de la obra; de manera que les sirva de estímulo para comprar ésta.

—No me parece mal.

—Pues ¡a ver cómo lo haces! ¡Y que vendas muchos ejemplares! Y hasta otra, chico, que estoy de prisa.

Egun atako gaubean ez neban lorik egin, adizkide on aren onua (kontsejua) buruan nerabilela; baña ufengo goizean, amaikak inguruan, bake andi bat artu neban, adizkide beraren onuaren erara (neure eritxian, beintzat), egin, ta koñeotik auxe eskutitz au, beronek diñozan gauzakaz, bialdu nebanean.

Sr. D. N. de N.

En X.

Mi distinguido amigo: Por este mismo correo, (y en paquete certificado, para que no sufra extravío la doblemente dulce mercancía), te remito un ejemplar de mi nuevo libro ZAPAÑADAK ETA y una libra de chocolate de la acreditadísima casa editora «La dulzura en pasta». La dulzura del libro es en rústica, pero... (¡Qué bien me vendría en estos momentos el no ser el autor del mismo, para recrearme tributándole los elogios que se merece!).

Te agradeceré mucho que al comunicarme cómo has pagado el importe del irrisorio precio de 5 pesetas y 22 céntimos, que hemos convenido en señalar a la dicha doble mercancía el Gerente de la referida casa editora de chocolates (que, chiflado con la lectura de mi citado libro, cree ver en esto un negocio loco), y éste tu íntimo

amigo, me digas cuál de las dos cosas te ha gustado más: el libro o la libra.

Dios quiera que la libra, tomada como supongo que la tomarás, en raciones de una o dos onzas, no te pese demasiado en el estómago, y que el libro no te resulte pesado, sino lo que yo quiero que sea para los buenos amigos, y que, al menos por culpa de él ni de su autor, no se te caiga de las manos, de las cuales una, la más dadivosa, te besa dulcemente tu amigo

EL AUTOR DEL LIBRO.

P. D. Puedes contestarme, en carta suplicada para mí, a casa del impresor. No dejará de agradarle un poco el saber que recibo correspondencia relacionada con una obra por él editada.

Arik lau egun-baú erantzun eustan.

Aolantxe:

Sr. D. E. de V., impresor

Suplicada para el autor de ZAPAÁDAK ETA

Bilbao.

Mi distinguido amigo: Permíteme que antes de decirte cuál de las dos cosas que constituyen lo que tú llamas doblemente dulce mercancía me ha gustado más, te diga que me ha disgustado bastante que no me mandes recuerdos para la familia.

Además, no te has fijado en que no procede remitir nada por correo, a reembolso, sin previa petición del interesado.

Para satisfacción del impresor, puedo decirte que le digas que el libro, a juzgar por el exterior, está esmeradamente impreso y sin ninguna errata; y para satisfacción tuya he de decirte que aun no lo he abierto; de manera que bien te lo puedo devolver en forma conveniente para su venta, si me remites antes tú el importe del franqueo necesario.

En cuanto a la libra de chocolate, no he tenido necesidad de abrirla, porque la he hallado abierta; y con una errata de cierta importancia; pues donde debieran verse dieciseis onzas, no se ven más que quince.

En espera de que no dejarás de explicarme lo que ha ocurrido con la onza que falta, quedo tuyo affmo. amigo

N. de N.

Esan eidazu, irakurle maitea, olango erantzuerak artuteko, yañaitu banei ala ez liburuak bialduten.

Neure adizkide onu-emole (kontseju-emole) areri itanduteko erarik eztoz izan.

Ikusten naunerako anka egiten deust.

¿Zergaitik ete da bere anka-egitea?

¿Nik liburua ta txokolatea bialduriko adizkide beronen aide edo senide dalako ete da?

Ainbeste adizkide daukadaz, alkañegaz, neuk jakin barik, aide edo senide diranak, ze...

Ta ondo da jakitea, antza dagonetik, ezetan asi baño lenago.

KILI-KILI

XIII

ESAKUNE BAT... EDO BI

---

*Aldiz, aldiz,
zapatariak zaldiz.*

Esakune onegaz zer esan gura dan igarten eztago gatx, nire eritxian.

Esan gura da, nire ustez, zapatariak geyenetan oiñez ibilten direala.

Ta alan izan bear.

Ba zaldiz beti ibilita zapata gitxi uratu lei. Ormaren batera edo... zaldiak jo-ezean.

Oregaitik, geyenetan oiñez ibiltea yatorkie ondo. Zapata-erosleak, eurok lez oiñez geyenetan ibilita, zapata asko uratu... ta zapata asko erosi dagien.

* * *

Ta gatozan beste esakune batera.

Au beste au bafia da, neuk ointxe egiñikoa, ta begiratu ondo, ia zer deritxazun:

*Aldiz, aldiz,
adizkideak babiltz.*

Ara: *bagoz* esateko egon naz, baña neurtitza (bertsoa) egiteko obeto dator *babiltz*.

Eta egia, dan legez, esateko bere bai.

Ba, zeuk be ikusi izango dozu ta, adizkideak gaur dagoz zugaz ta biar zeure... arerioagaz, ta etzi, bear-bada, ez onegaz ez zeugaz.

Ta olango egotea... egotea baño ibiltea geyago da.

Erantzun ziñei zuk onetara... olango adizkideak eztireala adizkideak.

Olantxe da: olango adizkideak eztira adizkideak. *Aldizkideak* dira.

Baña... ¿zer egingo yako ba?.. mundu onetakoak olangoxeak dira ta...

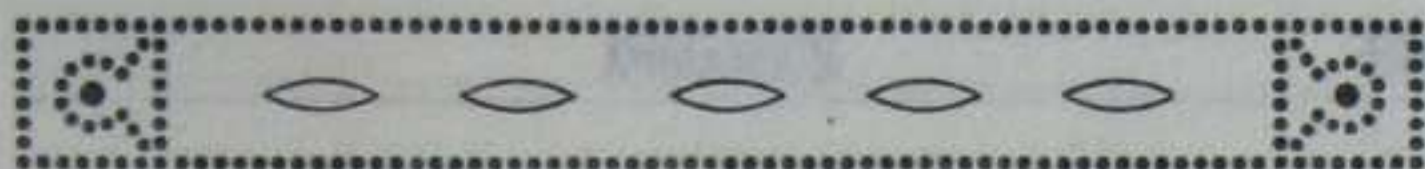
¿*Betikideak* izan bear leukiela?

¡Ai! Oñek... *betikideok*... betikotasun onean dagoz.

Ara-arte, bakizu:

*Aldiz, aldiz,
adizkideak babiltz.*

KILI-KILI

XIV

ASUE EZTA...

Lutxanatik Mungiarako burdinbidea egin-bañitan, orduko Asue bertoko mutil gazteak eresten eben, erderaz, auxe berau eresteko lain baiño asko geyago ez ekiela (jarek zirean egunak!..) onako eresi polit au:

Asúa ya no es Asúa,
Asúa ya es un Madril.
¿Quién ha visto por Asúa
pasar un perro-carril?

Mutilok, euron Asue goratuteaŕen, egia baiño geyago esaten eben euron Asuegaitik.

Asue eztala lengoa esan-gurarik esaten eben, pozaren pozak ames eraginda, Asue eztala Asue.

Asue, burdinbide ori egin ta gero ta gero be...
Asue izan da, ta oindiño be bada, ta izango al da beti, beti.

Nire ustez, Asue beti izango da Asue, Asuen euskeraz berba egiten dan artean.

Euskeraz berba egiteari itxiko baleuskio...
aorduantxe ez litzake izango Asue.

Beintzat, ez litzake izango... *nire Asue.*

XV

EZKOZAK LENGOK

Asuen bertan aurkitu eben alkar, orain dala
amar amaika urte, alkarren lagun karlistadan izani-
ko gizon bik, eta batak besteari, beingoan ezautu-
ta, bereala esan eutsan:

—Mutil, parkatuik, baye... ¿i ez az Urlié?

Besteak, bera be lo ez egoan ta, txistua baiño
ariñago erantzun eutsan, bařeka-bařeka:

—Bai; ta i Berendie, oker ezpanayaok.

—Gorordogaz ibil gintzoazan biok...

—Bai, mutil. ¡A zoan sasoya! Ta ¿eu zelan
abil ba orain?

—¡Ai, lagun, ezkozak lengoak!

—Oingoak be ezkozak ba. Oba geunkek, mu-
til, oingoak bagintzozak.

Ondo ulertu eban Urliak Berendiak berba one-
kaz esan gura eutsana, ta bizkořik erantzun eutsan,
bařesantzo baten ostean:

—Bai te egie dok ori be. ¡lri akordauko ez
yakanik!.. Beti ixen az i olangoxe ditxosoa.

Ta bere lagun ditxosoagaz bařiketaldi luze bat
egin ta gero, Lutxanarako bidea artu eban, arako

aginduta ekañen txalagaz, Yatabeko Urliak; Sondikako Berendi ditxosoak emonda, egun guztirako bañe-egin-beaña gogoan daroala.

* * *

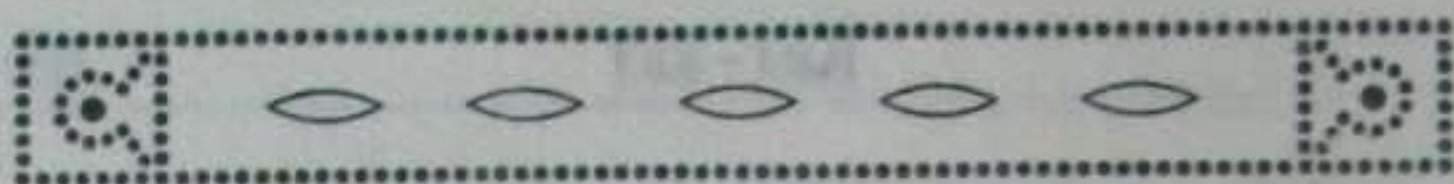
Ipuin au yakinda, esan lei batabatek, **Asue eztala lengoa** entzun-orduan:

—Oraingoa balitz oba geunke.

Baña euki bei kontuan... ipuin au eztatórela ondo Asuentzako.

Ta ganera... Asuegaitik «oraingoa balitz oba geunke» esatea... ainbeste bañe eragitekoa be eztala.

KILI-KILI

XVI

EZETZ IGARI BITARIK BATEN

Zelestino Luberietakoa, Sondikako gizonik *selebreenetarikoa*, zer-asmau-ezean egoan bein, bere eriko ardantegi baten, inoren lepotiko ardao gozoa edateko.

Alango baten, ikusi ebazan bere auzoko lau gizon euron beyak eta txalak gogoan dituezala, ta orduan bururatu yakon auxe asmu au: eurotarik gazteenari auxe itaune au otoz-otoan egitea:

—¿Igariko ete eunke ik, Txilibristo, biterik baten, niri gaur beyek in yeustan txala zer doan, zekoia ala beyentxea?

—¿Biterik baten igari ez ostera?— erantzun eutsan bizkoirik Txilibristok—. ¡In bear!

—Aiko or ba. Nik ingo eut iri posture euk gure doana ezetz igari biterik baten. ¿Gudok azunbre bat ardao emen gayaozan duztiontzako?

—Einte dao.

—¡Tirok ba! Einte bayaok, asi geitozan. Bein esan barik, eztok biriten esango, ta esaik bein ba: ¿Zer dok nire beyek gaur ineko txal ori, zekoia ala beyentxea?

—Beyentxea.

—¿Zer esan dok?

—*Beyentxea.*

—Aiko or ba:... galdu dok posturea. Esan dok biriten, eta bietan *beyentxea*... ta eztok igifi. ¡*Zekoña* dok, mutil, *zekoña!*

XVII

«OLA» EZTA «LA OLA»

Bitarik baten barik, lenengo lenengoan igari lei Txorieñiko edozein euskaldunek, Zelestino *sele-brea* zanaren etxe beraren ta Goiri-izeneko auzotegiaren bitartean dagoan, burdinbide-geltokiari «OLA» izena ala «LA OLA» izena zein obeto yagokon.

«LA OLA» dauko izena imiñita,... batabatek alantxe imiñi deutsalako... ¡zetan esan be ez!.. baña txarto imiñita.

Geltoki ori dagoan auzotegiari... Txorieñiko euskaldun guztiok «OLA» deituten izan deutsalagu ta deituten deutsalagu.

Ta Txorieñi bertoko erdaldun guztiak, gaur eztatit baña, geltoki ori egin-artean beintzat, «OLAS» deituten izan deutsalie: *vamos a «OLAS»*, *venimos de «OLAS»* ta olan esaten dabela, ta ez *vamos a «LA OLA»* ta *venimos de «LA OLA»* ta olan.

Aonekaz arazoyokaz eskabidea indartuta, Bil-

botik Lezamarako Burdinbidearen Jaubeai eskatu dayegun, albait ariñen, «LA OLA» oñen lenengo LA ganorabako andia bialdu dagiela bere lekura: itxasora.

Ta itxi dagiela iminten, LA ganorabako ori kendu ta gero, OLA bakafaren azpian... auxe kantatxu au:

El llamarle a esto «LA OLA»,

cuando LA OLA no se ve,

es decir... una gran trola...

o ignorar que OLA aquí es

nombre vasco, que equivale

a «ferrería» tal vez,

que parece que la hubo

en este barrio, y también

puede que valga «la tabla»,

que esto también pudo haber.

¡Miren que llamarle «LA OLA»!..

¡Hola! ¡Hola!

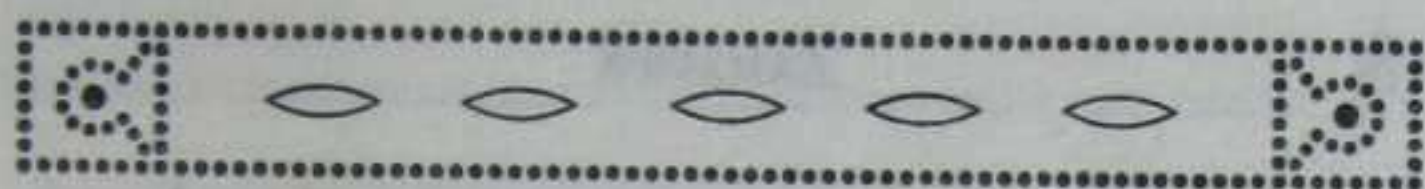
No se adivina el por qué.

¿Será que hubo alguna ola,

que, al ver que era una ola sola,

por donde vino se fué?

KILI-KILI

XVIII

BANAROE, NEUK GURA EZTODALA...

Seme ezkondu bat eta alaba ezkondu bat eukazala, suiñak eta eñanak zeñnek baño zeñnek obeto esaten eutsen atso zorioneko bat, Jauja-ize-neko eñan barik, Bizkaiko izenik bako eñi baten bizi zan, neure amama biai neuk entzuniko ipuin batek diñoanez.

Alabeanean, denporea emoteko bestean txiri-txiri egin al leikean beara egitea baño beste ardurarik ez eukan ta, ondo egoten zan. Oraitiño, semeanean, bear geyago batuten ekiolako neke geyago euki ta guzti be, eñanaren berba gozoak nekeok gozotuten eutsazalako edo, ez eban nai-ezago izaten bertan egotea.

Semearen etxean egiñiko egotaldietariko baten amayeran, ipuin berak diñoskunez, jazoera polit bat jazo zan.

Etoñi yakozan alabea ta suiña, bera berarago eroatearen, burdiagaz ta idiakaz; ta aurkiturik bera ta bere seme-eñanak etxeko ate-aurean, egun onak irurari emonda, esan eutsien zetan etozan.

—Ama, bagatoz ba,...—esan eutsan suiñak.

—Bakez bazatozie,...—erantzun eban berak.

—Bai, ama,...—jafaitu eban alabeak—. Gugana etorteko aldia be eldu dala ta, zeure bila gatoz.

—Baña, alabatxu: ¿nora gura dozu ni joatea, emen bear bear nabe ta?

—Bear badogu berori oin ta beti be, —urten eutsan onetara eñanak—. Baña jentearen agomiñai jakirik ez emoteko;... onek... Emasik... txarto artuten daulako dala emen bere etxean baño denpora geyago egitea esan eztagien,... joan beite... ¿zer esan dot?.. joan leiteke, berofek baderitxo, berofek deritxonean atzera etorteko.

—Bai, ama, —ganeratuten dau semeak—. Kontzek diñotsun lez,... onek be ondo esaten deutsue baña, zeuk gura dozunean...

—Olan dala,... banoa ba.

Au esanik, bere gelara joan, ta an yai-eguneko soñekoak jantzi ta alabearen etxean astegunetan erabiltekoak zoñotxu baten sartu, ta zoñotxua bu-ruan daula, beingorako gertu zan alabeanera joateko.

Ta alabearen eskuetan zoñotxua itxi... ta, suiñari eskutik eldurik, igon eban burdira tutea baño azkoñago. Ta burdian, suiñak apatz-apatzik imiñiriko yesar-lekuan yesari zanean, edo arik beingotxuan, berak eta suin-alabak seme-eñanai agur eginda, idiak ibiltari emon eutsienez, esan ei eban:

—Banaroe, neuk gura eztodala, neuk gura dodan lekura.

XIX

GU, GEUK GURA EZTOGULA...

Eroan eben goiko gure ipuiñeko atsotxua, berak gura ez ebalá, berak gura eban lekura.

¿Eroango ete gaituz gu Jainkoak,... geuk gura eztogula,... geuk gura dogun edo... beintzat, gura izan bear dogun... zerura?

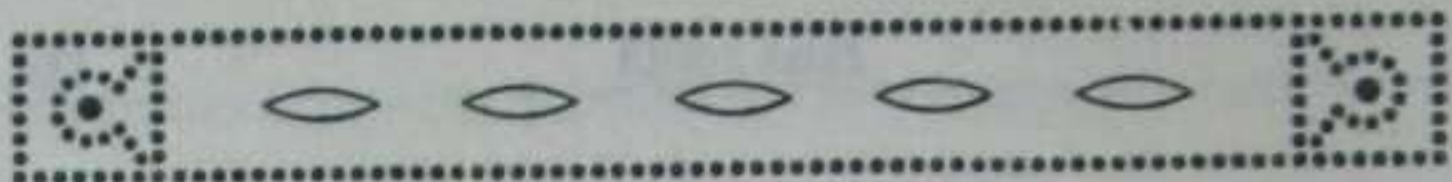
Gatx egongo da, úfean, gu zerura eroaten geuk gura eztogula.

Jainkoak eztauko oindiño eginda... geuk gura eztogula gu zeruetara eroateko burdirik.

Eta eztot uste eskubiderik daukogunik Berari egin-erazoteko **ořetarako** burdirik... ez beste gauzarik.

Ez burpilakaz, ez burpil barik.

KILI-KILI

XX

BAITA KOBREA BERE

Nik neuk ez neban ezautu Sondikako Sangu-
rize auzotegiko Ondartza zaña.

Ta bere *kobrea* bere ez.

Baña bere kobre ori, entzutea daukodanetik,
bere telagintzako beargiñentzat janaria egosteko
eukan lapiko-antzeko murko bat zan.

Ta, antza daonetik, murko ori baltza zan
margoz.

Bein, murko ori, berofetan janaria egosteko
ardurea artuta egoan mutilak, zelan ezekiala,
galdu egin eban.

Aldendu egin yakon beintzat.

Eta aldendu yakola ezautu ebanean, asi zan
bere bila, baña ezin eban aurkitu.

Ta aurkitu baño lenago eldu yakon bazkaria
gertuteko ordua.

Ta bere bila estu ta lañi ebilela, geyago estutu
ta lañituteko, eldu yakon ugazaba bere, gañatzik
diñotsala:

—¿Zer iten dok, mutil, gayaozan orduen, sue
biztu barik?

—Emen nabil, jaune, *kobrean* bile.

—Galdu in dok orduen.

—Bai, jau... ne...

—Egurdikoa zelan edo alan ingo yuek, baye,...
ia topetan badok gauberako afarie iteko; ze, os-
tean, ilgo eut.

—Iltea baltza da, uzaba.

—¡Baite kobrea be!

XXI

BAITA PEKATU ASTUNA BE

¿Pekaturik... astunik edo ariñik... zeure orai-
ñengo autorkuntzatic ona egin dozu, irakurlea?

Itaunea ezta polit polita, baña pekatua bera
be ezta gauza polit polita ez onaxeago be ta,...
parkatuizu.

Jainkoak aolantxe parkatuko al deutsu zeuri
egin dozun pekatua,... egin badozu.

Baña egin daigun zuk ez beste batek, arinke-
riren baten edo... (pekatu egitea beti da arinkeria
baña) egin daula pekatu astun bat ointxe, ta Jain-
koak diñotsala, alantxe da ta, bere biotzaren
bañuan:

—Kenduizu zeugandik ori pekatu astun ori, ta
kenduizu beingo beingoan; ba eztakizu noiz ilgo
zarean, ta jakin bear dozu, bañiz, pekatu astunen
bat aldean dozula ilten bazara, betiko sutara jaur-
tingo zaitudazala.

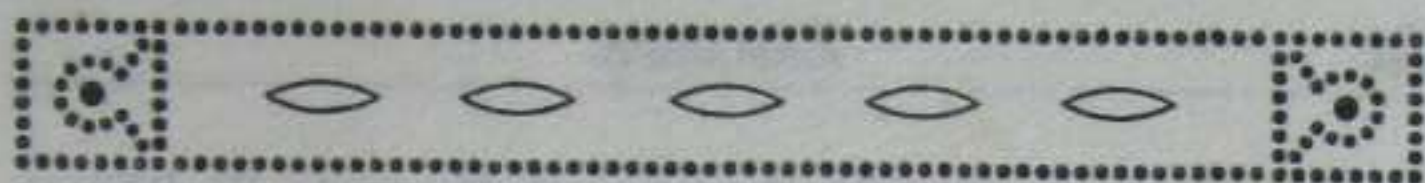
—Betiko sutara in̄or jaurtitea baltza da,—esango dau, bear-bada, pekatariak.

¿Baña zer dauko oregaz?

Arin erantzun leyo Jainkoak, Ondartzak baño zer geyagogaz:

—¿Betiko sutara jaurtitea baltza dala? ¡Baita pekatu astuna be!

KILI-KILI

XXII

BAI, JAUNE,... BAI, JAUNE...

Asuen, antxiña baten, *Yantalo* ezizena eukan andiki bat bizi zan.

Eztakigu zegaitik deituten eutsien *Yantalo*.

Ba edonok ikusi eikean, itsua izan ezik, beintzat Asu-inguruan, egunean egunean, jan ta lo baño beste gauzarik egiten.

Aratsalde guztietan egiten eban ibiltalditxu bat; bein, Loyutik gora, Urdulizerantz, bestean, Sondikatik zear, Derio-aldera; gaur lagun bategaz, biar beste bategaz.

Bere gogoa zan biderako laguntzat aratsalde bakoitzean gizon bat eukitea, bein bat eta bestean beste bat, eta olantxe, banan-banan, Asuko gizon guztiak.

Eta ibiltaldian lagunduten eutsan gizonak bae-kian afaritxu gozoa eukana bere etxean, *Yantalo* beraren etxean, ibiltaldia egin ta gero.

Bein, gure *Yantalo* oneri gertau yakon eroatea laguntzat, andia zala, *Txikitxu* ezizena eukan gizon bat; ona, bai, bera, baña *Yantalontzat* berantzat, guztiz gogaikafia.

Ez yakon gogaikañi egin, andia zala Txikitxu ezizena eukalako, baña bai beste gauza bategaitik.

Txikitxuk berak ez eutsan igari gogaikañi egin yakonik, eta afaritxua jan-ostean, eskeñak emon eta agur egiteko ordua eldu zanean, azkenengo ardao-edataldia egin eta ezpanak polito polito esku biakaz legortu ta gero, esan eutsan, olango zer barik:

—Jaune, beroregaz ibiltea ondra anditzet dekot eta, berofek deritxonean, deitu bañien be...

—¡Ez orixe! — erantzun eutsan legor legor Yantalok.

—¡Ene bada!! ¿Zeitik ez ba, jaune?

—¿Zeitik ez ba, diñozu? Bide duztien, eta aamentxe etsean be, *bai, jaune* ta *bai, jaune*, esan deustezu, gogaikañitar ofek, neure berba duztietara. ¡Ta ori eztao ondo, Txikitxu! ¡Gizonak, bear danean, *ez, jaune* be esan bear dau!

.....

Ori da Yantalo onaren eritxia.

Ta neurea bere bai... ¡zori onean!

Baña andiki guztiakaz elei urten ondo «*ez, jaune*» esateak.

Yantalo lango andikiakaz bai...

Baña... ¡zorioneko baña!.. Yantalo berá il zan, eta Yantalo langoak aurkituten, iya Yantalo bera biztuten baizen gatx dago.

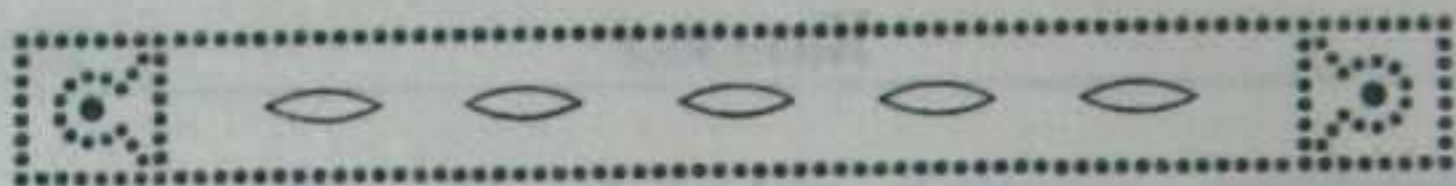
Ortxe dago untzea: Yantalo lango andikiak aurkitutean. Eta Yantalo lango andiki bat aurkituko

dalakoan, arantzak aurkitu leikez... atan asten danak.

Eta... ¿zeinbat gizon dira, gaur egunean atan be, arantzen bildufari etxamon eginda, edozein andikiri nai txikikiri nai bardinkiri, eurokaz artu-emonak eukirik, egia, bear dan lez, ereak aginduten daun guztian, esateko gertu dagozanak?

Egia baño ogia maiteago dabenak asko dira ta...

KILI-KILI

XXIII

AUXE... NEURE BOTOTXU AU, JAUNE...

Erandioko Elordui karterua karteru ez zan beti izango; baña gizon selebrea beti izan eizan, gizona izan zan arte guztian.

Eta burua estu ikusten zalea ez zala, estuen burua ikusi eban baten egin eieban bere selebkeririk andienetariko bat.

Ugazabak deitu eutsan Bilbora, bere etxera (esaten da, ugazaba bera bizi zan etxera), berbatxu bi esan bear deutzazala ta...

Ondo ulidu eban zetarako izango zirean ugazabaren berbatxu biok, eta ez joateko be baegoan; baña joan-ezagaz obagorik ez ebala eukiko, bear bada ta, joan zan... joan zan ugazabagana.

Baña ez bidean gogoratu barik berak ugazabari zer esan bear eutson.

Ugazabak, bere «egunon, jaune» ri «egunon, Jose» erantzun ta beingoan, badiñotso, iribañe bada-ezpadako bat arpegian agiri daula:

—Yakingo dozu, Jose, botoagaitik deitu dotsudena.

—Baneritxon, jaune, botoagaitik ixengo zana

beróren deye;... ze éfenteagaitik ixeteko, San Tomasak ondiño asaotxu dao ta...

—Bai, Jose, botoagaitik deitu dotsut. Bakizu... Ni érietako gora-beratan ez naz sartuten. ¿Batzuk goitárek eta besteak betaárek zariela? Batzuok ez besteok inpernutárek ixen-ezean, neuri bakean isten yatan artean,... ¡or konpon! Baye oingoan, betaáron aldeko diputadugei óren adezkide bat neure adezkide andi bet dot eta,... ezteust baketan isten... bere adezkide óferi al dodan bestean laguntako ta laguntako, ta... ¡yakiñe ba!.. ez neuskio utsik emon gure...

—Ekusten dot, jaune, beróferi lantegi andie batu yakona diputadugei óren adezkide óregaz; baye, ófaitiño, berórek gauzetxu bet esaten itxiko baleuskit,... esango neuskio... Baye... baye... bildur nez...

—Esan, Jose.

—Ara, ba, jaune... Baki berórek... Ezkonpari nao ondiño ta, seme-alabarik eztekot. Emaztea bera... beragaz ezkondu nintzen egunetik neurea dodalakoa badekot; baye, bier-etzien-e,... zegaitik edo agaitik, alkar txarto artutea ixen-ezkero,... ¡yakin ez ba!.. bear-bada, bere guresoak kendu in leiskide. Beye (idirik eukitera enaz eldu ondiño)... beye pasiguena da. Darabildedan soloa ta bizi nazen etsea... ¡yakiñe, jaune!.. berórenak dire. Zeozegaitik kobretan deust berórek éfentea. Ta solorako tretxuek eurek, atxuáre ta enparauek, ezin nei esan ondiño neureak direnik; ba, neuk dakidela beñepin, eztotset ondiño ezer emon

eurok emon eustezan érementarieri. Auxe... neure bototxu au, jaune,... uste ixen dot orain-artean neurea dala;... baye...

—Zoaz bakean, Jose, ta emoyozu zeure boto ori zeuk gudozneri, — esan bear izan eutsan ugazabak, eskuaz lepoan yota, bañe-santzo baten ostean.

XXIV

«EZ, JAUNA» ESATEKO YAZA

Eztauko edozeñek edozeñeri, «ez, jauna» esan bear yakonean... «ez, jauna» polito polito esateko yaza.

Baña Elordui gureak baeukan, antza.

Ta ez yaza bakañik: yaza ta gatza.

¿Batzukaz alpeñekoak direala nai yaza, nai gatza, nai gauza biak batera?

Ori beste gauzarik da. Ta nik eztiñot ori.

Baña... ori diñoanari... eztakit... eztakit esan etenengion, añazoyaz beintzat, «ez, jauna», «eztiñozu egia».

Baleiteke izatea oñek batzuok, ezetza ezeze,... gatza be txarto artuten daben gazbako andi batzuk.

KILI-KILI

XXV

¡ORTXE!.. EZTOTSUT ESANGO...

Sondikako edo Erandioko elizatik ur dagoan edo egoan etxe baten, bertako andreak bere semetxu Martintxuri, Martintxu onek gaiztakeritxuren bat egin ebala ta, lepo-azpiko alderdia bero bero egin eutsan zartatxu bategaz.

Martintxuk, lepo-azpiko alderdi ori, otzik ez eukala, amak alan berotutea ez eban ontzat artu.

Ta, astia eukan negar egiteko ta, negar egin eban gogotik, eta, bada-ezpadan be, begi bietatik.

Eta negaŕen ostean, berak eskatu barik arturiko bero-aldia aiztu-arterako, zelanbesteko muxa geratu yakon, amak igarŕi ezpaeutsan be.

¡Astia eukan amak Martintxuri muxik geratu eteyakon ala ez begira egoteko!

Bazkal-ordua ganean egoan.

Ta aita, bazkalduteko, laster etoŕiko zan solotik, eta taloa eŕeteko ordua zan.

Eta taloa eŕeteko, lenago taloa bera egin bear; eta taloa bear zan lez egiteko, lenago bere orea egiteko uruna eralgi bear.

Eta uruna eralgiteko, baya bear...

Eta baya ez zan agiri.

Begiratu ona, begiratu ara, baebilen bayaren bila.

Baña ezin eban aurkitu.

Ikusirik alpefikoak zituzala baya aurkituteko berak egiñiko alegiñak, badiño alango baten bere kolkorako: Martintxuri itandu bearko deusat.

Eta Martintxuri, iribañe gozo bat ezpanetan erakusten deusala, badiñotso gozo gozorik:

—Martintxu, baya ez tok agiri. ¿Non yaok, edeña?

—Eztot esango, —erantzuten dau Martintxuk.

—Esaik, laztana... Esaik arin... Aite be laster etorriko dok bazkaltan ta,... taloa egiteko urune eralgi bear yoat... Esaik, edeña.

—¡Eztata!..

—¡Tirok, laztantxu, esaik! Bier nik Bilbotik gozo andi bet ekañiko...

—¡Eztot gure!

—¿Eztok esango, polite? Baya barik ¿zelan eralgiko yoat urune ba?.. Esaik arin baya non yaon, neure biotzeko tipili-tapalea... Galdue nok ostean... ¡Ia, edeña!

—¡Ortxe!.. Eztotsut esango non daon, azpire-ostean dao baye.

XXVI

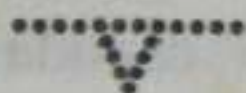
EZTEUTSUT ESANGO, NESKATO...

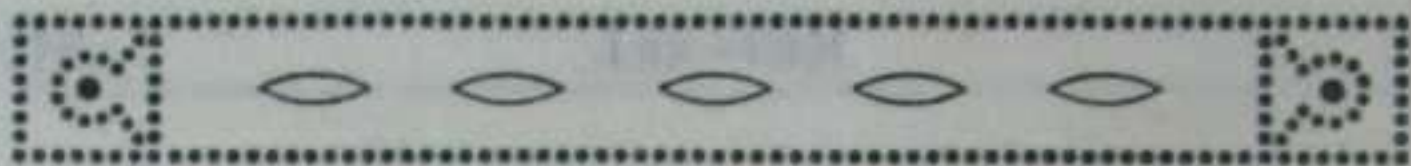
Gona labur, papar agiri, beso biloizdun andrazko ganorabako bat ikusten dodanean (ta olan-

go andrazkoak ikustea aloteriak bateri urtetea baño zaritxuago jazoten da, zorigogoréan), goiko ipuiñeko Martintxun «eztotsut esango» ori etorten yat burura.

Ta berari, alan jantzita edo, obeto esateko, erdi-jantzita dagon andrazkoari, auxe esateko go-goa etorten yat ezpanetaraño:

—Ezteutsut esango, neskato (esanagaz, neure buruari buruko miña batutea baño beste gauza onik eztodala atarako uste dodan artean, beintzat) ganora ona eukiteko yaza non daukazun; zeugandik, zeuk eztakizula edo, aldenduriko lotsa-zatiaren ostean daukazu baña.

KILI-KILI

XXVII

ASUEROGAITIK...

—Gizonak, baderitxazue, neuk be esan bear dot zeozer.

—Esan, Peru.

—Nik Asuerogaitik esan neinke...

—Ori ezin esan zeinke, —urteten deutso Kepak.

—¿Zer diñostazu, Kepa?

—Txarto esanda dagola ori, Peru.

—¿Zer dago txarto esanda? ¡Oindiño ezpadot esan ezer!..

—Esan dozu: «Nik Asuerogaitik esan neinke...» Ta ori, adizkidea, eztago ondo esanda.

—¿Eztagola ondo esanda? ¿Ze kalte egiten deusat Asuerori, ez beste iñori, ez ezeri... ori esanagaz?

—*Euzkereari* egiten deutzazu kalte.

—¿Zelango *Euzkereari*? *Euskereari* esan gurako dozu.

—Ez, jauna; *Euzkereari* esan gura dot. Ezta esaten *Euskerea*, *Euzkerea* baño.

—Nik *Euskerea* esaten dot ba.

—Txarto esanda.

—¡Tira! Zuk ezteustazu itxi gura Asuerogaitik ezer esaten, euskeraz beintzat.

—Nigaitik, ezteustazu jaramon gura ta, esan zeinke gura dozuna.

—Zugaitik ez noa ezer esaten. Asuerogaitik bai, itxiten bayat.

—*Asuerotzaz* esan bear dozu, erderaz «de Asuero», «sobre Asuero» edo «acerca de Asuero» esango zeunkena esan gura badozu.

—¡Ez, jauna! *Asuerogaitik* esan leike *esan* aditzagaz. Ta beti be *Asuerotzaz* baño obeto esanda dago *Asuerogaitik*. ¡Bestelango..!

—¡Tira, Peru! Ez txartzat artu Keparen berbak. Ulea artuten yabiltzu, zeugaz olgetearén, —diñotso Patxik.

—¡Ezta esaten *ulea artuten!* — urteten dau onetara Kepak garatz garatzik. — ¡¡Erderakada negargari bat da ori!!

—¿Zelan esan bear da ba?

—*Adara joten.*

—Ba esakune orek zarata txara egiten dau nire belarrietan.

—Adarak berak be eztau zarata ain ona egiten, adar utsa danean beintzat, — diño Txandresek bareka.

—Adara joten jakin egin bear da, —erantzuten deutso oneri Kepak.

—Ta zuk eztakizu, — diñotso Kepari Txandresek.

Esan badeutso, esan deutso.

Kepa, ukabilea estu estu eginda ta besoa gora daula, Txandreseganantz doa.

Ta Txandresek, beragana eldu baño lenago, badiñotso:

—Añaña joten bakizula erakusteko, ¿neue joten zatoz? ¡Ni ez naz añaña gero!

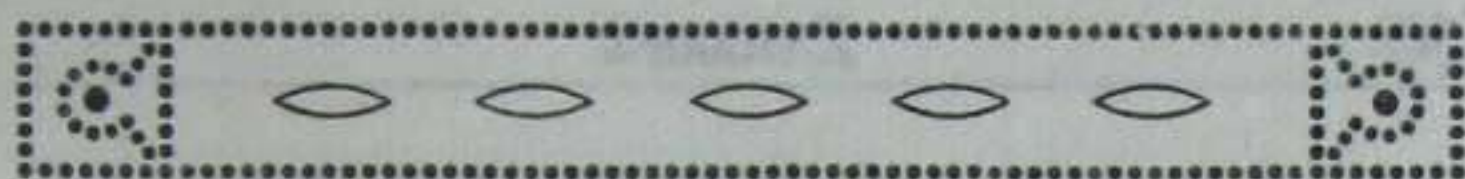
.....

Au *Kili-kili* au, geuk gura eztozula, *Zapañada* -antza artuten asi da, aurki; ta gura geunken baño luzetxuago urteteko antza be artu dau uñean ta, uñengorako itxiko dogu, zeure baimenagaz, beronen amaya.

Esan geinke, ofaitiño, oinganik,... amai ori askok uste izan leiken baño gozoagoa izango dala.

Laster ikusiko da, osasun-bakeaz, Jainkoak gura badau.

KILI-KILI

XXVIII

ASUERO ZER DAN

—¡Jainkoaren, zagoze geldirik eta ixilik, gizonak!—deitu eban Txomiñek, Txandreseri ta Kepari begira. Ta itxi dayogun Peruri esaten esateko daukana.

Ta Peruri berari begiratuta, esan eutsan Peruri berari:

—¡Tira, Peru, esan esateko daukazuna!

—Nik esateko daukadana arin esatekoa da.

—Arin esan ba, apal-ordua be egin yaku ta.

—Bai, nik esateko daukadana, gauza andia dala, arin esatekoa da, itxiten bayat.

—¡Gizona, itxiten yatzu!, diñotso Patxik.

—Olan dala, beingoan, berealaxe, txistua baño ariñago esango deutsuet.

—¿Esango ete dozu bein, Peru? ¿Zer da esateko ori? — diñotso Txomiñek.

—Asuero, nik entzun dodanetik, euskalzale... andia dala.

—Ezta euskalzalea; ez andia, ez txikia, — urte-ten deutso Kepak.

—Banenkian nik...

—Euskalzalea ez tala jakiñik, ez zenduan esan bear ba... badala,—diñotso Txandresek. ¡Ai, Peru!

—Itxi eidazue berbea amaituten. Esan gura izan dot banenkiala nik onek, Kepak, ezetz esango eustana.

—¡Eztalako!—erantzuten deutso trumoi batek lez Kepak albo albotik.

—¡Ene bada! ¡«Eztalako», diñost gaíatz gaíatzik!.. ¿Ezta ortako? ¡Au tamala! ¡Eztala euskalzalea!.. ¡Aor ba! ¡Poz pozik egon naz neu badala ta!..

—Ba ezta «euskalzalea», «euzkaltzalea» baño.

—Gizonak,—diño urduan Txomiñek,—ziur jakin bear dan gauzea da orixe.

—Ziur jakiteko, uste dot onena izango dala Asuerori berari itandutea,—oartuten dau Patxik.

—Berak «euskalzalea» dala esango dau, bear bada,—diño onetara Kepak,—baña «euskalzalea» dala badiño, eztiño ondo.

—Oíretara, auzia erabagita dago,—diño Txandresek.—Kepak eroan dagiala beronen tantutxua, tantutxu ori emoten ezteutsagulako, biar-artean beronegaz eztabaidan egon ez gaitezán; baña emon dagiogun tantutxu ori, eñiari erakusteko eskubide barik emoten deutsagula esanagaz, bakañen bakañik emoten deutsagun - ezkerok; ta Asuerori geure atsegiña erakutsi... ta txalo gogorak jo, berak ain polito «kirio irukotxa» jotén daulako... ta «euskalzalea» dalako.

.....

Ta olantxe amaitu zan batzaía.

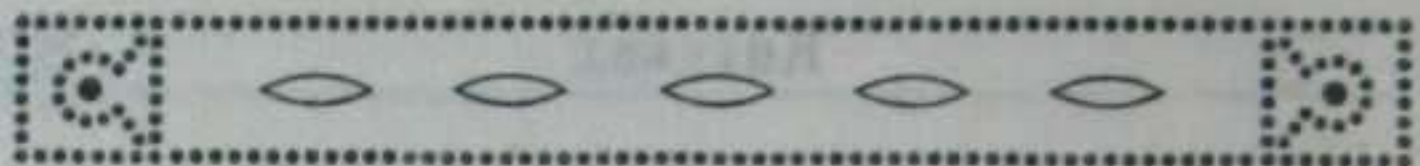

Baña nik neuk, neure izenean, batzar ofetako eztabaideaz zer-ikusí andia daukon gauzatxu bat daukot esateko.

Ta ez neunke amaitutzat itxi gura,... batzar ori dala ta ezta... edo obeto esateko,... bertoko eztabaidea dala ta ezta,... artu dodan lana, gauzatxu ori esan barik.

«Euskal-eriko aberatsen buruko miña» da gauzatxu ori. Ta izen beroíregaz urtengo dau, Jainkoak gura badau, laster, albait lasterén.

KILI-KILI

XXIX

EUSKAL-ERIKO ABERATSEN BURUKO MIÑA

Aberatsak be..., bakizu..., aberatsak izan ta guzti be, euron buruko miñak daukiez.

Baña Euskal-eriko aberatsak beste aberats guztien buruko min guztiak baño buruko min andiago bat daukie aspaldion; iya euron beste buruko min guztien aitzugaria.

Ikaragaria da euroi jazoten yakiena.

Dirua para para emon gura Euskereantzat edo Euzkereantzat..., eta dirua, eurok para para emon gurako dirua..., emon barik, euki egin bear. Euskereantzat ala Euzkereantzat, zeñentzat emon eztakielako.

Ta gau ta egun euron buruari esaten egon... bear: ¿zeñentzat emongo dodaz para para emon gurarik daukodazan diruok? ¿Euskereantzat? ¿Euzkereantzat?

¡Ori da buruko miña, eurok daukiena!

¡Gizajoak! ¡Gizajo andiak!

Egokera erukaria da, benetan, aberats gizajo andi ofena.

Ta egokera erukari ofetan dagoz aspaldion.

Ta arin esan egiten da egokera eřukaři ořetan dagozala; baņa ořetxek egokera eřukaři ořetxek euroi dakartsen buruko miņa ezta ariņa.

Ta yakizu, irakurlea (bear-bada, eztozu siņistuko baņa) egokera eřukaři ořetan bizi direala gaur Euskal-eřian bizi direan aberatsik geyenak; euskaldunak eztireanak, iya danak; eta euskaldunak bařiz, guzti guztiak, zorigogorean.

Aberats gizajo ořei euren buruko miņa kenduteko baņa ezpada be, batu gaitezana bein geure Berbeite maite onen alde lan egiten dogun guzti guztiok beronentzat izen bakar bat artutean, Berbeite maite berau darabilgunik geyenok esaten doguna berbera guztiok beronen izen bakartzat artuaz, beroneri deusagun maitetasuna bera be bakara dan-ezkero.

Ta esan daigun, bein ta betiko, Berbeite maite maite au *Euzkerea* dala gaur-artean uste izan dabena lagun maiteok... eta *Euskerea* dala deritxagunok... *Euskerea* dala beronen izena.

Ta izen onegaz ezaututen dogula berau... guzti guztiok gaurtik afera.

Ta astirik alpeřik galdu barik, aberats gizajo ořei albait ariņen euron buruko miņa kenduteko, esan dagiegun euroi beingoan; danok batera, edo batek guztion izenean:

«Euskereantzat ala Euzkereantzat, zeņentzat emon-ezean ez zaiteze egon geyago, aberats gogo onekook.

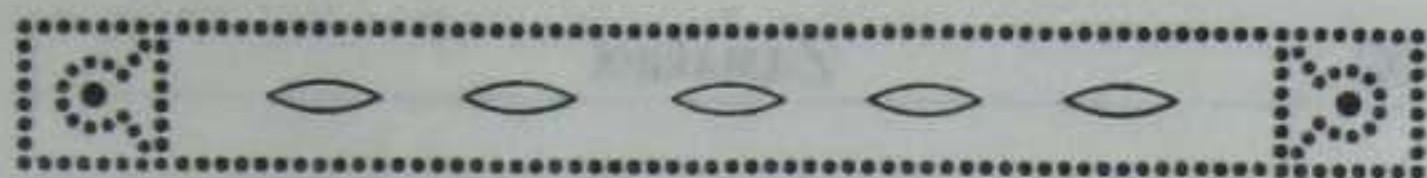
Kenduizue ori buruko min ori.

¡Emoizue *Euskereantzat*... eta bakea!..

Ta... eskefik asko dozuela, beronen izenean».

Eskefik asko zeuroi be, *Euzkerea* dala bere izena gaur-artean uste izan dozuen lagun maiteoi, zeuron laguntasunagaitik.

KILI-KILI

XXX

BI GEYAGO

Eztozu esango, irakurlea, *jordago!* geyagoko barik.

Ikusi egizu lenago... ez zer joko daukazun, baña bai ointxe erakutsi gura deutsudan esakune bat; eta esakune ori ikusi ta gero esango dozu, baderitxazu, *jordago!* barik, *jor dago... lo-egile-piloa!*

Esakunea bera eguno lenengoz esan ebanaren eritxian, lo dago, yakituna izanik, yakituna dala eztakiana.

Baña esakune au euskerazko egutegi baten agertuten dan legez erakusteko, bertan dagon legez erakutsi bear deutsut.

Eta bertan aolantxe dago:

Yakituna dala, yakituna dala eztakiana 10 da; iratzartu egizu.

Erakutsi deutsut esakune ori euskerazko egutegi atan agertuten dan legez.

Ta zeuk orain, ondo ikusi badozu, esan zeinke, baderitxazu, neuk bera ikusi ta gero esan dodana:

¡Oe andia eztala, or dago lo-egile-piġoa! Lo dago or, esakuneak berak diñoanez, yakituna izanik, yakituna dala eztakiana.

Zeozegaitik diño «iratzartu egizu».

Ta yakitunak izanik, yakitunak direala ezta-kienak zeinbat izan leitekezan... yakin ez.

Ta oġek naikoa ezpailirean, beste lagun bi geyago agertuten yakuz... eurok lez... lo.

Bata, *lo da* iminteko berari agindu, ta *10 da* imiñi daun irarkola-langiġea.

Ta bestea, *lo dago* iminteko agindu-beaġean, *lo da* iminteko agindu daun euskeratzalea, esakune-a bera euskerara biurtu dauna.

XXXI

BESTE BI GEYAGO

Orain erakutsiko deutsudan berbalditxu baten beste lagun bi agertuten dira lo.

Bata, itanduten dauna; ta bestea, oneri eran-tzuten deutsana.

Izenik eztot imingo, ez euronik, ez euron eġiarenik... (izenen bat txarto emon dodala ta, batabatek neu be, onetan beintzat, lo nagoala esan eztagian); baña euron berbalditxu lotia orain-

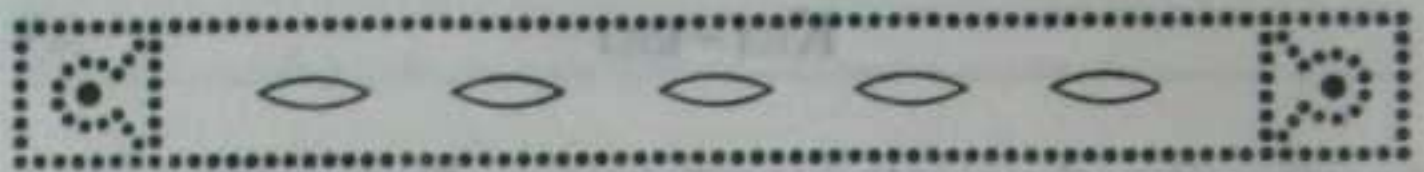
txe ikusiko dozun lez gertau zan. Bata solo baten eta bestea beste baten dagozala.

.....

—¡Entzun! Ama Birjiña Begoñakoa ta... Ama Birjiña Pilargoa ta... Ama Birjiña Arantzazukoa ta... oñek Ama Birjiñok... ¿zeinbat aizta dira?

—¡Nik dakit ba? Gitxienez... amalau.

KILI-KILI

XXXII

IZKIRIMIRI NEGARGARI BAT

Baŕe eragiteko ipuintxu edo berbalditxu labur labuŕari esaten yakola *izkirimiria* jakiñik, irakurlea ikaratuta egongo da, bear-bada..., ia zelan izan leiteken negargaria izkirimiri bat.

¿Zelan izan leiteken?

Onako izkirimiri auxe dan lez.

.....

—¿Zergaitik az negarez, Erma?

—Ara: aiteak atzo yo ta yo, astiñaldi aundiya emon eta parkak uratu eustazan, eta gaur ameak parkak uratu dodazala ta, astiñaldi gogoŕa emon daust.

.....

Ondo begiratu badeutsazu izkirimiri oneri, ikusi izango dozu negarezkoa dala asikera asikeratik.

Ba Ermari negarez dagoalako itanduten yako, antza, zegaitik negarez dagoan.

Baña era berean ikusi izango dozu baita bere, negarezkoa izanez ganera, negargaria be badala,

beintzat euskeraz idatziriko gauzak euskera onean idatzita ikusi gura dituzan begi euskalzaleentzat.

Ba euskera onean idatzita eztagolako ikusten da Ermari «¿zergaitik az negařez?» esaten yakola «¿zergaitik ago negařez?» esan-beařean, izkirimiria bera egin daun edo euskerara biurtu daun idazlearen eruz.

Ta Ermak, txoria izan barik, txori batek lez egiten daua berba; euskeraz ondo ezetakian idazle berorek alantxe berba eragiñik, aitagaitik **aitea** ta amagaitik **amea** diñoala.

Ta ume bat, txori-kumea ezpada, ezta, nire ustez, txoria.

Ta txori-antzik be eztauko, nire eritxian, alan berba egiteko.

Ta ara be gitxiago, bein prakak jantzi-ezkero.

Ba, neuk dakidala, ezta ikusi, Euskal-erian beintzat, txoririk (egaz egiten daun egaztirik) prakakaz.

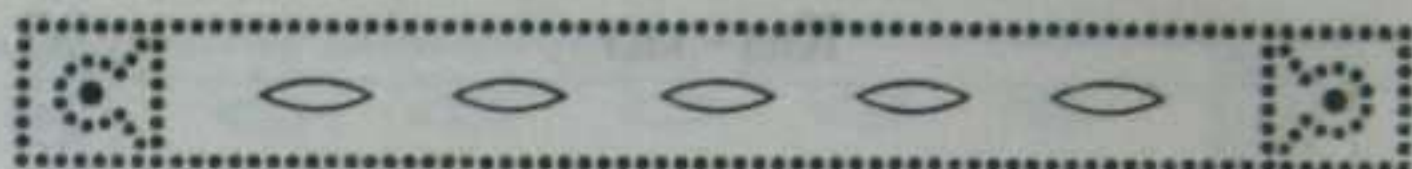
Neuk beiñik-bein eztot ikusi oindiño. (1)

(1) Berak, «prakak» esan-beařean, «parkak» diño, idazleak alantxe erasonda, zeuk ikusi dozun lez.

Aořetxek bai... eragin deust baře-apur bat neuri, gatxaren andiaz.

Parkatu dayogun *prakak parkatu* gura dituzan idazle ořeri, irakurla maitea, bere bařabankeria; baña *parkatu* daiskula berak be berak iñoizko *serio*-en, Erma gizajoaren buruan, esan daun gauza beroregaz baře egitea.

KILI-KILI

XXXIII

EZTA EGIA

Len esan dot eztodala ikusi oindiño txoririk (egaz egiten daun egaztirik), prakakaz.

Ta orain esan bear dot... eztodala ikusi gizonik ez emakumerik... neuri Euskereantzat dirua para para emoten.

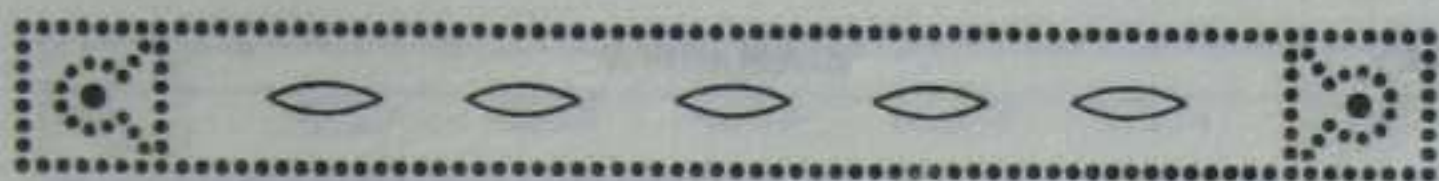
Baña, emoten neugana etofi barik, bialdu be egin leistela ta, badago nonbaiten jakin-gurea... ia egia ete dan Euskereantzako bialdu deustiena...

Bilboko 24 aberatsek, bakotxak, 55.000 ogerleko; Gazteizko 8 andikik, bakotxak, 40.000; Donostiako 15 zaldunek, bakotxak, 30.000; bertako 3 damatxuk, bakotxak, 28.000, ta Iruñako (Pamplonako) 4 nappar eukitsuk, bakotxak, 100.000.

Baña... ¿oindiño arintxu ezta ba?

Ainbeste diru... konteu egiteko be... denporatxua bear izango dabe.

KILI-KILI

XXXIV

¡BEAR ONAK EGIN DEUSKUZ!

Nire adizkide maite ta euskel-idazle trebe X. N. jaunak, euskerazko aldizkingi batek, beste euskel-idazle trebe baten omenez, irudi ta guztiko zenbaki eder bat egin daula ta, zenbaki eder oñen bañi emon gura izan dau.

Ta ¿non obeto bete eikean bere gurari on ori, berak egunero-antzean zer edo a argitaratuten daun egunerokoan baño?

Baña ona emen zer jazo yakon.

Irudirik onena aitatu bear izan dan lekuan, irarkola-langileak, bere agindua txarto ulertu daulako edo, «Urliaren arpegi-antza» imiñi-beañean, «Urliaren arpegi-atza» imiñi deutso.

Ta... ¡bear onak egin deuskuz oker oregaz irarkola-langile orek!

Ene baten gora-berea eztala ezer esan lei; baña *ene* ori bear dan lekuan imiñi ezagaz, *antza*-ri kendu deutso bere antza; ta berari, neure adizkide N. jaunari berari bere bai, bere bañi eztakienen aurefako, bañi-emole zeatzaren antza; ta niri bañiz, ezer kendu ezteust egin, neuk daki-

dala, baña emon, bai, emon bear ez eustan buruko min andi bat.

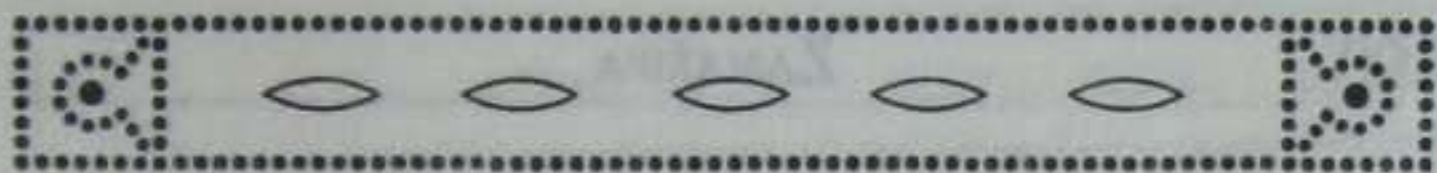
Eztot buru-auste txikia euki *ene* bako «arpegi-atza» oregaz zer esan gura ete dan asmatzen.

Arpegi-atza... Arpegi-atza... —esaten izan deusat neure buruari—. ¿Zer dok *arpegi-atza*? ¿Zer esan gura ete yok or *arpegi-atza* oregaz?.. *Atza*, gipuzkoárez, *atzamaña* dok. Baña ¿zeri esan leyok *arpegi-atzamaña*? ¿Sufari? ¿Gipuzkoárez *suduña* esaten yakon arpegi-zatiari? Baña *suña* bizkaitárez edo *suduña* gipuzkoárez esan gura izan-ezkero, ¿zegaitik ez esan ba *suña* edo *suduña*, zirki-mirkietan ibili barik?

¡Bear onak egin deuskuz moñoi orek, *ene* kaskar bat bere lekuan imiñi ezagaz, ene adizkide N. Jauna!

¡Ene bada!

KILI-KILI

XXXV

¿ZEIN BANKUTAN?

Aberats euskaldun batek, bere eskutitz baten (irarkola-langile arek emoniko atsekabea kenduten baletor lez), itanduten deust ia zein Bankutan gura dodan imintea, neure izenean, Euskereantzat, berogetaamar mile ogerleko.

Ta pozaŕen erantzuten deustat, astirik galdu barik, ointxe beingoan, imiñi leikezala berak ondoen deritxon Bankuan.

Ta bada-ezpadan diñotsadala... geuk euskalzaleok be badaukaguzala geure Bankuak... eta onek geure Bankuok Europako Euskal-erian (Ameriketako Euskal-erikoak aitatu barik), aonetxek direala:

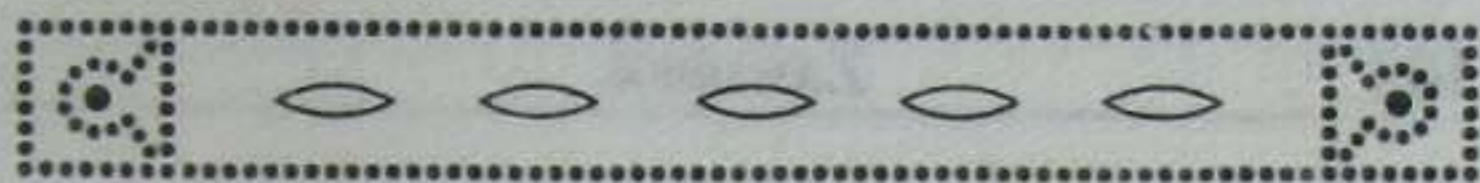
- «Euskaltzaindia», Bilbon;
- «Euskal-esnalea», Donostian;
- «Jesusen Biotzaren Deya», Bilbon;
- «Zeruko Argia», Iruñan;
- «La Gaceta del Norte», Bilbon;
- «Argia», Donostian;
- «Gure Herria», Bayonan;
- «Euskadi» (len «Euzkadi» zana), Bilbon;

«Jaungoiko-zale», Zorontzan, ta...

«Euskerea» (len «Euzkerea» zana), Bilbon.

Ta,... berak baderitxo,... aonetariko baten imintea bere bardin dala... ta, alan nai olan, eskerik asko...

Ta... jolantxe urte askotan!

KILI-KILI

XXXVI

AGINDUA BAT ETA...

—Nik beroferi, jauna, Euskereari indaia emoteko, miloa bat ogerleko agindu deutsadaz.

—Bai, alantxe. Etxean daukot zeure eskutitz maitegarria agintza eder oregaz. Eskeñik asko.

—Baña...¿zelan da arako...*agindua bat eta..?*

—¿Zelan dan arako *agindua bat eta..?* (¿Zer ete dakast onek..?) «Agindua bat eta emona bi; aginduez kontentu izan adi», entzun dot nik iñoiz.

—Ondo entzun dau beroferik, esan be olantxe egiten da ta. Baña nire kontua ez da olan.

—¿Zelan da ba?

—Nire kontua olantxe da: agindua *mihoa bat*, eta emonak *mihoa bi*. Ba agindu, miloa bat agindu deutsat, eta emon miloa bi egingo deutsadaz. Ta laster emon be. Beutsoz amentxe paper onetan... *Bilboko Bankuan* paper ori erakustea baño eztauko, nire miloa bi ogerlekoak artuteko.

—Bilbon Banku asko dagoz. ¿Zeñetan esan gura dozu?

—*Bilboko Bankuan* diñodanean, *Bilboko Bankua* esaten yakon Bankuan esan gura dot.

—¡Tira, ba! Eskeñik asko.

.....

Ta auxe esanda, pozaren pozagaz, berari agur egitea aiztuta, banoa bertatixe (poza siñistu-eziñik, eta iya yazoten yatan gauza pozgafia bera egia dana siñistu-eziñik), noizean-bein eskuan daroan paper gozoari begiratuten deustadala, paper ori dirutuko deustien Bankura.

Baña... Bankura noala, bidean, edo beñik-bein bertara eldu baño lenago, andia yazo yat, irakurle maitea.

¡Zorioneko paper ori... galdu ez yat egin ba! Beintzat aurkitu eztot egin.

Eztakit neu zeri begira egon nazan.

Lo edo.

Bai, lo, antza.

Ta itzartu nazanean, ¿bakizu non ikusi dodan neure burua?

Ba... neure etxean, gorputza neure oyan daukadala.

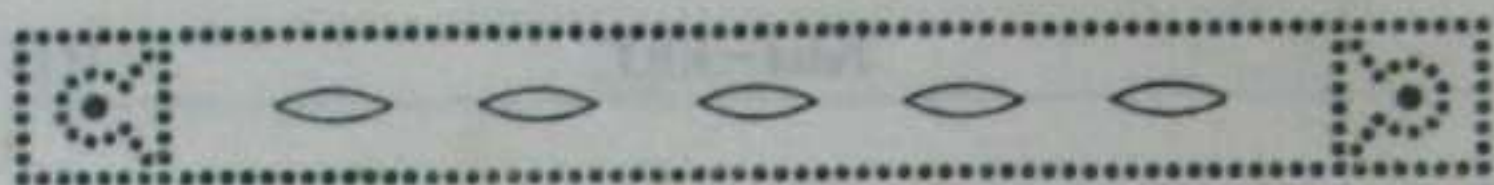
Aorixe dauko amesetan nagoala papera artuteak.

Oretxegaitik berofegaitik, amesetan nagoala bere paper edera emon deustan aberats gogo onekoari, ointxe, itzarik nagoala uste dodan ordu onetan, gauzatxu bat eskatu bear deustat.

Aldenduriko papera lez beste paper bat baltzitatea neke andiko beara be eztala ta, baltzitu dagiala alantxe beste paper bat... eta ekañi dagitala bigařen paper ori (lengoaz yazo yatana bera

berotegaz be jazo eztakidan), amesetan enagoanean...; oyan barik, mayan, yateko mayan edo idatzi-lanetako mayan, nagoanean; edo alan nai olan, etxean, baña oitik kanpora... ta itzarik-antzean nabilela uste izan leiken orduan.

KILI-KILI

XXXVII

¿AZURÍK AUSI ETE YAKO?

Ni umetxua nintzala, neuk ondo dakidan eta asko maite dodan eñi baten, osagile bizkor bizkor bat bizi zan.

Bizkoñagorik ezta ezautu eñi atan ez Txorieñi guztian.

Bere bizkortasuna gauza askotan erakutsi eban berak; baña, batez be, zaldi bizkoñak eziten ta lagun elbarñituen azurñai ukututen.

Edozein zaldi bizkoñeri berak gura eban guztia eragiten eutsan, bera ganean zala: eskaleratik gora igon, eskaleratik bera jatsi..... ta..... ¿zer ez?....

Ta lagun elbarñituen azurñakaz berak gura eban guztia beti egiten ezpaeban be, berak gura eban lez erabili bai egiten zituzan: bata yo, bestea dendatu ta bestea sakatu egiten zituzala; guztiai, banan-banan, bigun edo gogor ukutuaz.

Bere eskuetan yausten zirean lagun elbarñituak itxi egin bear izaten eutsien euron azurñak olantxe... berak gura eban leztxe... erabilten.

Ba itxi-ezean, atsekabe andia emongo eutsien,

ta ez eben gura atsekaberik izan egian eurok ain maite eben osagileak.

Bera be, gero, bere aldetik, ondo portetan yakien euroi. Zeinbat-gura ai-ene egiten itxiten eutsien.

* * *

Egun baten gertau zan, eñian bertan, etxe bari bateri teletua botaten ebilen arotz bat goiko tela-artetik beko tela-artera yaustea.

Ta ain zuzen be, ordu atan, eñi guztiak ain maite eban osagile ospetsu ori geurean egoan; zeatzago esateko, bean, dendan; ta bertora ekañi euskuen arotz gizajoa.

Artu eban gure osagile maite oñek berorñen kontura, ta dendearen atzeko gelara eroan eban... An arotz elbarituari zer egiten eutsan ez gendun ikusten; baña ai-ene onik entzuten gendun.

Dendako erakustoki-añea (mostrador-añea) beingoan bete yakun lagunez.

Ta, ¡jakiña!, guztiak eukien arotz gizajoak ez-bear atatik zelan urtengo eban jakin-gurea.

Ta batek, ainbeste ai-ene entzunik, ixilik ezin egonda, itandu be egin eban:

—¿Azurik ausi ete yako, gazteak?

—Ona-artean, eztot uste; baye jaun oñen eskuetan dabilela... yakin ez ba...,—erantzun eutsan ama besteko aide dodanak.

XXXVIII

AZUÑIK AUSI BARIK...

Gure osagile on maite arek lagun elbañituai, alderdi elbañituko azuñetan ukututen eutsienean, ai-ene bat edo beste beti eragiten eutsien.

Ta alango alderdiko azuñetan ukututeak ikasteařen egiten zituzan.

Baña oñako guzur-irakaslok, euron eskoletara doazan ikasla gizajoai, azuñik ausi barik baña, Jainkoaren ta Elizearen aginduak austen irakatsiaz, arimea loituten deutsien siñistebako maisu zantañok, bestera, oso bestera jokatuten dabe.

Euron eskuetan yausten direan ikasla eñukañioi ordu berean ezteutsie ai-enerik eragiten.

Apur bat geroagorako geratuten dira ikasla eñukañion ai-eneka ibilteak.

Bear-bada, euronak lez... Inpernurako.

Ta arime-loituteok eztabez egiten ikasteařen.

Irakasteařen, edo... eurok dakie zelango asmoz egiten dabezan.

Elizeak irakasten daunez bestera irakasteařen, edo nasaikeriak irakatsiaz diru geyago irabazteařen, edo... eurok dakie...

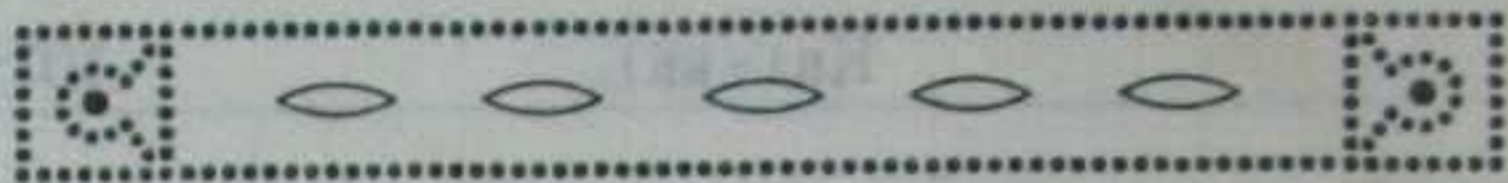
Baña bat izango da... naikoa... eurok Inpernura eroateko.

Ta an ezin egin izango dabe bañerik.

Baŕe egiteko,... ¡jun!..., an bero lar eukiko dabe.

Baŕerik egin barik, putz onik baukie egiteko, bai, aŕoputz putzontzi andiok, sasoiz ta ondo ibituten ezpadira.

KILI-KILI

XXXIX

TXOMIN SAKRISTAUUA

Eztakit eta, ezin esan nei zegaitik, baña nik uste dot Txomin izena daukala sakristaua danak, onezaz ganera érena bada (koxoa bada), nai ta nai ez izan bear daula gizon selebrea.

Iñor izan bada, ondo selebrea izan zan neure abadegei-aldian, zerbait lenagotik, neure ériko elizan, Txomin izena eukala ta érena zala, sakristautzea egiten eban gizona.

Érena izatea desondrea ezta, ta berak be ez eukan desondratzat; eta bere ériko elizan sakristautzea egitea, bañiz, atan be ainbeste urtean, ondra anditzat eukan.

Baña berantzat ondrarik andiena auxe zan: elizan kantateko berak eukan lango *arkea* eukitea.

Bulañari esaten eutsan *arkea*. Alan da ze, kantu-aldi bat egin ta gero, *jemen yaok arkea!* esaten eban guztian, esku eskumea bulañaren ganean iminten eban.

Elizan kantateko *arka* onekoa izatea, bere eritxian, ain ondra andia zalako, ondra ori abade guztiak eukitea gura eban.

Baeukan zorionean bere pařokiko txaunburu-lagunak (koajutoreak).

Eta jo ze pozik erantzuten eutsan oneri beronen meza nagusietan!

Eta abade jaun berau *ite missa est* kantaten asten zanean, ain modutan poztuten zan ze, pozaren pozagaz, anka eřena bestearen neurira ekarten eban, laburago izan ta guzti be, ta biak neuri bardiñean eukiten zituzan berak *Deo gratias* erantzun-arte.

Au ikusteko zoriona... koruan bere ondotxuan gengozanok eukiten gendun, ondo begiratu-ezkero.

Lenengo neuk eřeparau neutsan urean, ta gero, neuk esanda aurki, beste abadegei batek.

Beste iřok eztakit eřeparau baeutsan, bařa geuk eřeparau geuntsanok, eřeparau geuntsan egunetik gora, *ite missa est* mezeak eukan jai guztietan, aparteko jaya eukiten gendun esperentzi oneri begira; al bait ixilen bařa, baře gozo onik egiten genduala.

Ta jakin egizu, irakurlea, geure baře gozook al bait geyen izan zitezcan edo, ori ta geyago be egiten ebala.

Abade jaun ořek *ite missa est* luzea botaten eban; ta *ite missa est* luze onen bitartean, berak, bere ondotxuan gengozan abadegei biok ikusi ta entzuteko eran, onek bařegařikeri guztiok egiten zituzan:

Ite-bitartean, anka laburra bestearen neurira ekaři ta gero, buruari eragin ta geuri begira, auxe esaten eban:

—¡Bayaok or *arkea!*
 Gero, *missa*-bitartean, abadeari berari begira,
 esku eskoyari altzarantz eragiten deusala:

—¡Ondo oa! ¡Ori dok *arkea!*
 Ta *est*-bitartean, samea estul-antzeko zer ba-
 tegaz al bait ondoen garbitu ta gero:

—¡Baye etxaukok txarā Txorna txikefeko mu-
 tilek bere!

(Txorna txikefeko mutile bera zan).

Eta *est* kantatea abadeak amaituaz batera
 «entzuik neurea be» esan ta gero, bere *ite missa*
est guztia besteko *Deo gratias* luze bategaz eran-
 tzuten eutsan, anka eřena bestea bařo apuřen bat
 luzeago iminten ebala.

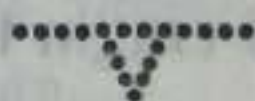
Ta *gratias*-en ostean, grazi andiagaz anka
 osoaren ganean gorputz guztiari bira osoa eragi-
 ten eutsala, anka eřenagaz o-antzeko zer polit
 bařegaři bařegaři bat egiten euskun.

Ta au zer polit bařegaři bařegaři au egin ta
 gero, *serio serio*, anka eřen ori arteko senera ekar-
 ten eban; alantxe eukiteko... uřengo *ite missa est*
 nagusirartean.

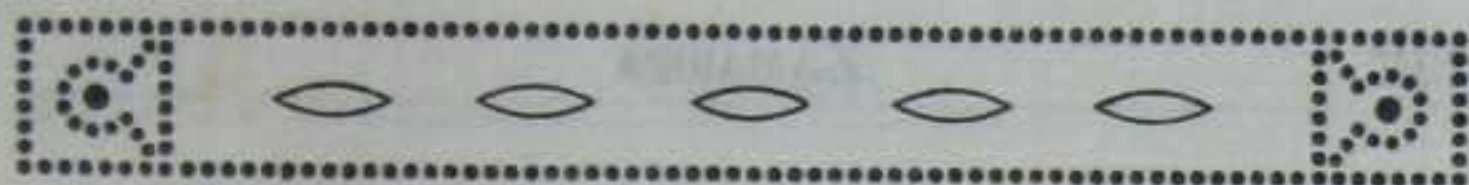
* * *

Il-artean eutsi ei-eutsan bere gogaldi onari beti
 bizirik eta beti kantaten ikusi gurako neban gizon
 ain selebreak.

Ilten neuk ez neban ikusi; bařa iřoiz entzun
 dot bere buruari *Ne recorderis* kantaten il zala.

KILI-KILI

XL

IKETZAKO ABADE ZAÑA

Iru berbadun izen onegaz aitatuten da zañi, albo-erietan beintzat, Txorieñiko eñi baten, nire txikeretan pañoko izan zan, abade jaun don Inizio on ona.

Alan nai olan, iru berbadun izen ori bera Iketza izeneko etxean yayoa, ta abadea ta zaña izatetik etoñi yakola esan lei.

Zaña bazan neuk ezautu nebaneko be.

Baña, oñaitiño, ez zan joan beste mundura neuk meza batzuk erason barik.

Ain zuzen be, berak irakatsi eustan, uñean, meza-erasoten.

Ta jze ondo artuten ginduzan berari mezea erasoten geuntsan mutilko guztiok!

Emon be egiten euskun txakur txiker bat edo beste.

Ta emoten euskun txakur txiker oñeri asko eritxiten geuntsan,... eskekorik geure añean beragana etorten ez zan artean.

Eskekorik geure añean beragana elduten zanean, eskekoari txakur andia edo txakur txiker bi

emoten ikusten gendun, ta orduan..., ijakiña!..., geu be eskeko izan-gurean iminten ginduzan.

Ta bañiz... eskean urteten lotsa izan ta... ixi-lean berari eskatuten eutsien eliztañai zeinbat emoten eutsien... yakin ez.

Zur ibilten zan bera olangoai... eurok baño bestek jakin barik... limosnea emoteko zerean; osterantzeko gauza batzuetan ain zur ibilgo ezpazan be.

¡Tira! Zur ibilteko alegiñak gauza guztietan egingo zituzan, baña ona besteko aitzukoña zan ta, zañitan non egoan be aitzuta egoten zan.

Ta olango aitzuteakaz, berari zor yakon lotsa ona galdu eragin barik baña, bañe andiak eragiten zituzan berak.

* * *

Albo-erri batera berbaldi bat egiten yoan zan baten jazo yakon aitzute guztien aitzugaña.

Euria zan ta, bere kalterako, aterki - pean (guardasol-pean) joan-beaña gertau yakon.

Ta zorionean, albo-erri bereko eliz-auñera eldu zanean, ikusi eban kanpatofeko erlojuan ordua iya ganean egoala; ta batetik berbaldiaren ardureak, eta bestetik orduarenak, aitzu-eragin eutsien elizan sartuteko aterkia itxi bear ebala.

Ta or doa gure don Inizio elizearen erdi-erditik be, trapa-trapa, aterkia zabal zabalik buru-ganean daula.

Elizan dagozan lagun batzuk bañeka asten dira. Baña berak eztau oindiño bañerik entzun; ta

aurera doa alantxe bere bidean, ta alantxe jarten da (paretan da) belauniko altara nausiaren aurrean.

Orduan, bañe-estuak lañegian geyago eginda, koruko batzuk bañe-santzo bat edo beste egiten dabe.

Ta bañe-santzook entzunik, beragaitik izango direala baño geyago konturatu barik, jagiten da bera, jarten da korura begira, ta korukook obeto entzun dagioen, zabalik daukon aterkia gorago jasoten daula, badiño gañatz gañatzik:

—¿Zeri eiten dotsezue bañe? ¿Eztozue gaur-artean ikusi abaderik guardasolpean ala?

* * *

Eldu yakon, atan - oñetan, pulpitura igoteko ordua.

Ta igon eban, ta ederto asi be bere berbaldia.

Baña oña or:... bera bere berbaldi edeñaren erdi-inguruan ederto be ederto dabilela,... asten da aterkiaren ipuiña burutara etofi yakon bat..., bañea lotu-eziñik, iji iji iji..., ta onen ijikadakaz biztuten da bañero beste askoren arteko bañe-estua.

Ta ixilduten da bera bat-batera.

Ta ona emen... ordu berean ijikadak bere ixilduten dira. Eta entzule guztiak dagoz bañe-estuari geyago egin eza damututa.

Alango baten, joten dau bere burua esku eskoyagaz, berbaldiaren gomutamena biztu gura baleu lez.

Ta ezer esan barik beste apurtxu baten egon ta gero, korura begira jañi (pareu), ta korurantz

esku eskoyari eragiten deutsalara, berba onek esan zituzan:

—¿Ikusten dozue? Zeuron bafeokaz... galdu yat sermoyan arie. Ta orain... ¡sain efea!

* * *

Baíe onik eragin eban don Inizio on onak bere berarizko aitzuteakaz, bizi zan-artean.

Ta baita be... negar onik egin eutsien bere eliztarak, il zanean.

¡Batez be, berak emoniko limosnakaz euron negar-malkoak bein baño geyagotan legortu zitezanak!

KILI-KILI

XLI

IXILDU BARIK

Neure Sondikako Sanguriz-izeneko auzotegian jazo zan, uñean, orain esateko daukadan izkirimitxua.

Etxearen izena ezin nei esan ziur, baña Auñekotse ete zan nago.

¿Baaldago Bizkayan eñirik, bere auzotegietariko baten Auñekotse edo Auñekoetse izenagaz etxeren bat eztaukonik?

Egin daigun, ba, Auñekotse izan zala ta dala... Sondikako Sanguriz-izeneko auzotegiko etxe oñen izena.

Auñekotse-tzat daukagun etxe oñetan bizi-leku bi dagoz; ta bizi-leku biotariko baten... neba-añebatxu bi bizi zirean antxiña euron gurasoakaz.

Mutilkotxua, bere añebatxua baño zerbait gattetxuagoa zan ta, añebatxu oñen esanean egoten zan geyenetan.

Atan be, gurasoak auñean ez egozanean.

Baña eurok bakañik egozan añatsalde baten, mutilkotxua bere añebatxuagaz asañatu egin zan onek gauzatxu bat emon gura ez eutsalako.

Ta asaratuten ekion beste aldi askotan lez, afebatxuari auzia nondik irabaziko asi zan.

Baekian Maritxuri, bere afebatxuari, auzia irabazteko gauzarik onena, ordurartean beintzat, zer izaten eban.

Negar egitea.

Ba Maritxuk ez eban gura izaten bere nebatxu Patxitxuk negarik egin dagian.

Ta,... ijakiña!..., beti lez polito polito negar egiten asi zan.

—Ez eik negarik ein ba—, esan eutsan Maritxuk.

—Eztot negarik eingo, ori emoten bostazu—, erantzun eutsan berak.

—Ezin neik emon.

—Orduan... ba... negar eingot.

—¡Eik, gure badok, baye ezteuat emongo au ezegaiti be!

Patxitxuk ez eutsan siñistu ezegaitik be ez eutsala emongo, ta negar-añantzo andiak egin-ezkero, emon-eragingo eutsala ta, iñoizko negar-añantzorik andienak egiten asi zan.

Baña alpeñik.

Maritxuk ez eutsan jaramonik egiten.

Amak aginduriko beartxu bateri oratu, ta axe beaña egiten asi zan, Patxitxun negar-añantzoai ez entzun eginda.

Patxitxuk, oraitiño, uste eban lenengo negar-añantzoakaz auzia irabazi-ezañen, bear-bada, alan luzaroan ekin-ezkeroan, irabazi eikeala,... ta ekin

be egin eutsan alantxe naikoa luzaroan ta naikoa polito.

Baña alan ta guzti be, Maritxu gor ta gogor ikusten eban.

Alango baten, naikoa eginda edo, itxi eutsan negar egiteari.

Ta Maritxuk, ikusirik negar egiteari itxita negarik egin barik jaraituten ebala, esan eutsan poz pozik:

—¡Noz-o-noz ixildu azanean!..

—Enaz ixildu—, diñotso berak orduan.

—¡Ez azala ixildu?

—¡Ez, enaz ixildu! ¡Atsoroten (deskantsetan) egon naz!

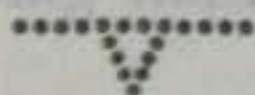
Ta atsoroten egon dala erakusteko, bañero asizan negarez.

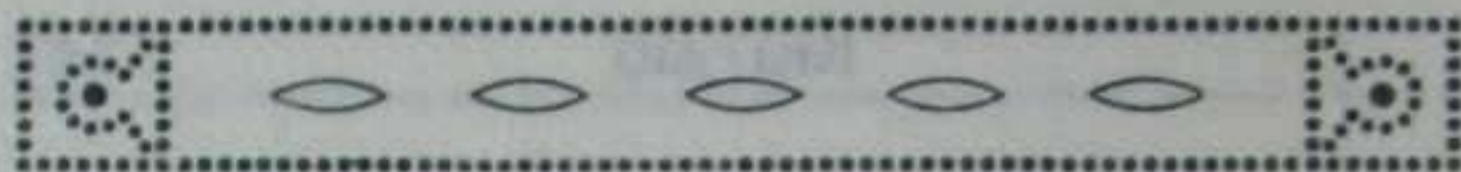
* * *

Elizearen arerioak be, Elizeari kalte eginguririk astakeritxu bat edo beste esan ta gero, ezer esan barik dagozanean, eztira egoten alan, ezer esan barik, ixildu egin diralako.

Alan dagozanean, atsoroten egoten dira.

Ta atsoroten egon dirala erakusteko, bañero asten dira astakeritxuak esaten.

KILI-KILI

XLII

BADOA IKASIAZ

Bein baten, Sondikako sakristau Txomin selebreari, lenago be iñoiz aitatu dogunari, bera sakristau zan elizearen aúeko landan zeregin bat egiten egoala, bidezti gipuzkoar batek, beragana eldurik, itaune au egin eutsan:

—¿Esango didazu zein dan Sondikatik úren dagon eña?

—Sondiketik úren daon eñe auxe berau da, adezkidea,—erantzun eutsan berak bañeka.

—Umore ona dezu noski. ¿Ez alda ordea eñi au Sondika bera?

—Bai, ba... Ta... ¿zein eñi úfao Sondiketik Sondike bera baño?

* * *

Sondikatik úren dagon eñian jazoriko izkirimiri polit au esan ta gero, Erandiotik úren dagon eñian jazoriko beste bat esan gura neuskizu, irakurle maitea.

Eñi onetako elizan antxiña baten ez egoan organurik.

Eta alango baten, eriko abade ta Udalak (Ayuntamientuak) artu eben erabagia elizako koruan organu eder bat, nondik edo andik ekañita, iminteko.

Ta imiñi be egin eben, euron aginduz, batabatzuk; eta ederto imiñi be, altara nausira begira.

Organistarik, ez egoan ekañi-beañik eta, ez zan ekañi.

Eztot esan gura onegaz organistarik bear ez eban organua zala koruan altara nausira begira imiñiriko organu ori.

Esan gura dot erian bertan egoala organu ori joteko beste musika ekian mutila.

Ta berau imiñi ebela *organisteru*.

Gauza bigaitik: organua joten yazean ekialako ta eriko semea zalako.

Organisteru imiñi eben egunaren uringo jayan asita, beti be bai baña, atan be meza nagusietan, jenteari atsegiña emoteko alegin zintzoak egiten zituzan mutil orek.

Mutila zan bera oretan, ostean be bai baña.

Lenengo jaiko meza nagusian, eritañak zelan artuten eutsien ikusteko, gauza polit, samur, gozo gozoak jo zituzan bere organu maitean, eurai egokiezan soiñu zarata bigunekoak organu maite berari atarez.

Jakin bear zan gero meza nagusi atan egoniko gizonak zer eritxi eutsien.

Arin jakin eban zer eritxi eutson Anton eritxon batek.

Elizatik urtenda, elizpean oña imiñi ebaneko, asmau eban an mustur baten egoala Anton ori

lagunen batzukaz berbaz, berak organuaz baño berbeaz zarata geyago egiten ebala; eta onek berbatxuok atrapau eutsazan:

—¿Polito yo etedeun diñozu? Nik berori yoko neunke zeozegaz polito edo al dodan lez. Oñen organu-yotea ta sain efea... bat-antzean. ¡Iye entzun be ez yako eiten ta!..

Berak, organistek, ondo entzun zituzan onek berbatxuok, eta iñor ez eukan alboan ezer berari esateko ta,... bere buruari esan eutsan:

—Datoñen domekan, Jainkoak gure badau, egin bear dot alegiñe gixon oñen gogoaren erara yoten ba...

Esan ta egin.

Ufengo domekan... zarata onik eragin eutsan bere organuari.

Elizea bera etoñela esan eikean bere tresna maite oñeri berak ataraten eutsazan soiñu indartsu ta durundutsuakaz.

Meza nagusi aren ostean, ain zuzen be, Antoneri ta bere berba-lagunai elizako ate nagusiaren ondotxuan geratutea gertau yaken; ta organistek, berak elizatik urten ebanean, ikusirik an Anton bere lagunakaz, eurokana joan ta guztientzako «egun on, gizonak» esan ta gero, Antoneri, lepoan jota, esan eutsan:

—Ta... Anton... ¿gaurko organu-yotea gusteu yatzu ala?

—¡A... bai, jaune; gusteu yat! Badoa berori ikisiez (ikasiaz).

XLIII

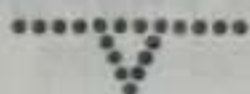
¡ASKO DAKI GERO!

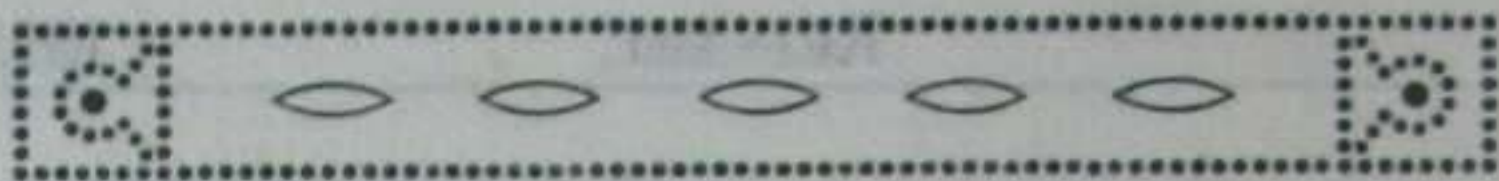
Euron griñak azkatutxuan erabiltea atsegin yakien kristiñau ganorabako askok, *jakitun-izeneko* bat euron griñon erara berbaz ikusten dabenean, auxe esaten dabe:

—¡Asko daki gero!

Ta jakin baki alango *jakitun-izenekoak* auxe beintzat: euron gogoaren erara berba egiten dala euron griñen erara berba egiñaz.

Baña... *Baña* au eurokaz Inpernuan egostekoa izango da, eurok ére egiten ezpadabe ondo ta sasoiz.

KILI-KILI

XLIV

MOŔOI BATEN IPUĪÑA

Deustuko baseñitar batek, bere etsalderako moñoi bat bear eban ta, Añati-aldean dagozala mutil solo-langile besterik ez langoak entzunik, beren-bererik Añatiara joan zan, eta Añatiko eñi baten (Añatiak eñi asko daukoz)... Añatiko eñi baten zuzendu eban bere etsalderako bere bizikoa eritxon mutiñā.

Begiratu baten, itxurazkoa zan izan be.

*Añatieko zekoñā,
txikeñā, baye gogoñā,*

da esakunea Txorieñi-aldean.

Ta a mutiñā... gogoñā zala ikusteko, bere lepo zabal eta eskutur-motroai begiratutea baño ez egoan.

A zan mutiñā... yateko opiñā.

Txorieñin bertan esaten da au be.

Ta Añatiako zekoñā... txikeñā izaten dala, bañā a mutiñā andia zan, andi-tzañā.

Alan da ze, guzuñik esan barik esan eikean

beragaitik Deustuko basefitar arek andia ta gogoía zala.

Ikusi ebaneko egin yakon atsegin.

Eta bere amagaz arik egun batzuk bañu bialdutekoan geratu zan.

* * *

Eldu yakon mutil ori, ez arik egun batzuk bañu, baña bai arik ilebetegafenean, bere amak egiñiko jantzi bañiak soñean... eta zañak zoñotxu baten dituzala.

Ain zuzen be, San Pedro-aufeko egunean, San Pedro-besperan, iluntzetxuan.

Ufengo egunean, ijakiña ba!, San Pedro-eguna zan ta, egun ori Deustun konbidedu-eguna izaten da ta,... konbideduen antzera emon eban eguna.

Ta biaramonean be, San Pedro bigafena dala ta bigafen konbidedu-eguna izaten da ta,... egun atan be beste ainbeste.

Irugañen eguna be eldu zan,... baña... suertez be, jai-eguneko jantzita, ba domekea izatea gertau yakon; ta eztago esan-beañik ez eukala egun oñetan be beste beañik egin-beañik maikoa baño.

Maikoa itxura baten egiten eban.

Ta maikoaren antzera egingo ebala solokoa be ta, aduñra dariola begiratuten eutsan ugazabak abora kopua eroaten eban bakotxean.

* * *

Laugañen eguna, astelena, beañari, soloko beañari Añatiko mutil anditzar gogoñak oratuteko

eguna, poz pozik agertu zan Deustu-ganean, gure mofoi ofek beaferako zelango yaza erakusten eban ikusi-gurarik.

Ez eban ofaitiño ikusi beingo-beingoan.

Sakontxu egoan gure mofoi ori, eguna ta ugazaba bera soloratu ta gero be.

* * *

Ugazabak, bere beafaldia egin ta gero, gozaria (almorzua) jaten etofi zanean, iñoizko lo-zaratarik andienak egiten aurkitu eban.

—¡Ia, Martzel!,—dei egin eutsan gela-ondora elduta. ¿Yagiko gara ala?

—Ein bearko dogu zeozer, — erantzun eutsan izara-artetik.

Jagi zan alango baten.

Ugazabak, bere aúfean ikusi ebanean, zeozer esan barik ez egoteaŕen edo, badiñotso:

—Onezkero... ezin yoan geintekez iñora gozaldu barik (almorzau barik).

—¡Ez ba!

Gozaldu eben, zeinek baño zeinek gogo obeaz, ugazabandreak atara eutsiezan gozariak polito janagaz.

Eta Martzelek, berea jan ta beingotxuan, atarterako bidea artu eban, ugazabari diñotsala:

—Laster urten bearko dogu ba, uzaba.

Eta atartera eldurik, bertan egoan ira-piño baten ganean etxun zan zabal zabal ta luze luze.

Antxe aurkitu eban ugazabak... berantzako

atxurá non ete dagon begiratuten urten ebanean.
Ta ariturik esan eutsan:

—¿Etxunde, Martzel? ¿Ta yai-eguneko yantzite?

—Bai, ba. Emen egon naz berofen begire, noz urtengo ete dogun erie ta inguruek ekusten. Baye berori, atxurá lepoan daula ekusten dot eta, solora doa, antza.

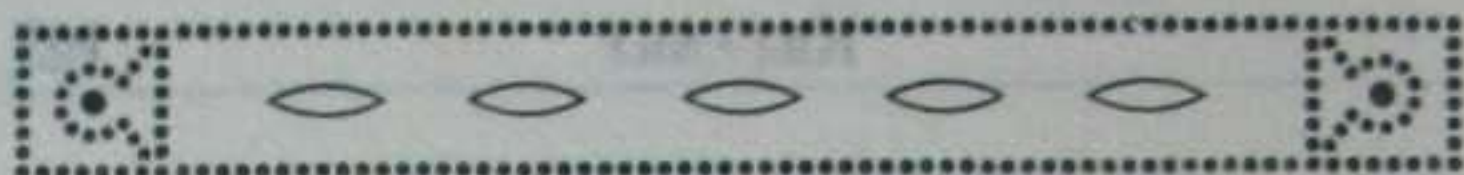
—Ta... ¿zeu ez ala?

—Ni... neu...

—Zu..... zeu..... nik,..... bear egiteko ekañi zaitudez.

—¡Oi! ¿Bear egiteko ekañi naula? Ofetarako... nik anajea daukot ona. Baderitxo, eskribidu leyo amari bialdu daigula.

KILI-KILI

XLV

¡ORDUAN... EZ EGIN!

Orain dala eztakit zeinbat urte, neure aitaita -amamen aldian, edo, bear-bada, zerbait lentxua-go, Txorieñiko eñi bateko etxe baten, eta neguko gaurik otzenetariko baten, gela baten baña oe banatan, zein baño zein zabalago ta zein baño zein politoago, mundu onetako ardurarik bapere barik, lo egozan neu baño urte batzuk lenago jayoriko anaitxu bi.

Batak ez besteak ez eben otz asko asmaten lo egozan bitartean.

Baña alango baten, gauberdi-inguruan, bietarik bat itzartu egin zan.

Azkureak iratzartu eban gizajoa.

Ta azkurea kenduteko atz egitea ondo izango ebala ta, atz egiten asi zan, iñori ezer esan barik.

Baña ikusi eban ez eutsala kontuak ondo urte-ten ta, beste oikoak, bera baño zartxuago be bazala ta, geyago ekiala ta, beste oikoari deitutea otu yakon.

Bada-ezpadan be, otzak edo lapuñen batek atrapau ez egian edo, bere oitik urten barik.

Deitu eutsan ba bere anai zartxuagoari:

—¡Martintxu!

Martintxuk berak ez eukan azkurarik, eta lotan jafaituten eban, bere anaitxu azkuradunari jaramon barik.

Baña azkuradunak, kontua eukala bañiro deitateaz ta, bañiro deitu eutsan, ta bada-ezpadan be, artean baño indartsutxuago.

—¡¡Martintxu!!

—¿Zer gudok, Antontxu?,—erantzun eutsan Martintxuk bigarren deira.

—¡Ene! ¡¡Azkurea dekot!!

—Azkurea badekok, atz egin.

—Baye... ¡min egin!

—Orduen... ¡ez egin!

.....

Nik eztakit zer eritxiko eutsan Antontxu azkuradunak bere anaitxu Martintxuren esate oneri.

Baña bai esan lei beste oñenbeste esan leikiola ume nai ainbako bateri baño geyagori.

Ba argi be argi dagola esan lei obeto dala norbere buruari kalte egiteko eran atz egitea baño, azkureari jaramonik ez ta, atzik egin barik egotea.

Norbere buruari kalte egiten yakola atz egin gura izatea umekeria baño geyago zorakeria da.

Ta pekatu egiten dabela jakiñik..., au edo bestea egiten dabenak..., au edo bestea egiten dabenean, ori dakiela, euron griñak edo mundu nabarmenak edo *beste mutilak* (Txerren Prakagorik) emoniko azkureari jaramonda atz egiten dabe.

Baíe onik egingo dau beste mutil oírek, eurok olan azka ikusita.

Ta baíe luze onik egingo deutsie,... emen euron buruari kalte egiteko eran atz egiteko yaza era-kutsirik, kalteok osotu ez ta, beragana doazanai.

Berak egingo deutsie atz..., berak dakian lez..., Antontxuk bere gorputzari baño min geyago egiten deusiela.

¡Eztaigula ikusi mutil ori geuri azka, irakurle maitea!

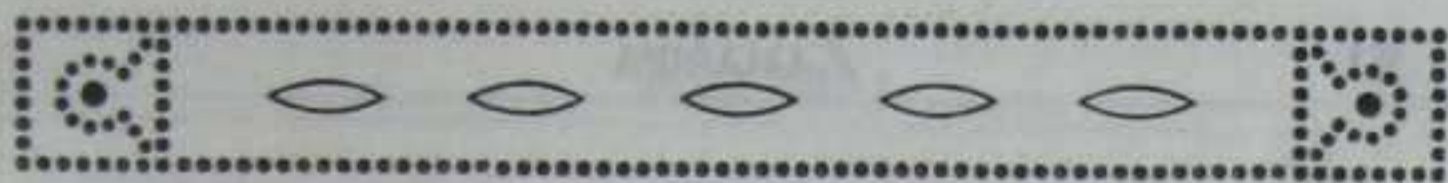
¡Eztagiala baíerik egin geure lepotik!

Bere gogoaren erara geure ariman atz egiten imiñi gura gaituzanean, Inpernura jausteko orduan sortu ta geyago ebagi barik daukazan bere atzazal baltzentzat... gorantziak emon,... eta bakea.

Bera baíeka ezto gula ikusi gura.

Atz egiten badaki be..., baíe bear dan lez egiteko gatzik eztaukon gazbako andi bat dala ta..., ezto gula ikusi nai bera bere ganorabako baíeak egiten.

KILI-KILI

XLVI

ÉREBARDIN ETA BERE PIPEA

Ez eutsan iñok iñoiz be deitu *Érebardin*, geuk bere abizenagaz ez bere ezizenagaz barik aitatu gura dogun, gizon selebre areri.

Érebardin izen au geuk asmaurikoa da. Ta zelan egin dogun jakin gura badozue, oraintxe esango deusuegu.

Aolantxe egin dogu: berak, edanda egoanean, esaten eban *biba la éreplubika*-tik arturiko *ére*-gaz berari ériak imiñiriko ezizenaren antz-apur bat daukan *bardin* polita batuta.

Esan lei eztaola txarto, beintzat geure eritxian, ba geuk ondo dagoala deritxagu.

Beti bardin ez eban edaten berak.

Ta beti bardin egon be ez zan egiten gauza guztietarako.

Baña, edanda egoanean, bai, beti egoten zan bardin aonetarako gauzotarako: *biba la éreplubika* deadaéz ibilteko, ta basteák guztiak bere min berotuaz éreteko ta erderaz nai euskeraz nai ingelez berba egiteko.

Txorieñin jayo zan. Erandio-ondoko eñi baten,
uñean.

Oñaitiño, gaur ezta bizi Txorieñin.

¡Aingeru-eñin biziko alda, ardao-edaterik go-
goan eztaula, Jainkoaren arpegi gozoa ikustea-
gazko janari gozoagaz bizirik zoriontsu aurkituten
dala!

Ardoa edaten non ikasi eban eztakigu.

Kanpoetan ibilia be bazan ta...

Ain zuzen be, kanpoetatik atzera bere eñira
etoñi zanean egin eban, geuk dakigula beintzat,
bere lenengo selebrekeria.

* * *

Bilbora eldu zanean, bere etxekoai eskribidu
eutsien urten egioela berari aonen egunetan ta
aonen ordutan Artxanda-ganera asto bategaz; ba
Artxanda-ganetik asita bere etxera-bitarteko bidea
asto-ganean egin gura ebala, bitarteko luñari bere
oiñakaz ukutu barik.

Ta ja bañiz! asto ori ekañi egioela ara, Artxan-
da-ganera, txiliñez josiriko idun-ugela idunean ta
añanez josiriko txalmea gañian dituzala, bere etoñ-
erea, uñunetik be, bere auzokoai ezagun egin da-
kioen; oñetarako bera zelan etoñiko dan aurotizik
eurok jakitun imiñita.

Ta alantxe, txilin-otsean ta añan-otsean, jatsi
zan Artxandatik bera, bere oiñakaz barik, astoaren
oiñakaz luñari ukututen eutsala.

Ta alantxe sartu zan etxean, Artxanda-ganean
asita, bide guztian, esker-eskumatik lagun bi zitu-

zala: kuñatu bat txapliguak (bolanderak) botaten eta beste kuñatu bat santzoka.

Ta luñean bere oiñak imiñi ta laster, alango esperentzia busti egin bear dala ta, ikaragañizko jan-edana egin bear dala agindu eban.

Egun atan bertan, luñean bere oiñak imiñi ta laster busti ei yakozan, etxeakoak dakiela, eguno lenengoz, bere oiñok.

Eta arik gora... ¿zeinbat oin-bustite ez eban izan?

Andiena negu gogor gogor bateko gaurik otzenean izan eban.

¡Selebrea ezeze, gogoña be bazan bera gero!..

Oiñak bustita egoala, gauberditik gorako lei baltz ikaragañi batek atrapau eban (berak moskoña atrapau eban baizen gogor), Tasiok orduan eukan ardantegitik edo besteren batetik urtenda edo... atarata, Erandioko landan.

Landea-betean ibili zan *biba la eñeplubika* deadañez or ordu-erdi inguruan.

Arik eta don Tomas abadea, gaixoren bategana izanda, bere etxerantz landatik etoñela agertuar-tean.

Ikusi ebanean don Tomas abadea zala etoñena, bada-ezpadan... abadeakaz ez eban gura asañerik eta, *biba la eñeplubika* guztiak baiño indartsuago badiño:

—*¡Y las curas tamién!*

Ta gero don Tomaseri berari, berak entzuteko giñoan:

—*¡Gau on asko eroan dagiala, don Tomas!*

Ta au don Tomaseri esan, ta bere pipea biztu ta gero, ezer esan barik luzaro itzañik ezin egon ta..., moskoñak baño logureak geyago eginda, landa berean jausi zan... zan giñoan.

* * *

Ufengo goizean an agertu zan gure Érebardin agoa zabalik, pipeagaz batera agoa beteko lei-zati ikaragañi bat, ardao-margoa artuta, agoan daula... ta etxunda luze luze, ta arnasarik barik. ¡Gizajoa!

Otzak gogortuta ilda egoala ta, Juezari esaten joan zan batabat.

Baña Jueza etoñi-orduko, bear egin eban eguzkiak.

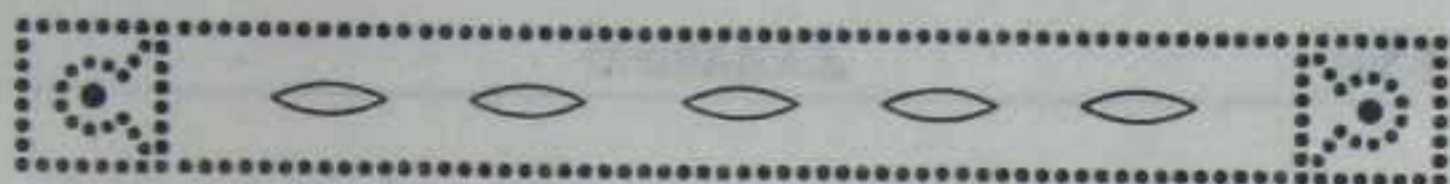
Eta eguzkiaren berotasunagaz urtu egin yakon lei-zatia, ta era batera jausi yakozan agotik lei-zatia ta pipea.

Ta onek jausiaz batera, joña non jagiten dan bera! Ta Jueza landara baño bera Tasion ardan-tegira ariñago joan zan, eskuan atrapauriko pipea mustuñean daula.

Juezak, landara alpeñeko joatea egin ta gero, ñla non dagon itanduten Tasionera bertara joan zanean, antxe bertan aurkitu eban gure Érebardin selebre gogoña..., esku baten pipea, besapean txapela ta beste eskuan basukada-ardaoa dituzala..., Tasiari esaten:

—Aurten, Tasio, Loyuko ardao-eñemata geuk biok egin bear yoguk.

KILI-KILI

XLVII

MUGIEKO TRENA

Mungiari *Mugie* esaten deutsienak trenari *bul-tzia* esaten deutsienak baño geyago ete direan nago.

Ta aóretxegaitik diñot MUGIEKO TRENA.

Au tren au ondo ezauna da Txorieñi-aldean.

Txorieñitar uts utsa da izan be ta.

Bere burdinbide guztia Txorieñin erdi-erdian dago; ta *Lutxanatik Mugierako Burdinbidea* esaten yako bere burdinbide oñeri, ta burdinbide oñetatik dabilen artean, Txorieñin erdi-erditik dabil.

Ta ¡zelan ibili be gero!

Ez txoriak lez, egorik ez deusie imiñi oindiño ta; baña polito.

Ta ibilkerarik politena Asutik zear egiten dau beti be. Asue bera dalako Txorieñin biotza edo...

Iñon be ezta ibilten trope, ariñegi ibiliagaitik an edo or iñor galduteko eran; baña atan be or Asuen, Sondika ta Erandio-bitarte polit oñetan, ikustea izaten da zein polito ibilten dan.

Asutik igaroten dan bitartean, betañeko barik be, argi argi ikusi leyoz bertatik urun eztagonak

bere burpil, ardatz eta letrarik zeenetarañoako guztiak.

Esan lei Asutik olan igaroten dala... Asuek berak bera obeto ikusi dagian.

Ta esan lei, baita be, bere ibilkera polit ořetan ataraten daben zarata gozoagaz, beste leku batzuetan «banayoak, banayoak» esaten badau be, or Asuen, Asueri berari txeraka, auxe esaten daula: «emen naukok, polit ořek; emen naukok, polit ořek».

Eta or Asuen, Asueri ainbeste gura deutsalako edo, eztau urten iñoiz be eřařletatik, neuk dakitala beintzat.

Bere eřařletatik urtetea geyenetan Lutxana-aldean izaten da. Txorieřitik urten gura eztaulako.

Baña Asuen... ¿zetarako urtengo dau eřařletatik? Eřařletatik urtenda ezta esaten «emen naukok, polit ořek; emen naukok, polit ořek».

Eta Asueri ainbeste gura deutsalako, eztau atrapau, neuk dakidala, or Asuen, bere makiñearen azpian, iñor, Asukorik bertakorik beintzat.

Bere auřeko sarean, bai, atrapau eban bein, beragaz olgetako, Asue bertoko andra zar bat.

Ogi-saltzalea zan berau.

Josepa eukan izena.

Gure Josepa ogi-saltzale onek, trenik ez eban gura ezetarako be ta, asto baten ekarten eban Bilbotik edo Deustutik Asue bertoko bezeruentzako ogia.

Ta bein, Asue ta Erandio-bitartean, burdinbide beraren ondoko etxe batera, bertarako ogi nausia

besapean daula, bere astoaren atzetxutik doala, tren ofek bere txistuaz «anka egizu arin, astoa» esanda astoari beste aldera joateko lekua emonik, Josepa bera, gor-samaña be bazan bera baña, berari ezer esan barik, polito polito, aurreko sarean atrapau eban.

Josepak, tren ofen sarean bere burua ikusi ebanean, gofoto biziaz, oratu eutsan sarearen goi-aldearen ganeko farolari esku bategaz, ta besteagaz, makiñisteari inon direan zemakuntzak egiteari emon eutsan.

Makiñistea ogiaz nondik buruan aparauko ebilen.

Baña makiñistek bañe baño ez eutsan egiten.

Ta ez zan geratu trena, bere lekura, geltokira, eldu-artean.

—Josepa,—esan eutsan makiñistek, geltokira bein eldurik, trena geldituaz batera, —¿zer deritxazu, Josepa? Tren onek ez zaituzala koxuko, baye...

—Ez beroñen bañuen beintzet, —erantzun eutsan berak gañatzik, bere ogi nausia besapean daula, sare-ganetik geltokira saltu eginda.

Ta eztabaida polit bat izan eben antxe, gaurko Benito kondutoreak edo orduan Benito beronen beaña egiten ebanak prakako eskumako sakeletik (boltsatik) atarata bere txistua jo-artean.

Makiñistek, makiñeari bere txistua jo-eraginda, esan eutsan Josepari, geyago esateko lekurik ez eukala ta:

—Zeure suiñe ixen gure neunke, Josepa.

—¿Asto bi euki daidazan? ¡Ogiegaz darabiltana naikoa dot!..

—Neu be ba...—diñotso makiñistek, makiñea ibilten imiñiaz batera.

—Ik yan eingo eunko, nok emon euki-ezkero.

Ta au esan ta beingoan, besapetik atarata, ogi nausia, «¡eutso!» esaten deutsalara, burura jaurtin eutson.

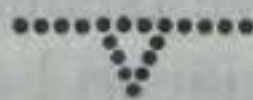
Ogia,... makiñistea sufean jota, fogoneruaren atzeko edo alboko ikatz-zaran baten sartu zan.

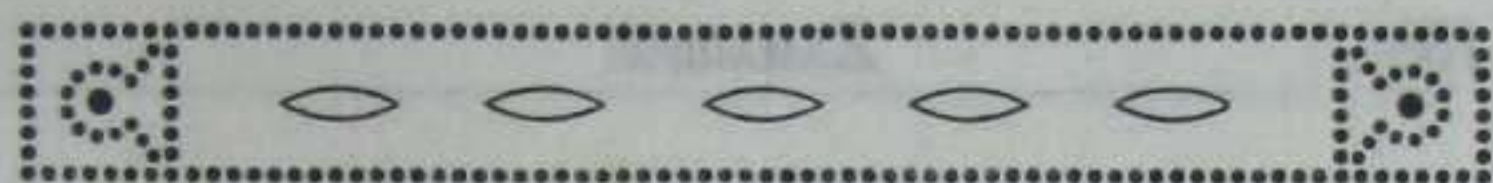
Ta Mugiera eldu zireanean, ikatz-loyak zelanbait kenduta, makiñistearen ta bien aboetatik, euron sabeletan.

Alango beste ogikada bat artuteaŕen, ibili zan gero be makiñistea Josepa makiñearen sarean nondik atrapauko, baña ezaban geyagotan atrapau.

Ta trenak, besterik atrapateagaz eztauko konturik eta, Asutik igarotean, eztau egiten aŕezkero besterik, Asueri berari txeratxuak egiten deutzazala, polito bertatik ibiliaz, berari, Asueri berari, auxe esatea baño:

—Emen naukok, polit oŕek; emen naukok, polit oŕek.

KILI-KILI

XLVIII

B. A. J. 1. RADIO BAÑE-BAÑI

Nire *radio*-tresneak zerbait eukan bart afatsean. Ez eustan ezertxu bere emoten.

Ta ezertxu be ez emoteko, zeozer eukan; ba bera ona da izan.

Orixe esan neuntsan, berau zein ona dan ikusi dagian, oretarako neuk berari ainbeste eřegu egin da, ekañi neban lagunari.

Baña lagun onek ez eustan siñistu.

—Mutil,—esan neuntsan neuk, ez ebala siñistugura ikusirik,—nik onegaz ainbeste estasiño entzuten yoataz besteetan: Donostia, Bartzelona, Milan, Eřoma, Praga, Arjel... ta etxakiat zeintzuk geyago.

—Aiko or ba: orain Durango be ez yoaguk entzuten. ¿Onetarako ekañi nok?

—Bayiñoat: gaur zeozer yaukok.

—Ba... yaukona emon bear leukek. Baña ikusita yaok ez yoala ezer emoten. Argi yaok gauzea.

—Ez neuk gura nayeunkean baizen argi. ¿Ez tok ikusten argiak biztu barik yaukozana?

—¿Alantxe dok! ¿Baña onek zertxuok zetarako yozak ba, argiak biztuteko baño?

—¡¡Baita ixita yaukozak!! ¡¡Nire burua!!

* * *

Eragin neuntsien neure eskuaz lagunak bereaz erakutsiriko zertxuoí, ta euroi eragiñaz batera, laguna ta neu biok ikaratuteko besteko eupada bat entzun genduan, tresna maitearen lau argiak argitan ikusten genduzala.

—¡¡Eup!!—egin euskun.

—¡A, mutil, atean yaok batabat!—esan eustan lagunak, eupada au entzunik.

—¿Nongo atean?

—¡Nik yakiat ba?

—¡Ezpadakik, ago ixilik! Beti be ondo dok geu ixilik egotea *radioa* ondo entzuteko.

—¡Tirok ba! Ixilik egongo nok ba... Baña,... ofetarako,... berori eztaitoala ixilik egon.

¡¡Eup!!—entzun genduan bañiro, artean baiño be indartsuago, ta bigaíren eupada au baizen indartsu belañiratu yakuzan beronen atzetik etofiriko berba zoli onek:

BE. A. JOTA. BAT. RADIO BAÑE-BAÑI.

Nire laguna, berba onek bere erara ulertuta, bañe-santzoka asi zan.

Ta bañe-santzoka ta neure *radio*-tresna eupalariaganantz eskua luzatuta, aratiñik jausi zan, *radio*-tresna berari auxe diñotsala:

—Banayenkian *bea jota* agoana ta *radio bañe-gaíri* bat azana, baña euk autortuko ebanik enayoan esango.

—Euk, bai,... jo dok bea, adizkidea,—erantzun

neuntsan neuk, neure *radio*-tresna maitearen ordez.—Baña ago ixilik. Beteik emon doan berbea. Ba esan dok ixilik egongo azala beronek ixilik egoteari emoten ez yeutsan-artean.

—Egia dok ori be... Ori be egia dok... baña...
—esan eustan lagunak, beragaz batera jausiriko aulkia jasoten daula,—¿nor egongo dok ixilik orék esan yoana entzunda? ¿Etxok esan ba *Bea jota bat: Radio bañegañi?*

—Ez; txarto ulertu deutsak, uréan. Onek, ez beronek emon yoan estasiñoak ezin esan leikek olangorik.

* * *

—¡¡Eup!!,—egin dau bañiro guk ezautu gura genduan estasiño indartsuak.

—¡¡Ixo!!—egin deutsat neuk lagunari, badaezpadan, bigañen bañe-estuak emonda, bañe-estu berorégaz bigañenez jausita, aulkia ausi eztagian.

—BE. A. JOTA. BAT. RADIO BAÑE-BAÑI. BEÑEUN KILOBATIOGAZ.

Auxe diñosku orain neure *radio*-tresneak, estasiño ain indartsuak erasonda.

Ta nire lagunaren bañe-santzo izan-gurako iribañeari jaramonik egin barik, auñera jañaituten dau berbaz, laguna bera be iya ikaratuteko beste-ko indañagaz, bioi argi ta garbi auxe diñoskula:

—Eztago Bizkayan estasiño andiagorik au baño. Pagasañi guztia beronena dau. Mendi guztia: betik asita tuntuñerañoko guzti guztia. Orétxegaitik berorégaitik eta Bizkayan lenengoa dalako

dauko izen au: BE. A. JOTA. BAT. Eta RADIO PAGA-SARI barik, RADIO BAÑE-BAÑI imiñi deutsagu abizena (apelidua). ¿Ta bakizue... zegaitik? Bañeak eragitekoko ta bañiak emoteko sortu dogulako. ¿Eztozue iñoiz entzun arako *Artolak dauko, Artolak dauko, Artolak dauko plantea?* Ba onek, estasiño onek, Artolak berak baño be *planta* ohea dauko. Ikustea da au mendi au, atan be edufez zurituta dagoanean. Ta entzutea izango da, gaurtik añera, estasiño oneri. Beñeun kilobatiogaz dabil berau...

—¡¡Guzuña!!—urteten deutso lagunak.

—¡Egia badok, ez tok guzuña!— erantzun deustsat neuk oneri.

—¡¡Ori beti guzuña!!

—¡Itxi eidak entzuten, mutil!

—¡Ez deuat itxiko olango estasiño guzurtiari entzuten!!

Ez deustsat ondo eritxi au esateari, ta neure asaña erakusteko, lagun ganorabakotzar oneri koskofeko bat emotea otu yat.

Eta baita emon be.

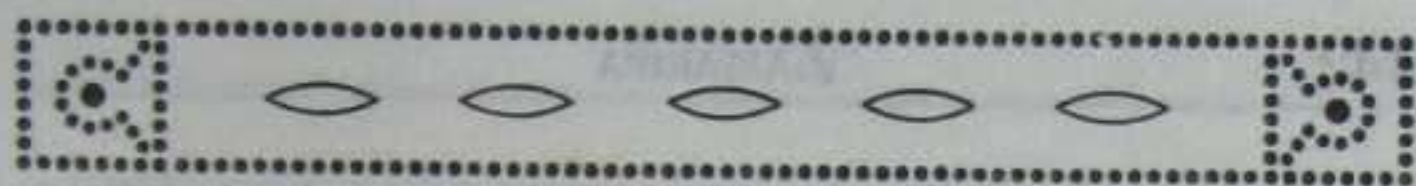
Baña bere buruko koskofean emon-beañean, oe-añean daukodan gau-mayan.

Berbaz baleki, esango leuke onek be zeozer.

Amesetan ibili nazala edo... (1)

(1) Baña beragaitik be,... bein esaten asi-ezkero,... esan lei zeozer. Esate baterako,... berak, berari erdeldunak *mesa de noche* deitutea txartzat artuten eztaun-artean,... eztaukala zetan txartzat artu geuk euskeldunok *gau-maya* deitutea.

KILI-KILI

XLIX

INJINIRU BATEN UREBIDEA

KILI-KILI - tzat eztaukat auxe,
ointxe edestuten noana.

Ta ipuintzat ezin euki nei egiz,
neure eritxian, dan dana.

Ba geyena da, ikusi ezpot be,
neure txikitan yazona.

Alan nai olan, eukiko al dot
dana edestuten yaz ona.

Gaur eguneko txorieñitar askok eztabe ezautu
Osmayer injinirua.

Ta gaur egunekoak ez eze, bere aldikoak be
gitxi izango dira, gitxi be gitxi, bere urebidearen
bañi dakienak. Eta uste dogu ondo egingo dogula
beroñen bañi emotea.

Injinirua ta ganera etxaguna be bazan Osma-
yer injiniru on ona.

Beste etxe batzun artean, Asu-aldean, neure
aita maitearen jayotetxea bera be berea eban, ta
Asuen bertan be baeukazan bereak iru edo lau.

Asue bertoko maister bat (erentadore bat)
atzeratxu ebilkon erenteagaz beragana elduteko
zerean.

Ta egun baten berak, Osmayefek, maister onen atzerakuntzeari luzeegitxu eretxinda, badiño:

—¡Ez ba! ¡Ez noako geyago itxaroten! ¡Yoan egingo natxako neu... ia zer diñostan!

Ta esan ta egin, ez esan eban baizen arin bāna, joan yakon.

* * *

Oraindiño egin barik egoan, orduan, gero berak egingo eban burdinbide txorieñitaña, Lutxanatik Mugierakoa; ta Bilbon bizi zan bera ta, Bilboko Areatzan arturiko zalpurdi baten (kotxe baten) sartuta egin eban Bilbotik arakoa.

Maister atzeratua ez eban, oraitiño, aurkitu etxean.

Bere ordez, sei urte inguruko neskatotxu bat eta lau urte inguruko mutilkotxu bat aurkitu zituzan atartean, aulki zar baten ganean eukien urte bi inguruko aingerutxu gonadun bateri, euroneko txatxan faltsokotea dala ta, txeratxuak egiten deusiezala.

Ikuskizun au atsegin egin yakon, ta alkañeri txeratxu zein baiño zein gozoagoak egiten iarduen iru aingerutxuokana joan, ta banan-banan irurai euron antzeko txeratxuak egiten asi zan bera be, konkortuta lez, pozaren pozez, non egoan be ezekiala.

Irugañenari bosgañen edo seigañen txera-aldia egiten egoala, asmau eban batabat sartuten zala atartean.

Ta etoñi-bañia nor dan ikusteko, irugañen ain-

gerutxu ofen burutxuaren ganetik eskua jaso, ta bere buruari eragiñaz batera, ikusi dau etofí-baía ogetazortzi urte inguruko moñosko bat dala, ta moñosko onek lepoan dakañen zarankada bedaía mustur batera jaurtin, ta txapela burutik kenduaz, «egun onak» emoten deutzazala.

—Egunon dekola, jaune.

—Alantxe ekañi deizula zeuk be.

—Mediku bañie ixengo da berori.

—¿Zelango medikue?

—¡Nik dakit ba, jaune! Mediku zaía yoan yakun te,... bañie atzo ixen da etorteko ta...

—¿Enozu ezetuten, Joanpe?

—Berofek bai neu, antza; ba izenagaz deituten deust...

—Ara: egia esateko, zeu baño obeto etsea ezetuten dot. Ba, aspalditxuon ekusi ezpadot be, gaztetxuten, zañiten etorten ixen naz bertora... Zeu... eguno bein bakañik ekusi zaitudez gaurartean... Ezkondu egin bear dozule ta,... etsea ta etsaldea bear dozuzela ta,... eurok eskatuten Bilbora neure etsera etofí ziñeanean...

—¡A, jaune, parkatu bei! ¿Berori neure uzaba da, oyez?

—Bai, bat, serbietako. Baye ez medikutzean. Injinirue banaz, txaña edo ona; baye medikue ez, ez ona ez txaña.

—Baye uzaba badot berori, ¡ta ona be ona! Eztakit neuk zer dala ta itxi deuskun ainbeste urtean eñentarik kobreu barik. Oindiño lenengoa emoteko dekotset.

—Ori... zeuk yakingo dozu.

—¿Eztot yakingo ba? Baye,... baki ba,... bero-
rek bakean itxite be, naikoa nabil estutxu te...
Atan be ilebetez onantxa. Emazteagaz be eztekot
laguntasunik eta...

—¿Geixorik dekozu?

—Bai, jaune. Ta aofetxegaitik, medikue bear
deula ta, mediku bañie atzo etorteko ixen dala ta,
berori ekusi dodanean, mediku bañi ori berori dala-
ko gogoña euki dot.

—Baye medikuegaz utsean eztekozue ezer.
Geixoak osagañiak be bearko dituz. Eutsi...

—¿Zer ataraten doa, jaune? ¿Botikeren bat?

—Ez; botikea ta beste gauze batzuk erosteko
gauzea.

—Joanpe, ¿mediku bañi jaun ori neu ekusi barik
erezetea eginde yoango da? ¡Ene bada!,— esan
eban, al eban baizen indartsu, Joanperen emaz-
teak bere oitik.

—Ezta mediku bañie. Uzaba da, Kontze.

—¿Uzaba dala diñozu? ¡Aingeruek ekañi deu-
die! Esan egiozu datoñela, mesedez, onaxe, neure
aúfera, aúrez-aúre beroñeri eskeñak emon dayo-
dazan zor deutseguzan eñentak emon-eragiteko
estututen ez gaituzalako.

* * *

Joan zan gure Osmayer on ona, bere mais-
ter Joanpe zintzoagaz batera, beronen emazte
Kontze esker onekoaren gelara. Ta antxe entzun
zituzan esker ona erakusteko iñoren agotik iñoiz

ordurartean entzun ez zituzan lango berbak... Eta «arin osatuteko» ta «osasunegaitik egiteko» ta «ezteutsiela berari mezederik zor, Jainkoari baño» ta olango berbakaz erantzunda, senařari emon eutsan lango ogei ogerlekoko papera berari emonik, eurokaitik zelan eskeřak emon-ezean itxiten ebala, urten eban gelatik, negar-malkoak begietara urtengo ete eutsien bilduřagaz, ostean urten gura izango eban baño apur bat ariřago.

—Baye, jaune, ĩezta naikoa ba eřentak emon eragiteko estutu-eztea (ez estututea)?

—Ez, ezta naikoa. Ořekaz... ogei ogerleko-okaz.. etse au edertuteko Jainkoak emon deutsuezan iru aingerutxuak yantzitxu bařiek egitea gure neunke... Ta zeu arin osatu.

—Baye, jaune...

—ĭTire, naikoa da!.. Ez geyago nekatu eskeřak emoten! ĭTa aingerutxuok zerureko azi!

* * *

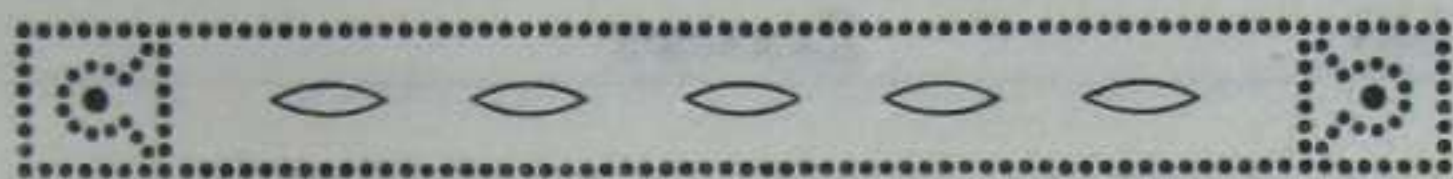
Ta iru aingerutxuak txera bařiak egin, ta bere etxeko aingerutxu bientzat erosita eukazan gozokak euroi emonik, eta Joanperi agur gozo bat, gozo arek besteko gozoa, eskua laztanik estutuaz, egiřnik, Bilbora biurtuteko begira eukan zalpurdira (kotxera) joan zan, bere buruari diřotsala:

—Eřentak kobretako asmotan etoři, ta eřentarik kobreu ez... ta beřogei ogerleko itxitea gertau yatak berton. Baterako, bařeak egiteko ipuiře dok auxe. Baye poztutekoa be badok uřean. Ba neuk

beintzet iñoizko pozik andiena asmaten yoat oin-
txe neure biotzean.

—Baukozu zeri pozik egon, adizkidea, — asi
yakozañ esaten txeraka-txeraka, belafi-belañira,
egodun aingeru batzuk. Baukozu, bai, zeri pozik
egon. Merke merke, ta arin be arin, burdinbidea
barik, urébidea egin dozu eñi onetan. Zeru-bideari
yaokon urébide eder eder bat... zeutzat.

KILI-KILI

L

OR DAROAZUZ ZEUREAK

(Siñistu-eziñeko ipuiña)

Peru Berbatxuk *Berbatxu* ezizen au zegaitik edo zer dala ta daukon eztakigu, ta eztogu esango.

Baña berbalduna izateak bart balio izan deusala ondo baño obeto dakigu, ba aorixe ondo baño obeto dakianak esan deusku, ta aorixe esan bear dogu.

Ta aorixe erakusteko, iñok sinistuko ezpadosku be, bart berari jazo yakon ipuiña esatera goaz, irakuñi gura deuskunaren baimenagaz.

* * *

Bera lo egoan gelan... gauberdi-inguruan, asmau eban zarata bategaz, itzartu zan bat-batera, ta al izan ebanik indartsuen, dei au egin eban:

—¡Lapuñak!

Eta auzoak obeto entzun egien, ariñeketa baten prakak jantzi ta leyorako bidea artu eban, leyotik dei bera egiteko.

Baña ez eban izan lekurik.

Leyora-bidea obeto ikusteko argia biztu ta gero, leyorako bidean lenengo oinkadea egiñagaz batera, asmau eban batabatek arkondaratik tenk egiten eutsala.

Beingoan konturatu zan tenk egiten eutsana kanpokoren bat izango zana, ba ondo ekian etxean ez zala bizi besterik bera baño; baña bada-ezpadan itandu egin eban:

—¿Nor da niri ordu estu onetan arkondaratik tenk egiten deustana?

—Neu, — erantzun eutsan mozoñoaz arpegia estalduriko batek, bere auñera etoñita.

—Ondo dago. Baña, mesedez, itxi egiozu bakean neure arkandora oneri.

—¿Nora zoaz?

—Leyora.

—¿Nongo leyora? ¿Zer da *leyoa*?

—¡*Bentanea*, gizona! ¡Euskaldun ona zagoz!

—Ta ¿zetan yoan gura dozu bentanara?

—¿Leyora zetan yoan gura dodan? ¡Ja, ja, ja!
¡Astia daukot zeuri aorixe esateko!

—Zu bertatik burua yaurtiten yoango zara.

—¡Ez orixe!

—¿Zetan ba?

—«¡Lapuñak etxeon!» deituten.

—Kontuz oregaz.

—¿Nogaz?

—Kontuz, diñotsut, kontuz «¡lapuñak!» deituteaz.

—¿Zegaitik «¡lapuñak!» ez dot deituko ba?

—Bat baño ez nazalako.

—(Bañiketan ekiteari emoten badeutsak, galduta ago, adizkidea). ¡Bat baño ez zara ortako!

—Bat bakañik. Zutzako naikoa baña, bat baño ez naz, adizkidea.

—Bat baño ezpazara ba,... «¡lapuñak!» deituko dot.

—¡Ezta! Deitu dozu bein «¡lapuñak!», eta orain «¡lapuñak!» deitu-ezkero, iru lapur gitxienez gareala uste izango leukie zeure lengo dei a ta orain egin gura dozun beste ori entzun dagienak, eta ori... guzuñ sinistu-eragitea izango litzake.

—¡Eztata! Neu be moduren baten *lapuñak* naz, ta lapur *bikotxa* izan be. Ta zeu lapuñak bazara, neu lapur bikotxa izan-ezkero,... iru lapur bagara uñean.

—¿Zelan izan zeintekez zu lapur bikotxa?

—¿Zelan? ¡Olan! Batzuetan orduak denporeari ta beste batzuetan loa logureari kenduta.

—Ba oraingoan loa logureari ostuko badeutsazu be, denporeari ordurik ez onaxeago be eztautsazu ostu bear; beintzat neuri egin-beaño zer-egiña egin baño lenago;... ze ostean,... bakizu:... oneri... eskuan ikusten deustazun zertxu oneri... bear eragingo deustat.

—¡Baita polita da gero! ¿Eibañen eresia ala ostua dozu berori?

—Ostua izan nai eresia izan nai eñegalaua, onek bear bardin egingo dau.

—Aorixe eztakit gero... Nik ezetz uste dot. Euki gura neunke aofetxen ganeko eztabaida bat.

—¡Bañiketa gitxi, adizkidea!

- Zuk eztozu gura eztabaidarik, antza...
- Naikoa da bañiketarik. Ataraizuz beingotxuan atzo Bankuan jaso zenduzan mila ogerlekoak.
- ¡Jakín be bai gero nik ori diru ori Bankuan atzo jaso dodana! ¿Nok esan deutsu, adizkidea?
- Ezta ori zure ardurea.
- Aorixe on egitea kostauko litzakizu.
- Kostauta nai kostau barik, zeuk ori diru ori beingotxuan emongo deustazu.
- Beingotxuan emoten gatx eukiko dot kostau barik.
- Naikoa da bañiketarik, ¡jun! ¡Tira!
- ¡Tira* oferi jaramon egin bearko deusat, *tiroa* jaurtin eztagizun!
- Zeuk atarakozuz kontuak.
- Nik kontuak atarata daukodaz. Ointxe emotea gura dozun mila ogerlekoak bost mila peseta dira: ogei mila éreal. Ta Bankuan urtean euneko lau emoten deustie. ¿Zeuk zenbat emongo deustazu?
- ¡Ja, ja, ja! ¡Zuri egin yatzu!
- (¿Bañe be egiten dozu? Irabazi deusut orduan jokoa, txotxo). ¿Kofidua eskatuteak bañe eragiten deutsu?
- ¡Ezteust eragingo ba? ¡Aitatu be egitea lapur bateri... emon bear yakon diruaren kofidua!
- ¡Tira, ba, eztogu geyago aitatuko! Baña,... alan nai... olan,... érezibotxua eginda ekañiko dozu.
- ¿Zelango éreziboa? ¡Ja, ja, ja!

—Ez egizu baferik egin. Jakiñik mile ogerlekook emon bearko deutsudazana, ¿mile ogerlekoon éreziboa barik etofiko ziñean ba?

—Zuk eztozu éreziborik bear.

—Bai, gizona, bear dot.

—Ganera, nire éreziboa ez zeunke gauza izango.

—¡Gauza izan ez oster!

—Ez nik gaur zuri egin neizunik, beintzat iñori erakusteko; ba nik enei imiñi neure izenik, eztaukot konturik eta.

—Baña zeuri erakusteko izan leiteke gauza; bañero, *descuidu* baten, bazentoz ona ostuten. Érezibo ori erakutsiaz erakutsiko neuskizu bein ostu deustazula ta biritan ostu gura ezpadeustazu, beintzat,... len zeuk esan deustazuna: kontuak atarateko.

—Ataraizuz zeuk orain, kontuak barik, mile ogerlekook, eta arintxu atara be; ze ostean, beingoan sartuko deutsudaz aametixek... tresna onek kanpora urten-gurarik daukozan sei okaranak.

—Kendu eidazu, adizkidea, belafi-ondotik, mesedez, tresna otz ori; ba, berofen otzagaz, belafi guztia otzitzen deustazu... ¡A, bañiz, belafia ta gorputz guztia be otzitzen asi yat! ¡Ap! ¡Au otza! Otzak ilten nago, eri. Ta ataraizuz ondo kontuak. Ilten banaz, zeuri neure mile ogerlekook emon barik, diru ori non dagoan neuk baño bestek eztaki ta, ao bete azuégaz geratuko zara. Oba dozu neure esantxua egitea... Zeuri jaramoteafen, prakak baño besterik eztot jantzi, ta orain otzak

ilgo nau, jakea ta oñetakoak jantziten itxiten ezpadeustazu.

—Jantzizuz, ba; baña arin, ijun!

—¡Tira ba! ¡Eskeñik asko! (Asten da oñetakoak jantziten). ¡A, bañiz! Onek jantziten dodazan bitartean, papera ta lumea ta tintea aortxe mai oñetan daukozuz, suertez, euki be ta, érezibotxua egiten asi zeintekez.

—Éreziborik ez noatsu egiten.

—Idazten eztozu jakingo, bear-bada, ta...

—Ostuten bakit, eta eztot beste beañik zetan jakin.

—Zeuk ezpadakizu, neuk eingotsut. Zeuk eztaukazu besterik zetan egin kurutze bat baño. Gauza éreza da. Ara: auxe baño ez: ańaya bat paperean neuk idatzi dagidazan berben azpian, goirik bera, ta beste ańaya bat eskeñetik eskumara lenengo ańayaren ganetik. Beingo baten egingo dozu kurutze ori.

—Beingo baten kurutzea, paperean barik, bekoki bekokian egingo deutsut, emengo *okaranokaz*, beingotxuan diruok ataraten ezpadeustazuz.

—Asañatuko ezpazintzakez, esango neuskizu ba nik oñetara be zeozer.

—¿Zer esan zeinke zuk, euli-anka oñek?

—Orko okaranakaz nire bekokian kurutzea egiten gatxago daukazula lumea paperean egiten baño.

—Naikoa da bañiketarik, ijun!

—Ańazoya daukazu. Oiñetakoak eta prakak

jantzi dodaz, eta orain dirua atara bear dot. Baña ¿non daukot txapela? ¿Txapela non daukot?

—Dirua atarateko eztozu bear txapelik.

—Bai, gizona, bear-beaŕekoa dot txapela aurkitutea, ba txapelean daukot giltza. ¡Ai, aamen!..

—¡Ataraizu, ba, arin giltz ori, zentala!

—Itxi eidazu bear dan lez oratuten.

—¡¡Jun!!

—¡¡Eztago emen ez junik ez janik!!—diñotso Berbatxuk lapur *jun*-esaleari, Eibaŕeko iskilu-etxe baten egiñiko *giltz* dotore bat erakutsiaz batera.

Ta lapuŕari, *giltz* dotore ori ikusiaz arturiko ikareaz, bere *giltza* luŕera jausten yako.

Jaso gura dau. Ta oŕetarako, makurtuten asten da.

Baña Berbatxuk eztautso emoten lekurik.

Íribaŕe burleti bategaz, badiñotso

—¡Kontuz, txotxo, or makurtuteaz! ¡Erdi apur bat onago, zeure *giltz* ori atzean itxita!

Lapuŕak apal apalik egiten dau bere esana.

Ta esanekoa dala ikusirik, auŕera jaŕaituten deutso berak gauzatxuak aginduten.

—¡Orain... ortxe makurtu!.. ¡¡Makurtu baño geyago: belaunikotu!! ¡Olantxe!.. Ortxe neure auŕetxuan belauniko egongo zara, ortxe neure auŕetxuan belauniko egon-beaŕa gertau yatzu ta, neuk jagiteko esan-artean. ¡Begiratu orain, apur baten, begiak bera dozuzala, ia kontuak ondo urten deutsuen! Niri bekoki bekokian *okaranakaz* kurutzea egiteko asmoa euki dozu, ¿ezta? ¡Tira, ba, orain kendu ori asmo ori, euki badaukazu, bu-

rutik, mozoñoa arpegitik neuk kenduten deutsudan bitartean!.. ¡Tira, kendu yatzu mozoñoa arpegitik!.. Eta lotu deutsut kokotera. Ta orain,... arpegian mozoñorik eztozula, ¡ia ze polito egiten dozun *kurutze santuaren!*.. ¡Olan ez, gizona!.. *Neure Jesukristo Jauna* érezau dagizula esateko egon naz, baña *Neure Jesukristo Jauna* be oñen antzean jakingo dozu zuk... ¡Zagoz geldirik! ¡Kontuz neuk agindu barik zutunduteaz! Egon olantxe neuk esan-artean... Or atzean daukazun *giltza* ta *giltzak* berak daukazan *okarantxuak* euron lekuetan imiñi ta gero esangotsut zutunduteko. Ez lañitu, adizkidea.

Ta bere abarka bietariko baten ede biakaz suñetik dingilizka *giltza* polito polito imiñi ta, giltz beraren sei *okarantxuak*, banan-banan, berari erakutsi ta gero, iru jakeko sakel baten (boltsa baten) eta beste irurak bestean sarturik, eta beste abarkearen ede biakaz esku biak atzera ondo lotuta geratuten ekiozala ikusi ebanean, esan eutsan erdi serio erdi bañeka:

—Ointxe zagoz yazean ta, zutundu zeintekez onezkero, adizkidea.

Zutundu da lapuña, makurtu egin zan baizen apalik, eta Berbatxuri begirakune samur bat egiten deutsala.

Begirakune samur onegaz samurtuta, Berbatxuk esan eutsan:

—Onezkero, logura be izango zara ta, zoaz etxera, gizajo andi ori... ¡Ortik ez, gizona! ¿Aiztu yatzu nondik sartu zarean?.. ¡Tira, neuk eroango

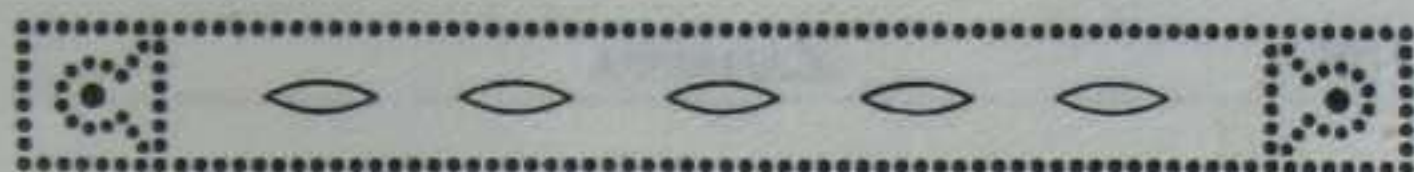
zaitut eskutik beko ateraño, zabalik badago, edo atetik barik zeuk egiñiko zuloren batetik sartu bazara, araño bertoraño!

Beko ate nagusia zabalik aurkitu eben. Eta ate ori zabalik itxita gora igon ebalako, alan beste edozeñek be igon eikeala ta... agirakalditxu bat egin ta gero, ate beraren brinbelera eldu zireanean, lepoan jota, lapuñari olan egin eutsan agur Berbatxu zorionekoak:

—Agur, adizkidea. Zoaz baketan zeure etxera. Emendik neure gauzarik eztaroazu besterik, egia esateko, neure abarka bien edeak baño. Baña eztozu ataraño biza txaña be egin. Txañagorik egin zeinken. Neure gauzarik, baliokorik, eztaroazu; baña zeureak, direan langoak, or daroazuz...

OKER-ZUZENTZEA

<u>OÍALDEA</u>	<u>LEÍROA</u>	<u>OKEÍA</u>	<u>ZUZENA</u>
86 gaína	13 gaína	urduan	orduan

* * *

Apur bategaitik ez gara geratu okeirik bat bere barik.

Oíako «urduan» polit ori imiñi da, *zorizko orduan*, «orduan» imiñi gura izan dan lekuan, ta oíeri eskeiak...

ze, osterantzean,
eztago *okeirik* etxean.

Beintzat, geuk ez gendun aurkituko.

Ta oker bat aurkitutea bañiz ondo yatorku, irakurle maitea. Ain zuzen be, zeuri mezede andi bat egiteko.

Zorizko oker ori aurkituteari eskeiak, eskubide osoagaz egin al izan dogu ementxe OKER-ZUZENTZEA.

Ta OKER-ZUZENTZEA ementxe egiñik, AURKIBIDEA... irakurleak ariñen aurkitu leiken lekuan iminteko erea aurkitu dogu.

Uste dogu gauza bañegafia baño gogaikafia geyago dala... irakurlea AURKIBIDEA aurkitu-eziñik ibiltea.

Ta gauza gogaikafirrik eztoгу egin ez eragin gura liburu onetan.

Liburu onen AURKIBIDEA, gogaitu barik, beingo beingoan aurkituko dozu, zeure begitxuok beronen azkenengo ofira badaroazuz.

¿Azkenengo ofia ezta, irakurle maitea, lenen-
goa bere lekuan itxita, ariñen aurkitu leikena?

Berori da, orduan, AURKIBIDEA-ren lekurik egokiena; beintzat, geure ustez.

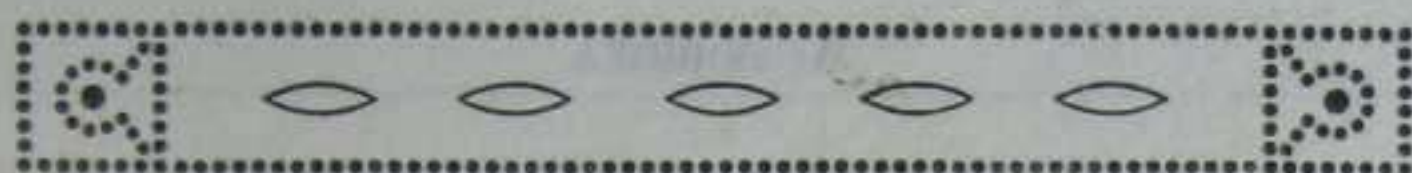
Ta berba batek beste bat dakar ta, AURKIBIDEA aitatuteak *zeru-bidea* dakarsku gogora.

Zeru-bidea non dagon,... bakizu,... Eliza Ama Doneak erakusten deusku.

Agur, adizkidea, ta... Zerurako izan gaitezala,... naita gura ez geure lepotik bañe egin gura daun Txefen Prakagoñik.

AURKIBIDEA

Ofialdea

Opalmena.....	5 gañena.
Berbaufetxua.....	7 »
Antxiñatiko berbea.....	11 »
¿Kili-kiliak zertarako?.....	11 »
Berba bafiak.....	12 »
Eguneroko bien eztabaidea.....	13 »
Euskalzale-jokoa.....	18 »
¡Au dok testamentua!.....	34 »
Dantza euskalzaleak.....	39 »
Olan barik... obeto.....	41 »
¡Ori, ori!.....	44 »
«Maitetxo».....	48 »
¡Betor!.....	51 »
¡Jakín baneu...!.....	54 »
Esakune bat... edo bi.....	59 »
Asue ezta.....	61 »
Ezkozak lengoak.....	62 »
Ezetz igafi bitarik baten.....	64 »
«OLA» ezta «LA OLA».....	65 »
Banaroe, neuk gura ezto dala.....	67 »
Gu, geuk gura ezto gula.....	69 »
Baita kobrea bere.....	70 »
Baita pekatu astuna be.....	71 »
Bai, jaune,... bai, jaune.....	73 »
Auxe... neure bototxu au, jaune.....	76 »
«EZ, JAUNA» esateko yaza.....	78 »
¡Ortxe!.. Eztotsut esango.....	79 »

AURKIBIDEA

	Ofialdea
Ezteutsut esango, neskato... ..	80 gafena.
Asuerogaitik... ..	82 >
Asuero zer dan... ..	85 >
Euskal-efiko aberatsen buruko miña... ..	88 >
Bi geyago... ..	91 >
Beste bi geyago... ..	92 >
Izkirimiri negargafi bat... ..	94 >
Ezta egia... ..	96 >
¡Bear onak egin deuskuz!... ..	97 >
¿Zein Bankutan?... ..	99 >
Agindua bat eta... ..	101 >
¿Azufik ausi ete yako?... ..	104 >
Azufik ausi barik... ..	106 >
Txomin sakristaua... ..	108 >
Iketzako abade zafa... ..	111 >
Ixildu barik... ..	115 >
Badoa ikasiaz... ..	118 >
¡Asko daki gerol!... ..	121 >
Moñoi baten ipuiña... ..	122 >
¡Orduan... ez egin!... ..	126 >
Efebardin eta bere pipea... ..	129 >
Mugieko trena... ..	133 >
B. A. J. 1. RADIO BARÉ-BARÍ... ..	137 >
Injiniru baten ufebidea... ..	141 >
Or daroazuz zeureak... ..	147 >
Oker-zuzentzea... ..	157 >

EGILE BERONEN BESTE LAN BATZUK

EUSKERAZKOAK

- Zapañadak eta** (lenengo liburu
bañe-zalea). . . . . **14** erlean.
- Gora begira** (goi-usañoeko oler-
kidun liburua). . . . . **10** »
- Anayak gara** (Dotriñoako ume-
entzat egiñoiko ipuiña) . . . . . **txakur bian.**

EUSKEREA BERA IRAKASTEKOAK

- Gramática Vasca . . . . . **20** erlean.
- Vocabulario Vasco-Castellano **5** »
- Conjugaciones Guipuzcoanas **4** »
- Manual del Vascófilo . . . . . **12** »

